

Peti dio

*U borbama
na Sremskom frontu
i nastupanje do Zagreba*

U oslobođenom Beogradu decembra 1944.

SIMO M. OULVIĆ

Početkom decembra 1944. godine, sa većom grupom od oko 400 do 500 boraca sa područja Kruševca, Trstenika, Vrnjačke Banje, i drugih mjesta južne Srbije, doputovao sam u Beograd. Iz Ribarske Banje, u kojoj je prethodila jednomjesečna obuka ovih boraca, putovalo se pješke do Stalača a potom vozom do Beograda. Na ovom prilično dugom maršu ni zima ni pješački zamor a ni »komfor« u teretnim vagonima nijesu uticali nepovoljno na dobro raspoloženje boraca. Gromka pjesma mladih vojnika orila se neprekidno sve do Beograda. Na licima boraca nije se osjećao zamor, zabrinutost ili strah, kao da se nije išlo na front i u borbu, vec na neku veliku predstavu ili sportsku manifestaciju u mirnodopskim uslovima.

Prihvat u Beogradu, ispred Učiteljske škole u Ulici kraljice Natalije (sada Narodnog fronta), odvijao se po snježnom i vrlo hladnom vremenu, u ranim prepodnevnim časovima, odmah po prispeću u glavni grad. Bili smo postrojeni po vodovima i četama. Nije dugo potrajalo i naša civilna odjeća brzo je zamjenjena vojničkom uniformom. Naime, mladi oficiri iz regularnih jedinica za tren oka su nas raspodelili po jedinicama Seste proleterske divizije »Nikola Tesla«.

U toku razvrstavanja boraca u regularne jedinice stajao sam u stroju iza moga brata. Naišao je jedan kapetan visokog rasta i desnom rukom koja se spustila na moje rame razdvojio me od brata. Do suza me je rastužio glas ove tako reći prve, odsječne komande. Ne nadoh u sebi hrabrost da se usprotivim, samo sam upitao kapetana: »Druže, u koju jedinicu mi brata rasporedi?« Odgovor je bio strog i jasan: »Artiljerija, a vi idete u pješadijsku jedinicu«, a zatim dodade: »Dobro je da se braća razdvoje, jer na to nas uči naše ratno iskustvo, iako ja nisam znao da ću sada razdvajati braću Crnogorce«. Na ovom se završio razgovor, ali sam ja i dalje bio očajno ljut na cio tok razgovora i postupak, na ovog nepoznatog mladog oficira. Ova »ljutnja« prestala je tek po završetku rata, kada sam u Dugom Selu susreo brata.

U današnjoj ulici 7. jula i sadašnjem hotelu »Toplice« istog dana obukao sam vojničku uniformu i dan-dva kasnije postao nišandžija na teškom mitraljezu »maksim«. Ujedno sam postao borac 4. prateće čete 2. bataljona »Ognjen Priča« Druge proleterske brigade. Najuzi rukovodeći sastav čete sačinjavali su: Stevo Ćupurdija (komandir), Dušan Marelj (komesar čete), Milan Rapajić (pomoćnik komesara čete) i Veljko Vlajsavljević (omladinski rukovodilac). Narednog prvog radnog dana ruko-

vostvo čete na četnoj konferenciji upoznalo je u osnovnim crtama sve borbe sa zadacima iz obuke i ukratko sa savremenim ruskim naoružanjem i opremom iz sastava prateće čete. Govorili su nam o kratkom odmoru i boravku u Beogradu i da nam potom slijedi odlazak na front - u borbu. Zaključak sa prve četne konferencije mogao se svesti na sljedeće: svaki dragoceni minut, čas i dan treba iskoristiti za obuku i upoznavanje sa cjelokupnim naoružanjem kako bismo na frontu uspješnije vodili borbu sa neprijateljem i konačno ubrzali oslobođenje zemlje i uništenje okupatora i svih kvislinških snaga u našoj zemlji. Na ovom planu mislim da je maksimalno iskorišćeno sve raspoloživo vrijeme u trajanju od 25 dana dok se nije krenulo konačno na Sremski front, u noći, između stare 1944. i nove 1945. godine.

Taktička nastava i obuka obavljala se pretežno u prepodnevnom časovima po snježnom terenu Kalemegdana. Retko je koji dio ovog divnog parka ostao nedodirnut bilo u trčecem, ležecem i pužecem stavu od mladih boraca pod čvrstom i odsječnom komandom prekaljenih ličkih proletera, čije je iskustvo, stečeno u brojnim bitkama na dugom putu od Like do glavnog grada, bilo dragocjeno svakom novom i mladom borcu. Do tančina programirana jedinična obuka, obuka desetine, voda i čete izvođena je sa veoma mnogo svakodnevnog zalaganja kako samih boraca, tako i od starješina. U predahu praktične borbene obuke i rukovanja novodobijenim ruskim naoružanjem bliže bismo se upoznavali sa mnogim kulturnim i istorijskim spomenicima koji su se nalazili na Kalemegdanu i Kalemegdanskoj tvrđavi. Više puta pogledi boraca bili su usmjereni u pravcu Zemuna i sadašnjeg Novog Beograda, jer su nam stariji borci u ovim predasima više puta pričali o borbama na Bežanijskoj kosi, u Zemunu i dijelovima Beograda, zapravo onim dijelovima kuda je nastupala Šesta lička divizija za konačno oslobođenje Beograda.

Teoretska nastava i pojedinačna upoznavanja sa oružjem koje je bilo u naoružanju naše prateće čete pretežno su se odvijali u popodnevnom časovima i u prostorijama gdje se stanovalo. Za relativno kratko vrijeme od nepunih mjesec dana, milina je bilo slušati borce kako na časovima opisuju sastavne dijelove bilo kojeg oružja i posmatrati uspješno rukovanje njima. Kada pojedini borci ne bi uspijevali da savladaju taktičku obuku u redovnoj nastavi, drugovi bi ih obučavali i u slobodnom vremenu.

Nije bilo dovoljno slobodnog vremena da se upoznaje grad, odlazi u bioskope, pozorište i na priredbe, iako su i ove aktivnosti bile zastupljene u planovima sveukupne obuke. Glavno težište bilo je na borbenoj obuci - da nijedan borac ne bude neobučen kada pođe na front u oružane i surove okršaje sa neprijateljem u sremskoj ravnici za konačno oslobođenje domovine.

Iz ovog kratkog boravka u Beogradu u trajnom sećanju mi je ostalo nekoliko doživljaja.

Prvi je crnogorsko kolo na drugarskoj večeri bataljona u zgradi bivše jevrejske opštine naspram hotela »Toplice«, kada sam u nedostatku djevojaka zaigrao u kolu sa komandantom bataljona drugom Čarugom - Dušanom Opačićem, što nije bilo uobičajeno jer u crnogorskom kolu

igraju samo momak i djevojka. U nedostatku ljepšeg pola igralo se i na taj način - dvojica muškaraca - pa se nije znalo ko igra momka a ko djevojku.

Kao desetaru i po rasporedu dežurstva zapalo mi je jedne nedjelje da vodim grupu mladih vojnika koji su željeli da pođu u crkvu. Kada sam ih u strojevom koraku doveo pred crkvu na Bajlonijevoj pijaci i dao uputstvo za ponašanje i odredio zbornu mjesto za povratak u kasarnu po završetku crkvene službe, ja sam na tom mjestu ostao sam. Kao skojevac nisam smio da dopustim sebi da idem u crkvu iz »ideoloških motiva« iako je bilo logično da i ja uđem u crkvu sa ostalim vojnicima.

Onog dana kada je pala komanda za pokret iz Beograda na Sremski front, u popodnevnim časovima, sa ratnom spremom na sebi i u ulozi nišandžije na teškom mitraljezu »maksim« vukao sam u stroju postolje ovog mitraljeza sa točkovima. Kada sam se, prošavši pored zgrade pozorišta, zaustavio ispred palate »Albanije«, stao sam i okrenut prema njoj sa zapadne strane rekao u sebi: »Da li ću ikada više vidjeti ovu zgradu?« Bila je to najveća zgrada u Beogradu, koju sam tada dobro zapamtio. Doživjeo sam 1948. godine da planskom raspodjelom kadra budem raspoređen na redovnu službu upravo u prostorije gdje mi je bio uprt pogled sa onog sudbonosnog puta ka Sremskom frontu, koji sam preživio i prepješačio od Beograda do Zagreba, gdje sam dočekao kraj rata i slobodu. Teški su to bili dani i nezaboravna sjećanja iako sam u to vrijeme imao nepunih 18 godina.

Požrtvovana bolničarka"

ISAILO CITAKOVIČ

Svanuo je lep jesenji dan. Nalazimo se ukopani u rovovima pred selom. Tamo daleko na horizontu ispred nas kao uveličane tačke jedva se primećuju kućice između kojih se diže kao preteći div crkveni toranj - neprijateljska osmatračnica i mitraljesko gnjezdo. Ceo predeo grmi od silne artiljerijske, mitraljeske i pušćane vatre.

Dobivši jako pojačanje, neprijatelj je krenuo u ofanzivu, neštedimice ubacujući u borbu sve svoje jače snage samo da bi probio naše položaje. Bile su to teške borbe. Sa jednog našeg malog proplanka jedan naš mitraljez ne da neprijateljskoj pešadiji oka da pomoli, a kamoli da krene na napad. To je bio Joca Orašković desetar 2. čete 2. bataljona. Neprijatelj počinje da koncentriše vatru bacača na proplanak da bi učutkao naš mitraljez. I zaista jedna granata teško ranjava našeg mitraljesca i pomoćnika.

Dolazi naređenje za pokret. Međutim, iz rova ne izlazi niko, jer ne znamo šta je sa našim mitraljescom, a nama je vrlo jasna ona rečenica koja glasi: »Ne ostavljaj ranjenog druga neprijatelju«. Odjednom iz rova iskače jedan borac u trku, prelazi brisani prostor i približava se rovu mitraljesca s namerom da ga izvuče, ali baš pred samim rovom pada. I bolničarka Milka u brzom trku pokušava da se dočepa proplanka. Neprijatelj je tuče pušćanom vatrom. Ona trči dalje i brzo stiže do svojih drugova, previja ih.

Sada se treba povući. Još dva druga joj priskaču u pomoć. Jedan je pomagao lakše ranjenom da se izvuče i izneo je mitraljez, drugi je sa njom prenosio teško ranjenog mitraljesca. U tom trenutku pušćano zrno rani i samu bolničarku.

Bio sam u njenoj blizini, ni jauk se nije čuo. Iskočio sam i umesto nje počeo sam da nosim ranjenog druga. Iznosimo i nju. Upitala je: »Kako je drugu?« - »Bolje mu je«, rekoh i odoh dalje. Od tada je prošlo nekoliko dana. U protivnapadu snažnom i iznenadnom, koji je svojstven samo partizanima, Nemci su oterani sa naših položaja.

Dušan Opačić Čaruga

STEVO STJEU, PAJO SASIC

Roden je 1919. godine u Dnopolju nedaleko od Donjeg Lapca u siromašnoj seljačkoj porodici. Još u ranom djetinjstvu ostao je bez oca, te kao jedina muška glava u porodici među četiri sestre, majkom i babom vrlo mlad postaje hranilac porodice. Nepovoljan materijalni položaj porodice uz svakodnevne fizičke i psihičke napore u borbi za goli život i opstanak, pogotovo u doba kriza tridesetih godina, snažno su uticali na Dušanovo brzo sazrijevanje.

Bio je prirodno inteligentan, veseo i uvijek dobro raspoložen; sve svoje aktivnosti je pratio pjesmom i šalama do obješenja, pa je iz toga nastao i njegov nadimak, mada nije posjedovao nijednu od negativnih osobina čuvenog hajduka. Tako veseo, duhovit i društven rado je prihvaćan među omladinom svoje generacije, te je brzo osvajao i okupljao oko sebe omladinu u svom selu. Na seoskim prelima vodio je glavnu riječ i nadmetao se u igrama i šalama. Prema starijim ljudima i ženama bio je pažljiv i odmjeren. Takav je Čaruga ispraćen na odsluženje vojnog roka u planinski puk Skofiu Loku. To je bio elitni odred u bivšoj jugoslovenskoj vojsci za koji su se pri regrutaciji birali najbolji. Poslije nepunu godinu dana vratio se iz vojske ne opalivši ni jednog jedinog metka protiv neprijatelja koji je okupirao našu zemlju. Za to kratko vrijeme postao je ozbiljniji i zreliji.

Već prvih dana maja 1941. godine prenosio je omladincima u selu svoja iskustva i zapažanja iz jugoslovenske vojske i sve ono što je vidio i čuo krećući se stranputicama od Skofje Loke do Dnopolja. Naročito su mu ostale u dubokom sjećanju riječi njegova komandira čete, kasnije proslavljenog komandanta Treće divizije Pere Četkovića upućene vojnicima, po kapitulaciji, da se na putu do svojih domova kreću stranputicama i da sačuvaju oružje, jer će im uskoro trebati.

Tih majskih i junskih dana Čarugina aktivnost i povezivanje sa ljudima u njegovom i susjednim selima ohrabruje ljude, vraća im povjerenje u organizovanu snagu kojom se treba suprotstaviti ustaškom teroru. On je to i praktično dokazao u prvim ustaničkim danima - prvi u selu je prihvatio svoje omiljeno oružje, puškomitraljez, kojim je savršeno ovladao u bivšoj jugoslovenskoj vojsci - kažnjavajući ustaške koljače za zločine koje su vršili po selima lapačkog kotara i razobličavajući četničku izdaju i saradnju sa talijanskim okupatorom.

Po otklanjanju neposredne ustaške opasnosti formiraju se desetine i vodovi koji napadaju žandarmerijske stanice i ustaške posade šireći na

taj način plamen narodnog ustanka. Čaruga učestvuje u tim jedinicama na teritoriji opština Korenica i Udbina. Hrabar, stalozen i snalažljiv u najkritičnijim borbenim situacijama, on među prvima postaje desetar, komandir voda, a već u prvoj polovini 1942. godine i komandir čete. Decembra 1944. postavljen je za komandanta 2. bataljona Druge proleterske brigade **Seste divizije** i na toj dužnosti ostao je **sve do završetka rata**.

Bilo da je komandovao vodom, ili bataljonom, njegovo komandno mjesto se uvijek nalazilo u streljačkom stroju jedinice na glavnom pravcu napada. Jula 1942. godine bataljon »Stojan Matić« je napadao selo Brušane nedaleko od Gospića, koje je branilo oko 60 ustaša utvrđenih u crkvi, žandarmerijskoj stanici, školi i u nekoliko kuća Druga četa je trebalo da zauzme školsku zgradu i žandarmerijsku stanicu. Do jutra je zauzeta školska zgrada, ali oko žandarmerijske stanice su bili betonski bunker iz kojih je prosipana prava uraganska mitraljeska vatra. Rade Kljajić, bivši žandar, obavještajni oficir bataljona je predložio da on sam pokuša da se popne na školske stepenice i baci bombe na bunker iz kojeg je tukao mitraljez. Stigao je do stepenica i bacio nekoliko bombi, ali je odmah ranjen u nogu i tu ostao nepokretan. Uspjelo nam je da ga izvučemo i previjemo. Čaruga pokušava da sa još dvojicom drugova prođe kroz dvorište i zaobiđe i iznenadi ustaše, ali kako se već bilo razdaniilo iznenađenje nije uspjelo i Čaruga je teško ranjen. Uspjelo nam je da i njega izvučemo ispod ustaške vatre i ukažemo mu prvu pomoć u školskoj zgradi. Njegov komšija i dobar drug, poznat po hrabrosti, Lazo Pupavac, u želji da osveti komandira, samoinicijativno se penje na krov žandarmerijske stanice, pokušavajući da na taj način savlada ustaše u utvrđenoj zgradi. Kada je kroz raskriven krov pokušao da ubaci betonsku bombu (»drvarku«) ona je eksplodirala prije vremena i teško ga ranila. Sa naša tri druga morali smo sačekati noć da bismo ih mogli iznijeti i uputiti u bolnicu. Čaruga je molio drugove da ga, ako budu primorani da se povlače pod borbom prije pada mraka, ne ostavljaju živa na milost i nemilost ustaškoj bandi. Brušane su slijedećeg dana zauzete i ranjenici upućeni na liječenje.

Već septembra iste godine Čaruga se vraća iz bolnice i ponovno staje na čelo 2. čete, kada Druga brigada kreće na svoj pobjedonosni pohod na Kordun i već 17. oktobra odnosi veliku pobjedu nad Talijanima na Peijasici razbivši kombinovanu talijansku jedinicu sastavljenu od konjanika, pješaka i tenkova Zarobljen je veliki plijen, između ostalog, dva tenka i dva poljska topa. Među 40 pohvaljenih boraca brigade koji su se posebno istakli u ovoj borbi osmorica su pripadali bataljonu »Stojan Matić« i svi Čaruginoj četi.

Čaruga je bio omiljen kod boraca prvenstveno zbog hrabrosti, brizi za svakog borca i po tome što se vjerovalo u njegovu sposobnost kao starješine. Pri raspodjeli plijena bio je uporan i pravedan tako da njegova jedinica nikada nije ostajala zapostavljena.

Bio je i glavni organizator pjesama, šala i drugih oblika razonode u četi. U tome mu je izdašno pomagao čuveni veseljak i najbolji pjevač Radica Tišma zvani Barabica. Njega je Čaruga cijenio i volio i kao

najboljeg i najhrabrijeg puškomitraljesca u četi. Barabica je umio svojim nestašlucima unijeti veselost u četvu i u najtežim situacijama.

Caruga je 1. decembra 1944. godine postavljen za komandanta bataljona »Ognjen Priča«. Na čelu ovog bataljona prošao je najteže borbe prilikom proboja Sremskog fronta i sve do konačnog oslobođenja zemlje. Kad je prešao u drugu jedinicu nije prekidao vezu sa svojim drugovima iz bataljona »Stojan Matić« niti su ga oni zaboravljali. U borbama sa Nijemcima aprila 1945. pomoćnik komesara u bivšoj Čaruginoj četi, Simo Dumović, zaplijenio je lijepo izgraviran pištolj i donio ga na poklon svom bivšem komandiru. Primajući pištolj, Čaruga je istovremeno poklonio svoj pištolj Dumoviću u znak drugarske pažnje - obojici je to draga uspomena.

Po završetku rata Caruga je upućen na dvogodišnje školovanje u SSSR, koje je uspješno završio, a tamo stječeno znanje koristio kao starješina jedinice KNOJ u borbi protiv špijuna i diverzanata koji su upućivani u našu zemlju. Ovaj hrabri borac i starješina odoljevao je uspješno neprijateljima u ratu i poslije rata ali okrutna bolest savladala ga je 1956. godine.

Puškar

DMITAR KOVAČEV[^]

Po oslobođenju Valjeva sa brojnim drugovima iz mog i susednih sela dođoh u Drugu brigadu. Razvrstaše nas po manjim grupicama i rasporediše po jedinicama. Mene i još petoricu u 2. četu 1. bataljona »Stojan Matić«. U četi nam odmah jedan stariji borac u neku svesku zapisa podatke (generalije) onako kako smo ih sami davali. Kod mene, pored ostalog, zapisa: mašinbravar - puškar. Ja mu tako rekoh. Mašinbravarski zanat sam završio u Beogradu 1941. godine. Vratio sam se u selo Gornji Lajkovac i povremeno radio kod strica koji je imao neku mehaničarsku radnju. To je bila radionica »svaštara«. Od krpljenja lonaca do popravke lovačkih pušaka, pa ja, da bih sebi cenu podigao, dodadoh i ono »puškar« iako na zanatu pušku nisam ni video.

Prođosmo mi borbu za oslobođenje Beograda, pa mnoge borbe kroz Srem sve do Iloka. Krajem novembra vratismo se u Beograd na odmor i popunu. Drugog dana po povratku mene prozvaše i uputiše da se javim kapetanu Deliću u Štab brigade. Kapetan Delić mi reče da idem na kurs za održavanje ruskog naoružanja. Kurs je negde u Topčideru, reče mi i kome da se javim i da dobro učim. »Razumem!« rekoh i odmah se počeah po glavi, jer koji đavo me je vukao za jezik da izjavim i ono »puškar« kad o oružju ništa ne znam. Šta je, tu je. Odoh.

Na kursu nas dvadeset slušalaca. Tri Rusa - jedan oficir i dva podoficira iz njihove tehničke službe za održavanje naoružanja. Kurs odmah otpoče. U jednoj sali na stolovima mnogo oružja: pištolji, automati, puške i snajperi, puškomitraljezi i oni teški »maksimi«, protivtenkovske puške, minobacači, dvogledi i još mnogo koječega, a naročito deiova ispravnih i oštećenih. Jezik nam nije prepreka, jer ovi Rusi ništa ne govore a da istovremeno i ne pokazuju. Sve vidimo: ispravno i neispravno, pravilno i nepravilno, oštećeno i popravljeno (sami popravljamo), podmazano i nepodmazano i učimo najviše očima i prstima. Nema duge priče. Izlazimo često i u neku udolinu u šumi i gotovo sve uživo isprobavamo - pucamo. Radimo po celi dan i zalažemo se do krajnjih mogućnosti, a Rusi na kraju svakog dela često upozoravaju da »mehaničar« - puškar ne sme da greši i da ne zna, jer kazna je uvek (praksa Crvene armije) samo jedna: streljat! Tako mi iz svesti, a još više iz straha što nam ga ovi Rusi uteraše, mnogo naučismo. Kad sam se posle dvadeset pet dana vratio, u brigadi je rusko naoružanje već odavno bilo podeljeno i na njemu je vršena obuka. Mene ostaviše kao glavnog (i jedinog)

majstora - puškara u tehničkom vodu pri intendanturi brigade, i to samo za opravke.

Odosmo ponovno na Sremski front. U Gibarcu kod Sida bio je tehnički vod. Rusko naoružanje dejstvuje, ali se i kvvari. Svakodnevno i mnogo donose na popravku. Pomažu mi dva borca mehaničara koji uz mene i uče. Pune ruke posla. Kvarovi uglavnom nastaju zbog nepravilnog rukovanja, nepodmazivanja, prljavštine i pregrevavanja. Cesto se dešavalo da intervenišemo samo potpunim čišćenjem i pravilnim podmazivanjem, jer drugih neispravnosti nije ni bilo. Sve sam se više ubeđivao da nam oni Rusi, iako su preterano hvalisali rusko oružje nad njemačkim i drugim, nisu govorili i pokazivali ništa suvišno i pogrešno. Kod pametnih glava i vrednih ruku oružje je uvek ispravno. Tako je i ovde bilo.

Pred proboj Sremskog fronta komandanti 1. i 2. bataljona Dozet i Čaruga pozvaše kapetana Delića i poručnika Trkulju i rekoše da su im neispravni teški mitraljezi »maksim« i da su neispravni vraćeni iz tehničkog voda. Nastade velika frka. Iako znam da su otišli ispravni, pri setih se ja dobro onog ruskog: »Streljat!« Nije mi bilo lagodno. Poručnik Trkulja mi naredi: »Torbicu sa alatom i drugu rezervnih delova i pravac 1. pa zatim 2. bataljon. Javi se kad popraviš!« Odoh. U 1. bataljonu kod dva mitraljeza nabili u mehanizam masti više nego da su ih za konzerviranje spremili. Očistim ih potpuno i po meri uljem podmazem i probam, i to baš prema njemačkim položajima. Rade kao sat. Sve je to posmatrao i kapetan Dozet. Pruži mi ruku i reče: »Hvala ti, momče, ja ću izvestiti kapetana Delića, a vi, mangupi«, obraćajući se mitraljescima, »ako vam se još jednom ovako nešto desi, obesiću vas za m... i za ono veliko drvo«. Odoh u 2. bataljon kad tamo deformisali redenike i povlakač ih ne može provlačiti. Izbacih oštećene delove redenika i mitraljez radi bez zastoja. Kapetan Čaruga je reagovao slično kao i Dozet. Kad sam se vratio u Gibarac, kapetan Delić je već sve znao. Pozvao je poručnika Trkulju i izgrdio ga što me je slao. Rekao je da neka se oni u bataljonima nauče kako se čuva oružje, a ako ga već i pokvare, neka ga sami donose na opravku, a da ja iz tehničkog voda ne smem nikuda bez njegovog odobrenja.

Posle ovog ugled mi je porastao. Ubrzo sam primljen u Partiju i postao član brigadnog komiteta SKOJ-a.

Srbijanci u Šestoj proleterskoj*

MILUTIN MILENKOVIĆ, VOJIN NIKOLIC

Povratkom naših jedinica na tie Srbije ispunjeno je obećanje dano u jesen četrdeset i prve - da će se narodna vojska vratiti snažnija i spremnija nego što je ikada bila. A narod to nije zaboravio i čekao je. Dolaskom naših jedinica narod je osetio snagu i da je došlo vreme kada opet može i treba da masovno stupi u redove boraca za slobodu.

Masovno se pristupa u jedinice NOV. Bila je to dobrovoljna mobilizacija. Omladina i tu vodi glavnu reč.

Partijske organizacije na terenu spremno su dočekale ovaj čas. Izvršeno je organizovano izvlačenje omladine iz gradova, posebno iz Beograda. Od te omladine formirane su nove i popunjavane stare jedinice.

Tim mladim borcima iz Srbije popunjavala se divizija. **Stampa Seste** divizije pisala je u to vreme:

»Narod Srbije dočekaao nas je kako to dolikuje slobodarskom narodu. Ljudi, žene i omladina Valjeva, za vreme borbi u gradu, borili su se zajedno sa nama: nosili municiju, vukli naše topove, hvatali srpske izdajnike i Nemce. Omladina se masovno javljala u vojsku. Ubrzo se naša divizija udvostručila. I danas je naša proleterska divizija uglavnom sastavljena od Srbijanaca: mladih Kolubaraca, Nišlija, Valjevaca i drugih«.

U roku od dva dana u Valjevu se javilo 1.500 novih boraca. Radnici Rakovice napuštaju rad i dolaze u diviziju. Od 2500 mladića okupljenih na obuci u Darosavi 650 ih je upućeno u jedinice **Seste** proleterske divizije.

To je prva septembarska popuna divizije. Proleter i sa ljubavlju prihvatili mlade borce. Pristupa se intenzivnoj obuci - koristi se svaki slobodan trenutak. Drže se časovi političke nastave. Objašnjavaju se ciljevi naše revolucije, vojno-politička situacija u svetu i kod nas. Borci se upoznavaju s borbenim putem **Seste** proleterske divizije, s njenim slavnim bitkama, njenim herojima. Na bezbrojnim primerima govori im se o bratstvu i jedinstvu naših naroda. Briga i nastojanje starih ratnika da novim borcima prenesu što više svog dragocenog iskustva očituje se na svakom koraku. Učili su ih i pažljivo posmatrali sa željom da proniknu u svakog pojedinca, da ga shvate i da ocene njegove sposobnosti i mogućnosti.

Objavljeno u zborniku *Sesia proleterska divizija*

Od neiskusnih i pomalo zbunjenih mladića lički proleterci su vrlo brzo stvorili iskusne ratnike i hrabre borce. Sve svoje znanje, iskustvo i revolucionarni duh proleterci su spremno stavili na raspolaganje mladim borcima. A vremena je bilo malo. Trebalo je žuriti. Sto pre osloboditi zemlju, a u isto vreme stvarati kadar politički svestan, jer će ih opustošenoj zemlji mnogo trebati.

Sećamo se jedne naredbe komande divizije u kojoj se, pored ostalog, kaže: »Današnja povoljna situacija u svetu i povoljna vojnička situacija na svim frontovima, stvorila je opšte raspoloženje i polet kod svih naših boraca za rad i borbu. Ovakvo raspoloženje i polet treba iskoristiti za intenzivan rad na svim poljima, kako bi lakše savladali velike zadatke koji stoje pred nama«.

Dalje se preporučuje da se prouče pojedini članci iz »Borbe« i drugih listova. Brigade, bataljoni kao i čete izdaju svoje listove u kojima saraduju svi - i borci i rukovodioci. Piše se o liku borca naše revolucije, o podvizima jedinica i pojedinaca, o političkoj situaciji, o zadacima koji nas očekuju... I ovim oblikom rada izgrađuju se mladi borci, šire im se vidici. Kroz borbu, kroz rad i učenje izgrađuje se kadar.

Po oslobođenju Beograda divizija u decembru dobija drugu veliku popunu boraca iz raznih krajeva Srbije: Mačve, okoline Kruševca, Trstenika, Svrlljiga, Aleksinca, Aleksandrovca i drugih mesta. Sada su već »stari« oni borci iz Valjeva, sa Kosmaja i Beograda Neki od njih su već rukovodioci vodova, četa. Oni su velika pomoć ličkim proleterima i preuzimaju svoj deo u obuci i izgradnji novih boraca. Sada i oni uveliko prenose borbenu tradiciju divizije i tumače ciljeve revolucije.

Šesta proleterska divizija po boračkom sastavu nije više lička. Pa opet ostala je Šesta proleterska po borbenom duhu, po bratstvu i jedinstvu, po svesti boraca. Ostala je to po svim njenim osobinama na osnovu kojih je i stekla naziv proleterska.

Odmah proleterci

Više hiljada dobrovoljaca koji su te jeseni pohrlili u redove NOV bilo je okupljeno početkom septembra 1944. u nekoliko većih sela i gradića oslobođenog dela Srbije. Grupa od oko 2.500 Beograđana, većinom omladinaca, koji su pod teškim pritiskom okupatora, četnika i raznih drugih izdajnika bili izgubili organizacione skojevske veze, ali su povratkom jedinica NOV u Srbiju i dolaskom Crvene armije na naše granice dobili dugo očekivanu mogućnost da se svrstaju u redove oružanih boraca narodne revolucije, koncentrisana je u Darosavi. Tu su održavani politički časovi i sastanci, davana su im osnovna vojna znanja, upoznavali su se sa oružjem koje svaki od njih još nije bio dobio, ali je svakog dana očekivao da bude upućen u neku jedinicu NOV.

U zoru 15. septembra terenski politički radnici i starešine lokalne komande NOV postrojili su te mladiće gradskog izgleda i prozvali oko 650 imena. Saopšteno je da će prozvani drugovi biti upućeni u jedinice Seste ličke proleterske divizije kao popuna.

- Zar možemo mi odmah, bez vatrenog ispita u borbi, da dođemo među proletere? Pa to je ona divizija u kojoj je i prvi bataljon partizana koji je u Hrvatskoj osnovan; mi ovako nespremni pravo da idemo među »krtijaše« i one borce što su svladali iznenadni nemački desant na Drvar, te spasli Vrhovni štab i druga Tita?

Beograđanima koji su se iščuđavali zbunjeni čašću i odgovornošću koje ih neočekivano dočekuju pri prvim vojničkim koracima odgovarali su neumorni »terenci«, među kojima je tada baš tu bio i drug Marko Nikezić, inače dobro poznat među naprednom beogradskom omladinom.

- Zašto da ne? Borbenu veštinu ćete brzo naučiti ako se dobro založite i ako ste hrabri. Svi ste vi časni mladići i mnogi su već radili u SKOJ-u. Drugovi će vas lepo primiti, pomoći će vam u prvo vreme i bićete vi odlični proleteri, samo hrabro..

- Hoće li nam odmah dati da stavimo srp i čekić na svoje zvezde, ili tek kad se pokažemo dostojni? - interesovali su se momci dalje.

- To vidite na licu mesta, kad dođete u jedinice - glasio je otprilike odgovor.

I krenula je uzbuđena i nestrpljiva, još nenaoružana kolona Beograđana koji su imali za četiri ili pet dana da se prebace do planine Cera i da u selima tog lepog i slavnog dela Srbije budu raspoređeni među ličke proletere.

Već legendarna reputacija Seste proleterske, o čijim podvizima su često govorile emisije »Slobodne Jugoslavije«, Radio-Moskve, pa i Radio-Londona, ugled jedinice koja se pominjala gotovo u svim presudnim trenucima revolucije, ispunjavali su kolonu novih proletera i izvesnom zebnjom. Razgovori su odavali koliko pitanja bez odgovora tišti te glave pod kačketima, titovkama, a i šeširima. Na šta ćemo mi nalikovati među tim prekaljenim borcima? Oni na sopstvenom borbenom putu imaju ispisane i u vatri proučene sve faze naše revolucije, svaki prelomni trenutak, gotovo svako istorijsko zasedanje su mnogi od njih lično videli, propešačili su pod vatrom uzduž i popreko pola Jugoslavije, forsirali reke, vodili borbe po ulicama gradova i po vrletima najnepriступnijih kanjona... A mi smo bili na ponekom sastanku, skupljali priloge od simpatizera, čitali biltene Vrhovnog štaba, slušali potajno radio-emisije o tim herojima... Kako ćemo mi moći da se uklopimo u takvu sredinu i u njihov streljački stroj?

Kad je kolona počela da se penje padinama Cera, počelo je njeno razdvajanje na manje grupe - za razne brigade.

U najvećoj učionici osnovne škole u jednom od tih sela sušila se odeća i obuća i odmaralo se pripremajući se za večeru i spavanje oko 200 mladih boraca koji su raspoređeni u Treću brigadu. Sumrak je već počeo da se hvata po zidovima, ali lampe još nisu bile upaljene. Odjednom se u školi pojavi grupa oficira i vojnika dobro naoružanih i disciplinovanog vojničkog držanja. Jedan među njima, srednjeg rasta, rumenih, gotovo dečaćkih obraza, imao je komesarske oznake. Bio je to komesar brigade Gojko Milekić.

U prostoriji se brzo napravi kakav-takav red, izneše se i složiše torbe i gornja odeća, slama se potisnu uza zidove i svi novi borci se okupiše da saslušaju prve reći kojima ih dočekuje Sesta proleterska.

Jednostavan, odmeren i tečan u brzini govora, srdačan i topao u pogledu kojim je kružio preko lica svojih novih boraca, komesar Milekić je za nekoliko minuta uspostavio toliko srdačan dodir da su se brige i nedoumice neiskusnih dobrovoljaca pred susretom sa kadrom jedne od najprekaljenijih divizija NOV topile kao zakasneli prolećni sneg. Ispričao je komesar bez hvalisanja i nenametljivo i kakav je borbeni put prešla divizija dok nije došla na ove padine Cera, i kakve je heroje iz svojih redova ona dala, i koliko je najhrabrijih sinova hrvatskog i srpskog naroda palo na putevima Seste proleterske i kako se ona uvek u toku celog rata neprekidno popunjavala prilivom novih boraca koji su dostojno zamenjivali pale drugove i kako sada Srbijanci ojačavaju njene redove.

Preko bataljona u čete, zatim u vodove - raspoređeni su sutradan novi borci po svim jedinicama divizije. U četama je već bilo po desetak mladih seljaka iz valjevskog kraja. Oni također još nisu dobili lično naoružanje, jer ga nije bilo dovoljno za sve nove borce, ali se vojna obuka intenzivno izvodila. Uglavnom su to bili opis i rukovanje oružjem i uputstva za stražarsku i patrolnu službu, dok o taktičkim elementima dejstva boraca i jedinice nije bilo još govora.

Uporedo s prvim uputstvima u pogledu vojne discipline i međusobnog ophođenja između starešina i boraca, mladi Srbijanci tek prispeli u jedinice osećali su i prisnost i brigu sa kojima su ih stari ratnici uvodili u svoj svakodnevni naporni vojnički život.

Krenulo se sa Cera prema Sapcu. Na jednom isturenom položaju ispred sela Vladimirci, vod Jove Čurčića iz 3. čete 3. bataljona »Stulića« Treće brigade upućivao je patrole u pravcu neprijateljskih položaja. Beogradskog srednjoškolca, skojevca, koji je bio u njegovom vodu, vodnik je nekako zaobilazio, nije ga odredio u patrolu i onda kad je već bio njegov red.

- Zašto, družo vodniče, ja još nisam bio ni u jednoj patroli!? Sa drugim iskusnijim drugovima mogao bih i ja biti od koristi, iako još nemam prakse.

- Nemoj se ti, družo, ništa uzrujavati, biće vremena da naučiš, stekneš iskustvo i pokažeš za šta si spreman i sposoban. Sad spavaj i odmaraj se, biće sutra naporan dan, teži od današnjeg... A ti vidiš kakav si slabašan, sav se providiš... Čuo sam da si bio u nemačkom zatvoru i da si pobegao. Treba malo ovde prvo da se svikneš, da očvrstneš. Ako noćas budeš gacao po blatu s patrolom dva-tri sata, bojim se nećeš sutra izdržati pokret koji nas čeka. Ovi drugi su jači, navikli su već. Ništa oni ne zameraju što sam te noćas pošteditio; znaju oni kao i ja, da si ti svojom voljom došao iz grada k nama, da si ti čak i da si mogao, samo da si hteo, čekati slobodu kod kuće, kao što dosta njih radi. A ti si došao ovamo, pravo iz zatvora... Cenimo mi to, druškane, samo se ti odmaraj sada...

Posle nekoliko dana, uz svog vodnika Čurčića, u borbi kod Meljaka bio je beogradski skojevac o kome je reć jedan od najhrabrijih boraca: zarobio je puškomitraljez i bio i sam ranjen.

Komandir čete Tode Čuruvija, desetar Ilija i još jedan stari borac, Ličanin, izvukli su ga teško ranjenog sa brisanog prostora ispred škole u Meljaku, koju su Nemci žilavo branili. Beograđanin je ranjen pevao, poručivao da mu pozdrave vodnika Jovu i da mu kažu da će mu se »školac« brzo iz bolnice vratiti. U bolnici je dobio pismo od komande čete, a uskoro i obaveštenje da je odlikovan Medaljom za hrabrost.

Za nekoliko dana stvarala je Sesta proleterska od neiskusnih i zbuđenih mladića prave mlade junake.

Posle oslobođenja Beograda sreću se dve kolone u kojima su dva rođaka koji su zajedno išli iz Darosave na Cer sa popunom u Šestu proletersku. Jedan je gimnazijalac, drugi mladi inženjer.

- Kako si se snašao, nisi li se obrukao pred ovim »vukovima«? - pita inženjer, koji je bio zadržan u prištapskim jedinicama Štaba divizije na agitprop poslovima.

- Ništa ne pitaj. Kreni samo sa streljačkim strojem Ličana u borbu, videćeš da li se tu može biti plašljiv. Kad ih samo pogledaš kako idu i viču »nagarii«, nema majčinog sina koji bi zastao ili se uzvrdao. Vojnog znanja ni iskustva nemam, ali ih u borbi prosto podražavam, gledam i slušam desetara kraj sebe i nekog starog borca i sve je prosto; legnem kad mi viknu da legnem ili kad i oni to urade, dižem se i jurišam kad viknu i krenu i oni sami; kad je vreme za bombe, oni ocene i počnu, a ja sve uz njih. Još malo, biću ti i ja pečen proleter.

I bilo ih je pravih proletera sve više među mladim Srbijancima. U gunjevima i opancima, u gradskim pantalonama i pod kačketima, pod petokrakama na kojima su im drugarice iz divizije vezle srp i čekić, svakodnevno su se otkrivali pravi sinovi junačke Srbije. Često bez ličnog naoružanja, koga nije bilo dovoljno, noseći sanduke sa municijom, pomazući puškomitraljescima, izvlačeći ranjenike, marširali su Srbijanci u kolonama Seste proleterske ka Beogradu, naoružali se tamo svi do jednoga, krenuli odmah na Sremski front, očistili bezbroj salaša, sela i gradova, pregazili poplavljene bosutske šume, raščistili mnoga minska polja. .. Časno su popunili mesta koja su u streljačkom stroju divizije ostala prazna dok se nije prešlo u Srbiju.

Srbijanci izviđači

U izviđačkoj četi divizije i izviđačkim vodovima brigada borački sastav, pa uglavnom i komande četa bili su Srbijanci. A biti izviđač značilo je biti elitan borac, i još u proleterskoj jedinici. Provlačili su se izviđači kroz liniju fronta i hvatali »jezike«, vršili iznenadne prepade i nicali tamo gde im se neprijatelj najmanje nadao. Bili su to vešti i hrabri borci, čak ponekad i previše sigurni u sebe, svoju snalažljivost i hrabrost. Išli su oni i po nekoliko desetina kilometara u pozadinu neprijatelja i donosili dragocene podatke, ne samo za diviziju već i za armiju. Pre proboja Sremskog fronta dopirali su čak do Vinkovaca, pa i dalje. Uvek ispred divizije. Mnogi su imali po dve-tri medalje i ordena za hrabrost. Sećam se kada su na sektoru s. Batrovci - s. Lipovac izviđači prošli kroz liniju fronta i u selu zarobili jednog nemačkog podoficira

pa se sa njim opet provukli kroz front. U toj izviđačkoj akciji postupili su neverovatno drsko. Naime, dobili su zadatak da obavezno zarobe i dovedu živog nemačkog vojnika, jer je komanda dobila podatke da su pristigle nove nemačke jedinice pa je to trebalo proventi. Upali su uveče u selo i u jednoj kući nabasali na ustaše. Kako im ovi nisu bili interesantni, u kratkoj su ih borbi uništili. Pucnjava je izazvala uzbunu kod neprijatelja. Počeli su osvetljivati selo raketama i pucati. Izviđači brzo upadaju u drugu kuću. Tu zatiču Nemce i zarobe ih. Koristeći noć i pometnju provukli su se nekim kanalom preko linije fronta i komanda je dobila tačne podatke o novoj nemačkoj jedinici. Takvih i sličnih primera bilo je prilično.

Ni druge jedinice nisu zaostajale.

Od mnogih navešćemo samo nekoliko primera pojedinačne hrabrosti i snalažljivosti boraca, mladih proletera Seste divizije.

Nišandžija na protivkolcu, borac Mija Marković, iz neposredne blizine, nišaneći kroz cev, uništava bunker i u njemu pet neprijateljskih vojnika.

Mitraljezac Dragutin Filipović u jednoj borbi oko nekog salaša iz svoga mitraljeza ubija 19 neprijateljskih vojnika.

Radivoje Dimić, također mitraljezac, uništava devet neprijateljskih vojnika.

Dimitrije Milinčić uništava 12 neprijateljskih vojnika.

Bombaš Andrija Marinković uništava dva kamiona i nekoliko neprijateljskih vojnika.

I tako bi se moglo nabrajati veoma mnogo. U borbama za svaki salaš, za svaki rov, selo i grad isticali su se Srbijanci. Drugačije nije ni moglo da bude, jer pripadati jednoj od najelitnijih naših jedinica a ne biti hrabar, to se nije moglo zamisliti. Osećanje ponosa i časti što pripada Šestoj proleterskoj gonilo je svakog borca da se izjednači sa Ličanima, proleterima o kojima se pesme pevaju, a najviše ona o Drvaru. ...

Ukorak s ličkim ratnicima

S gledišta komande divizije, popuna koja se nametala posle dolaska u Srbiju postavljala je više složenih zadataka. Pre svega, bilo je bataljona u kojima je preostalo po nekoliko desetina, do stotinu ljudi. Gubici u borbama, epidemije i patnje svih vrsta proredili su diviziju toliko da je popuna bila neophodna, i to u obimu koji je nagoveštavao da će broj novih boraca prerasti stari kadar. Osim grupa dobrovoljaca koji su ilegalno pobjegli iz još okupiranih gradova, glavni regrutni izvor boraca bila su sela valjevskog okruga, u kojima je ustanak 1941. zabeležio veliki polet, ali je u kasnijim godinama teror Nemaca i četnika mnogo proredio krug svesnih snaga. Veliki priliv novih boraca bez ikakvih vojničkih znanja, bez osećanja za disciplinu, sa izvesnim procentom omladinaca koji su čak godinama bili izloženi uticaju četničke propagande, stavljao je starešinski sastav divizije pred osetljiv zadatak: što pre osposobiti te mlade ljude za vojničku akciju, što brže ih navieći na strogu voj-

ničku disciplinu, dati im osnovna znanja, ali u tom intenzivnom radu pokazati i drugarsko ophođenje i brigu koja će ih moralno-politički još više privezati za narodnu borbu, NOV i njihovu diviziju.

Relativno niskog opšteg obrazovanja, pretežno seljačkog sastava, uhvatio se starešinski kadar divizije ukoštac s tim zadatkom istom onom otvorenošću, jednostavnošću i srdačnošću kojom su se u diviziji uvek odlikovali međusobni odnosi. Bio je to način ophođenja i jezik što su ga prihvatili svi mladi borci, kako intelektualci i radnici, tako i seljaci. Opasnost da tako veliki broj pridošlica ne oslabi disciplinu i ne naruši uvedeni red u jedinicama divizije nije se ni jednog momenta osetila, čak ni u četama u kojima su stari borci bili redovno u manjini.

Kao što su od iskusnog kadra divizije primili u izuzetno kratkom roku borbenu disciplinu, ratne navike, veštinu vođenja borbe i stil međusobnih odnosa najvećeg drugarstva među proleterima, Srbijanci su svojoj jedinici, čiji srp i čekić su odmah dobili, dali ne samo dostojnu popunu za upražnjena boračka, pa i starešinska mesta već i nov polet na mnogim područjima aktivnosti u diviziji. Kulturno-prosvetni odbori po četama, nove priredbe, nove revolucionarne pesme i partizanski stihovi iz Srbije, kulturna ekipa divizije, osnažen agitprop, popunjen sanitet i intendantura, poboljšana neophodna vojna administracija - sve je to divizija brzo osetila i postigla zahvaljujući onim stotinama i hiljadama Srbijanaca koji su došli u njene redove pred velike završne borbe za oslobođenje zemlje i za pobedu narodne revolucije.

Bez trunca uskosti i bilo kakvog »sektštva« razvijali su se u krilu divizije mnogi mladi rukovodioci koji su tek ujesen 1944. stupili u NOV. Kao što je prilikom predaje prvih odlikovanja borcima i rukovodiocima divizije, u oslobođenom Beogradu decembra 1944. general Doko Jovanić pročitao i imena nekolicine mladih Srbijanaca koji su nedavno došli kao popuna, ali su se već bili istakli do te mere da su iz ruku popularnog komandanta dobijali medalje za hrabrost, tako je i na dužnostima komesara četa, čak i bataljona, na vojnim kursevima i školama bilo u Šestoj proleterskoj sve više Srbijanaca sraslih sa svojom divizijom toliko da su često već govorili o sebi kao o Ličanima. I kad je divizija posle svršetka rata bila upućena baš na područje Like, ne samo Gospić, Gračac i Otočac već ni Lovinac, Perušić, Mogorić i mnoga druga sela Like nisu bila nepoznata ni onim Srbijancima iz divizije koji u njima nikad ranije nisu bili. Ulazili su u ta mesta sa svojim drugovima vodnicima, komesarima i komandantima kao da idu u svoj kraj, ruševine njihovih kuća i tužne priče o njihovim porodicama terale su i njima suze na oči.

Posebni časovi o bratstvu i jedinstvu naših naroda bili su u Šestoj proleterskoj na završetku njenog borbenog puta potpuno izlišni.

Očev savjet na polasku na front

STEVO STJEUJA

Srpski narod je kroz dugu i tešku istoriju pokazao da ne trpi tuđinsku čizmu na svojoj rođenoj grudi. U stoljetnjim ratovima protiv raznih osvajača kod naroda se razvijao ratnički duh i borbeno viteštvo tako da u njegovim redovima nije bilo mjesta plašljivim i malodušnim. Zato je ovaj narod sa ljubavlju i oduševljenjem dočekivao ličke proletere na njihovom pobjedničkom pohodu kroz Srbiju, u čije su redove pohrlile stotine mladih ratnika zauzimajući u prorijeđenim redovima mjesta onih koji su na dugim marševima i teškim borbama od rodne Like do Srbije ostavili grobove i posijali kosti onih čiji grobovi nijesu mogli biti obilježeni.

Pored ostalih mladića, bataljonu »Stojan Matić« pridružio se i Dragan Radovana Čeperković star 22 godine. Poslije oslobođenja Beograda Sesta divizija se nalazila na odmoru i pripremama za konačno istjeravanje okupatora iz naše zemlje. Za to vrijeme sa pridošlim mladićima vršena je vojna obuka, jer se svakim danom očekivalo naređenje da se krene na Sremski front.

Kada je najzad došao dan kada su jedinice krenule preko mosta na Savi, među roditeljima koji su došli da isprate sinove na front našao se i stari Radovan, Draganov otac. Opraštajući se od sina on mu se obratio riječima: »Sine, Dragane, jedinac si mi, ali budi junak i nemoj osramotiti oca. U tvoje starešine imam puno poverenje i drago mi je što te poveravam prekaljenim ratnicima i što stupaš u redove proslavljenih proletera. Ne zaboravi da ti deliš slavu koju su oni sticali u najkrvavijim bitkama u Lici, Bosni, Crnoj Gori i drugim krajevima Jugoslavije«.

1 Dragan je zaista poslušao oca i nije iznevjerio amanet. Bio je vrlo vrijedan, bistar, uspješno je završio obuku na minobacaču 82 mm. U teškim borbama na Bosutu izvršio je pravi podvig. Žestokim kontranapadom Nijemci su odbacili naše snage i u povlačenju jedan mladi borac je bacio sanduk sa minama. Komandir je oštro naredio da se mine moraju izvući i Čeperković se javlja kao dobrovoljac, sam se vraća do sanduka i pod kišom neprijateljske vatre iznosi dragocjene mine.

Slijedeće noći Čeperković potvrđuje osobine hrabrog i požrtvovanog borca. U borbi je teško ranjen komandir minobacačkog odjeljenja Milan Grmuša. Čeperković ga iznosi iz borbe i preuzima njegovu dužnost ističući se uspješnim komandovanjem i usmjeravanjem mino-

bacačke vatre. Takav se pokazao u svim okršajima do konačnog oslobođenja zemlje.

I u takozvanim mirnodopskim uslovima, koji to zaista za pojedine dijelove Druge proleterske brigade nijesu bili, Dragan se pokazuje kao važan i hrabar. U ljeto 1945. godine brigada se nalazila u Gospiću, a neki njeni dijelovi su čistili teren od odbjeglih ustaških bandi. Za taj zadatak odabirani su najhrabriji i najvještiji borci, među kojima i Čeperković. On se i na ovom zadatku pokazao dostojan povjerenja. U Ličkom međugoiju, u predjelu Vrebačka staza, nalazila se grupa ustaša, među kojima natporučnik Rosandić, teški zločinac, kojeg je trebalo uhvatiti živa. Pažljivim privlačenjem otkriven je ustaški bivak i u njemu je uhaćen Rosandić. I u ovoj važnoj i odlučnoj akciji naročito se istakao Dragan Čeperković.

I tako je ovaj mladi i hrabri srpski mladić poslušao i u teškoj praksi sproveo zavjet oca. On je istovremeno dao svoj dug slavi svojih drugova ličkih proletera, ostajući vjeran i viteškim tradicijama srpskih ratnika.

Obračun u pomrčini"

A. B.

Januarska noć. Mraz. Pod nogama škripi sneg. Jedva se raspoznaje prilika u koloni. Kao aveti u dugačkom, zmijolikom redu, ogrnuti belim čaršavima, prikradamo se selu Vašice.

Pri ulasku u selo Nemci nas primećuju. Očajnički se brane. Raspo-ređujemo se u strelce. Ledeno fijuču smrtonosni meci pušaka, automata i mitraljeza.

Juriš! Kao iz jednog grla, silovito, junački i zanosno prolama se ju-rišni poklič 2. bataljona »Ognjen Priča«. Ura!... Ura!...

Na pedeset metara ispred stroja prateće čete klopara švapski »ša-rac«. Nekoliko drugova je ranjeno. Stamenko Novaković se brzo snalazi. Dogovara se sa drugovima, stroj se razdvaja na dva dela, uklanja se pred mitraljeskom vatrom, nekoliko drugova s jedne i s druge strane zalazi »šarcu« s boka.

Trčećim koracima sa odapetim šmajserima i snajperkama borci ob-eju grupica približuju se mestu, odakle sve lude i pomamnije štekće »šarac«. Vidi se oštro i brzo sevanje cevi. Ura!...

Ovo se odigralo za nekoliko sekundi. Nešto se pred nogama zacr-nelo. Stamenko se baci na zemlju. Jednim zamahom ruke odbaci »ša-rac«, sa nekoliko udaraca svlada Frica. Za to vreme za desetak metara odatle, drugovi potrčaše za dvojicom Nemaca, koji pokušavaju da umaknu. Zarobljen je pomoćnik i dodavač municije neprijatelja.

Borba se prenosi u selo, razgoreva svom žestinom. Bori se, razra-čunava na život i smrt oko svakog jarka, kapije, kuće, zaklona. Na putu kraj zidova, leže mrtve švapske telesine.

Napadom sa raznih strana Nemci su zburjeni i obezglavljeni.

Neko je u mraku javio da se u kući koja je tog trenutka već bila za ledima nalaze Nemci. Na nekoliko rafala ispaljenih u prozor i zidove kuća niko ne odgovara. Vodnik Milan Blanuša sa drugom Zivojinom Živkovićem donosi brzo »džon bul«. Mina razvaljuje zid i eksplodira u kući. Sa uzdignutim rukama Nemci izlaze i predaju se.

U stopu goneći neprijatelja hitro se prodire napred. »Pulemjoti« »maksimi«, šmajseri i bacači sipaju vatru na neprijatelja koji odstupa. U jednom trenutku silan potres i vazdušni udar baca nas na zemlju. Og-roman plameni stub, detonacija. Neprijatelj u svom odstupanju varvar-ski razara obe seoske crkve.

Objavljeno u listu »Udarnik«.

Topovi koji nastupaju nešto iza nas - grme. Granate fijuću, lete tamo nekud napred u maglu, u noć, tuku neprijateljske prihvatne položaje. Neprijatelj je odsečen i odbačen. Selo je zauzeto. U mraku, gurajući se, otima se oružje iz ruku »friceva«, učutkuje poslednji otpor, privode se zarobljenici. Da tu nije Švaba koji drhće od zime i straha, sve bi izgledalo gotovo nestvarno.

Na snegu, kraj puta, na raskršću, u jarugama, na čistoj belini polja, nešto dalje od poslednjih seoskih kuća, ležalo je trideset i pet mrtvih neprijateljskih vojnika. Zarobljeno ih je dvanaest. U naše ruke palo je oružje, dvojica kola municije, motocikl.

Sin buntovne Kolubare*

(Iz ratnog dnevnika)

NIKICA PEJNOVIĆ

Vašica, Srem 24. I 1945.

Odrastao je u malom i siromašnom selu nedaleko Valjeva. Živio je teško i mučno. Kao dijete osjetio je mnoge uvrede i poniženja. Cuo je ponešto o buni na dahije, o Karađorđu, proti Matiji i drugim ustanicima protiv dahija. Nijemce je mahinalno povezivao sa ubicama u I svjetskom ratu. U njegovu selu ostalo je još tragova od austrijske ofanzive i protuofanzive vojvode Mišića.

Kao dječaka od 16 godina zatekao ga je ovaj strašni rat. Zaprepastilo ga brzo rasulo bivše vojske i pitao se, da li je to moguće. Zar je moguće da Srbija, koja se vjekovima borila za svoju slobodu, sada pušta da je tako brzo pregaze Hitlerove bande? Kad je počeo ustanak, kad je čuo za prvu pušku Žikice Jovanovića - sve mu je postalo jasno, i normalno. Nisu ga primili u partizane, jer je još bio mlad. Shvatio je držanje Dražinih četnika kao podlu izdaju ravnu onoj Vuka Brankovića iz narodnih pjesama. »Pa da su oni mislili da brane zemlju i narod, ne bi dozvolili da ih Švabo razoruža i da im zarobi vojsku? A ovo je nastavak njihove stare politike, samo sada uz pomoć okupatora« - tako je on primio i razumio politiku i postupke »đenerala« Draže Mihailovića.

Jednog dana, još dok su naše snage u zapadnoj Srbiji bile male, i kada je u njegovu kraju vladala četnička kama, vraćao se iz sela kući utučen i neraspoložen. Ni sa kim nije ništa govorio. Nije mu se ni jelo. Ispričao je materi, kako su četnici u selu strijeljali jednu mladu djevojku i s njom i njezinu majku staru, ali odvažnu i hrabru. Govorili su seljacima i prijateljima kako će i sve ostale stići njihova sudbina, budu li pomagali »komuniste«. »Za srpstvo i za kralja pali!« i dva života postala su žrtve zločinačke vojne generala Draže Mihailovića i onih u Londonu koji su mu putem radio-stanice saopćavali na koga treba primijeniti slovo »Ž«.

Slušao je radio-emisije »oca« Srbije, koje su stalno tvrdile da se uništavaju »poslednji ostaci komunističkih bandi«. Neobaviješteni mogli su i nasjesti, ali se nisu mogli uvjeriti u »patriotizam« generala Nedića. Jednog dana u ranu jesen 1944. čuo je topovsku kanonadu iz pravca Zlatibora i Ravne gore, gdje su naše divizije razbile i uništile bugarske

h zbornika *Sesia proleterska divizija.*

i četničke pukove i korpuse. Slijedećeg dana je već čuo i šteknanje mitraljeza. Naletjela je na njega grupa bradonja koja je hitno i pod prijetnjom smrti tražila makaze. I njega su natjerali da im šiša brade, ali je on energično odbio. U sebi se veselio i smijao. Već dan kasnije sastao se sa partizanima, interesirao se ko su i odakle su, razgledao oružje, pitao borce, koliko su ubili Švaba i dr. Sašio je »titovku«, stavio na nju petokraku, pa čak i srp i čekić. Saopćio je majci da ide u partizane i prijavio se Udarnom bataljonu naše Druge brigade. Borio se za Beograd, učestvovao u oslobođenju Zemuna, ali bez puške, jer su sve zarobljene dali onima koji su odslužili vojsku i znali njima bolje rukovati. Na frontu u Sremu imao je samo bombu. Kopao je rovove, javljao se dobrovoljno u patrole, nosio ranjenike. Polovinom januara Nijemci su izvršili snažan protuudar, zauzeli Tovamik i ušli u Šid. Tito je naredio da se zbog opće situacije više ne smije odstupati. To nam saopćava Plavi, komesar Armije. Divizija je krenula u protunapad. Njegova brigada dobila je pravac Vašice, južno od Sida, i dalje na zapad. Kad se bataljon spremao na juriš, on se vraćao iz brigadne ambulante kamo je bio odveo jednog ranjenog druga. Vraćao se pognute glave po krvavom tragu kojim je maločas vodio svog ranjenog druga. Stigao je u četu i ušao u prvi rov. Njemački »šarac« - tačno pred frontom njegove čete - sipao je čitave rafale ubojitih zrna. Iz rova je s vremena na vrijeme provirivao na uzbrdicu gdje se nalazio njemački rov sa »šarcem«. Pala je komanda - »naprijed«. Skočio je i on među prvima, iako još uvijek bez puške i sa crnim gunjem, koji ga je na snijegu opasno otkrivao. Koristio je vatru svojih drugova i mjestimične neravnine i jarkove sremske oranice. Kad je bio na 10 metara od njemačkog rova, opazio je metež u njemu. Umjesto trojice neprijateljskih vojnika sada je primjećivao samo dvojicu. Brzo, poput strijele, uskočio je u njemački rov u pravcu odakle se javljao »šarac«. Jednog Nijemca uspio je udaviti, dok je drugi pobjegao. Zgrabio je »šarac« i odmah ga okrenuo u pravcu neprijatelja koji je odstupao. Nakon dvije minute primijetio je da stoji na mrtvom Švabi, koji mu je opanke potpuno zakrvavio. Nastavio je da gađa ne silazeći s njega pošto mu je rov na drugom mjestu bio predubok.

Ovo mi je danas ispričao komandir njegove čete Rakić i poveo me da vidim i da upoznam borca njegove čete Valjevca Nikolu Stojanovića.

Tragedija na Batrovcima

TOMISLAV MILIĆ

U decembru 1944. godine Udarni bataljon je bio na predahu u Beogradu. Popunjen je tada novim borcima i novim naoružanjem. Brojao je preko 600 boraca i starješina. Prvog januara 1945. godine ponovno je pješice krenuo na Sremski front u širi prostor Sida. Sremski front još nije bio čvrsto stabilizovan, pa su često i Nijemci pravili ispade i naše jedinice išle u napade i prodore radi zauzimanja povoljnijih položaja. U te i takve borbe i rovovsko ratovanje uključio se i Udarni bataljon odmah pošto je pristigao.

Sremsko selo Batrovci u zapadnom dijelu Srema, nedaleko od desne obale Bosuta, tipično je sremsko i ravničarsko selo. Nešto izduženo, ali ispresjecano pravim, širokim i blatnjavim ulicama. Kuće su sa obje strane ulica, prizemne i zidane od opeke. Iza kuća su prostrana domaćinska dvorišta sa oborima, sušarama, pleterima, kupama slame i šaše i drugim manjim pomoćnim objektima. Iza ovih su, opet, bašte sa ponešto voćki i drugog drveća. To je poprište borbe koja je slijedila. Nijemci su se rovovima, bunkerima i drugim preprekama (najviše minska polja) utvrdili na samoj ivici sela prema Bosutu, a još jače po dubini i unutar sela. Naše snage bile su na lijevoj obali Bosuta. Prema podacima koje smo imali, u Batrovcima je tada bilo oko dvije stotine njemačkih vojnika.

Procjenu naše pretpostavljene komande da bismo ovladavanjem prostorom sela Batrovci dobili izvanredno značajan taktički položaj na desnoj obali Bosuta Nijemci su prozreli, pa su se u Batrovcima najjače utvrdili. Po cijeloj dubini sela izgradili su brojne bunkere, iskopali robove preko ulica i bašti i podesili (ojačali) za odbranu kuće i druge objekte. Za nas najtragičnije i najveće iznenađenje su predstavljale nagazne i potezne mine, postavljene gotovo na svakom četvornom metru, izuzev Nijemcima poznatih staza, kojima su se sami kretali. Obje vrste mina su bile od nekog specijalnog betona sa eksplozivnim punjenjem i upaljačem. Nagazne su bile manje i u obliku kutije čiji poklopac lako naliježe na upaljač, pa se i pod veoma malim pritiskom mina aktivira. Postavljene su u sasvim malu brazgotinu u zemlji, maskirane sa malo zemlje, prašine, lišća, trave ili bilo kojeg raspoloživog materijala, pa ostaju teško uočljive. Od ovih mina naši borci su ranjavani uglavnom po nogama i mahom su ostajali invalidi. Potezna mina je bila u obliku flaše i znatno teža. U sredini je bio eksploziv, a na vrhu (grliću) potezni upaljač. Prislanjali su ih uz drveće i druge objekte, pričvršćivali i maskirali,

a za upaljač vezivali lanku, nekako bezbojnu i gotovo nevidljivu žicu. Drugi kraj te žice vezan je za neki kočić, drvo i slično na odstojanju od po nekoliko metara. Žica bi bila na visini dvadeset do trideset santimetara od tla i protegnuta poprečno u odnosu na najvjerovatniji pravac nailaska naših boraca. Cim se za žicu zapne nogom i malo se nategne, mina eksplodira i u okolini do preko deset metara nanosi teške povrijeđe.

Za napad na Batrovce bio je određen Udarni bataljon, a za podršku dvije baterije teških minobacača od 120 mm. U predvečerje 17. februara 1945. godine čamcima, splavovima i drugim, prešli smo Bosut, razvili se prema utvrđenom planu i sa prvim mrakom krenuli u napad. Sa određene linije uz snažnu vatru, podršku minobacača i gromke jurišne uzvike kao lavina smo krenuli na juriš. Istovremeno su i Nijemci otvorili ubitačnu vatru. I pored njihove vatre i prepreka i naših već osjetnih gubitaka, u prvom naletu sve naše čete su upale u njihove prve rovove, potisle ih dalje i dijelom poubijale. Prodirali smo kroz selo i u tom prvom satu napada Stab bataljona je ocjenio da je glavno rješenje već vidljivo i da ćemo ubrzo izbiti i na drugi kraj sela. Ali, na žalost, nije tako bilo. Naše jedinice su negdje na sredini sela bile zaustavljene. Noć je odmicala, a mi u Stabu bataljona postajali sve nervozniji. Telefonom i kuririma slali smo oštre prijekore i poruke komandirima četa da brže produže naprijed, a oni su nam odgovarali da se dalje ne može, da već imaju ogromne gubitke, te da dođemo i da se lično uvjerimo. Odgovarali su nam da su tako i oni zahtjevali od svojih komandira vodova i da su dobili odgovore isto ovakve kao i mi od njih, da su već odlazili i do najisturenijih boraca i lično se uvjerali da se zaista dalje ne može, sem da se gine. Zatim i nas nekoliko iz Štaba bataljona prokrstarismo kroz najisturenije položaje, ispalismo svoje rafale i bacismo pokojnu ručnu bombu, ali se i uvjerismo: glavom kroz zid se ne može. Nijemcima je u međuvremenu već pristiglo i znatno pojačanje pa je njihova vatra bivala sve jača i gušća. Sa osvojenog prostora, iz kuća, dvorišta i bašti čuli su se jauci i zapomaganja naših ranjenih boraca. Bolničari nikako nisu stizali da im svima priteknu u pomoć i da ih izvuku. Vratio sam se na mjesto Štaba bataljona i telefonom nazvao komandanta brigade Dragana Rakića koji se nalazio na drugoj obali Bosuta. Izvijestio sam ga o situaciji na položaju, o ogromnim gubicima i da Nijemcima još uvijek pristižu jaka pojačanja, te ga zamolio da odobri da prekinemo napad, pokupimo mrtve i ranjene i još za noći da se povučemo. Komandant brigade se na mene izvikao oštrim i prijetećim riječima kao da smo svi mi u bataljonu kukavice, slabići i paničari. Rekao je da mu se komandant Olbina ili ja kao komesar bataljona možemo javiti samo onda kad zauzmemo Batrovce.

Dragan Rakić je bio dobar čovjek i beskompromisan ratnik i, bez obzira na ovaj razgovor i njegovu odluku, ja ga cijelog života nosim u najljepšoj uspomeni. Batrovci su, međutim, bili veliko iznenađenje za sve nas, za njega, za cijelo naše komandovanje i našu dotadašnju taktiku i vještinu ratovanja, koja je odjednom morala podleći jačoj kritici i ozbiljnijim korekcijama. Hrabrošću i samo sa streljačkim naoružanjem ovdje se nije imalo šta tražiti, sem da se izgine. Za ovo su bili potrebni

tenkovi, snažna artiljerija i artiljerijska prateća oružja za neposredno gađanje, specijalne inženjerske jedinice i druga savremenija i snažnija ratna tehnika.

Kada se komandant bataljona Olbina vratio iz borbenog položaja, prenio sam mu sadržaj razgovora sa komandantom brigade. Poslije kraćeg konsultovanja odlučili smo da ostanemo na dostignutim položajima, da i dalje održavamo napadnu inicijativu, a da krajnjim naprezanjem izvlačimo mrtve i ranjene, i otpremamo na drugu obalu Bosuta. Osvanuo je i naredni dan. Ni mi ni Nijemci nijesmo više imali snage za jači napad. Ostali smo na dostignutim linijama prepucavajući se iz zaklona. Bilans samo prethodne noći bio je više nego tragičan: trideset mrtvih i sto trideset ranjenih boraca i starješina. Kad su bolničari pored Štaba bataljona pronosili teško ranjenog komandira druge čete Racana Svilara, istrčao sam da ga vidim. Teškim, već iznemoglim šapatom mi je ustio: »Dragi moj Tomo, nema više života... Uzmi moj automat za uspomenu i sa njime nastavi borbu«. Pokušao sam sa nekoliko riječi da ga utješim, da ga ubjedim da će preživjeti, iako sam vidio da je tu kraj. Rekao sam bolničarima da ga brzo nose dalje, a ja sam ostao grcajući u nemoći, jer mi je Raca bio jedan od najmilijih drugova. Ubrzo je izdahnuo. Svoj automat sam dao jednom borcu, a njegov sam nosio do kraja rata kao najdražu uspomenu na ovog stasitog ličkog deliju, hrabrog borca i iskusnog ratnika još od prvih džina ustanka 1941. godine. Pokušavali smo još sa napadima, nekim obuhvatima i manevrima, ali bez uspjeha.

Naredne noći izvršeno je povlačenje bataljona. Dragan Rakić me je, bez obzira na ovaj događaj, uvijek volio i cijenio kao dobrog ratnika i starješinu. Nekoliko mjeseci poslije rata, u jednom intimnom razgovoru, rekao mi je da smo on, Olbina i ja bili pozvani pred ratni vojni sud, ali je on svu odgovornost za ovu drugu tragediju Udarnog bataljona primio na sebe.

Forsiranje reke Bosut*

PERICA JEVTIC

Nalazili smo se na položaju prema Bosutu pored puta za Batrovce, kada smo dobili zadatak za prelaz preko reke. Prilazili smo samoj obali. Naši inženjerci su već napravili skelu pomoću koje ćemo preći. Prva grupa se ukrcava. Mrak je. S one strane se ništa ne čuje. Tiho, kao neka avet, polazi prvi transport boraca prema suprotnoj obali. Treća četa »Ognjenova« ide kao prethodnica. Gazi se po gustom blatu do kolena. Nema vodiča, a u pomrčini čovek se nije mogao orijentisati. Šalju se patrole koje treba da pronađu put ka Batrovcima. Uskoro je jedna patrola pronašla traženi put. Cela 3. četa ulazi među prve kuće. Ove su zgrade većinom bile porušene i minirane.

U selu je mirno, čini ti se da nema žive duše. Bez ikakvog otpora došli smo do same crkve. Švabe iznenada bacaju raketu. Ostavljeni smo kao usred dana. Mi se brže-bolje sklanjamo u senku. Švabe otvaraju žestoku vatru. Njihovi mitraljezi samo brišu ulicu. Mislili su da nas iznenade, ali im to nije uspelo. Naši mali bacači otvaraju vatru i tuku po njihovim gnezdima otpora. I pored napornog puta po dubokom blatu koji su naši borci prošli do Batrovaca, oni odmah prelaze u napad. Neprijatelj je bio odmah odbačen na ivicu sela.

Prva i 2. četa žure u pomoć 3. četi. Komandir 3. čete ih sačekuje na ulazu u selo i objašnjava im kojim putem treba ići. Ali situacija u samom selu nije još sasvim prečišćena. Grupe Nemaca su se sakrile po kućama i sada se nalaze iza naših leđa. Komandir 3. čete odjednom upada usred jedne grupe »friceva«, njih 20 - 30. »Halt!« Viče jedan Švaba. Komandir odgovara sa naredbom Četi: »Brza paljba!« Ona s mesta otvara brzu paljbu na tu grupu Švaba i komandir uspeva da se izvuče preskačući preko neke ograde. Pomoćnik komesara 3. čete Geco Zjača je bio još u gorjoj situaciji. Idući iz prvog streljačkog stroja ka komandiru, susreo se sa jednom grupom Nemaca. Kako je bio gust mrak nije ih mogao poznati sve dok mu nisu došli na nekoliko koraka. Iz sasvim bliskog odstojanja viče mu »Fric!« »Halt!«. Budući da mu je nestalo municije u automatu, on brzo uskače u jedno dvorište. Ali tamo je upao posred jedne još veće grupe Nemaca. Brzo ga opkoliše i povedoše sa sobom. U to naši bacači počеше tući po tim Švabama. Iskoristivši zabunu kod njih pomoćnik uspeva da im pobegne. Naša 1. i 2. četa se razvijaju u strelce i pomažu 3. četi.

Objavljeno u listu Udutik.

Sviće. I poslednja kuća u našoj pozadini je pretresena. Švabe su se smestile u ranije pripremljene bunkere i daju žestok otpor. Naši borci dobijaju naređenje da se ukopaju i odmah pristupaju radu.

Zadatak forsiranja Bosuta i ulaženja u selo je izvršen.

Već tri noći kako smo na položaju. Prve noći smo prešli preko Bosuta. Od tada smo stalno u rovovima, u borbi. Neprijatelj se jako utvrdio, a pojačanje dobija stalno. Vidi se da hoće po svaku cenu da se održi. Već prolazi i treća noć. I ona je ispunjena borbenom delatnošću.

Budno pazimo na neprijatelja i već očekujemo zoru. Dolaze kuvari i počinju da dele jelo. Drug do mene se izvlači i odlazi na kazan. »Fijuuuu!... drruummm... !« Sagnuli smo se i oslušnuli. Pada negde blizu nas. Jedna za drugom počinju da padaju neprijateljske granate. Nemci žestoko bombarduju naše položaje topovima i bacačima. Mine i granate šaraju pokraj naših rovova. »Sad će Švabe u napad«, govore naši drugovi.

Posle bombardovanja započeše »šarci« svoju ubojnu pesmu. Naši odgovaraju. Švabe se podvlače pod naše položaje, ali ih mi skidamo jednog po jednog. Druga je četa držala položaj u centru. Svi borci se drže hrabro. Rado Lapčević, puškomitraljezac drugog voda uvek je bio hrabar borac. I ovog puta njegov puškomitraljez peva samrtničku pesmu »fricevima«. Lapčević se zagrejao pa tuče li tuče. Komesar njegove čete obilazi rovove. Dolazi do njega. »Kako se osećaš«, pita komesar. »Dobro družo komesare, ne bojim ih se«. »Pusti ih na bliže odstojanje«, veli mu komesar. »Ako ti rečeš - pustiću ih na pet koraka«, odgovori puškomitraljezac. U tom se na vidiku pojavljuje deset Švaba. Lapčević ih pušta na dvadeset pet metara. Zatim ih kosi rafalom iz puškomitraljeza. Za jedan minut smaknuto je svih deset.

Celo pre podne su Švabe smenjivale napad za napadom. Borba je uzimala sve žešći karakter. Nemački topovi i minobacači tukli su selo. Pred našim rovovima su se gomilali neizvučeni švapski leševi. Oko podne su opet učestale mine i granate. Hrabri Rade je neprestano tukao iz svoga oružja. Nije ni čuo kada je jedna mina preletela k njemu. Strašna eksplozija ga je ranila na pet mesta, od grudi do nogu curila je vrela krv mladog junaka. Švapski mitraljezi su kosili travu oko rovova. On je znao da mu je potrebna hitna pomoć, ali je znao i to da još jedan drug može nastradati izvlačeći njega teško ranjenog. Prikupio je posljednju snagu, izvukao se iz rova i otpuzio pedeset metara. Tu ga je prihvatio bolničar. Prišao mu je i komesar. Dirnut teškom nemoći svoga ranjenog druga, stisnuo mu je srdačno junačku ruku a zatim ga uputio u previjalište.

Žene borci u Drugoj brigadi

DESA STOJIC

Formiranje Prve ličke omladinske čete bio je najljepši dan u istoriji žena Like. Tu je nama ženama prvi put data mogućnost da se pored ostalih, i sa puškom u ruci borimo za oslobodjenje svog naroda. Pokazale smo da smo u stanju, ako je potrebno i život dati za slobodu. Tim su pobijene sve laži, klevete i potcenjivanja koje je neprijatelj prenosio o ženama.

Svršivši vojno-politički kurs, čekale smo nestrpljivo na dan kada ćemo skupa sa drugovima jurišati na bunkere i boriti se protiv okrutnog neprijatelja našeg naroda. I napokon došlo je i to. Dolaskom Druge brigade iz zapadne Like stupa naša ženska četa u njene redove.

Došli smo u blizinu brda sa kojih se vidjeo dim iz pogojelih kuća Perjasice na Kordunu. Mržnja nam steže srca i kao da nas je nešto vuklo da skočimo do tih fašističkih gadova i da im platimo za sva zlodjela koja su učinili nad našim narodom. Dobile smo puške i raspoređene smo bile u bataljone naše Druge brigade.

Stiže naređenje za pokret. Prebacujemo se preko rijeke i primičemo se neprijatelju kroz njive pokrivena papratom, a u svakom zastoju pregledamo pušku koja nam je tako draga. Čuje se tiha pesma:

»Majko mila, imaše me jedinu,
Ja ti odoh nosit karabinu«.

Cisto ne vjerujem sama sebi da li je to zbilja ono što smo davno željeli ili je to opsjena. I napokon, privlačeći se, opkoljavamo ih. Najurili smo ih, zbunili i rasterali. Neustrašivo jurišaju i drugarice Omladinske ženske čete. S vremena na vreme dočekujemo razbijene italijanske grupe koje beže prema Perjasici. Čuje se zvuk tenkova. Da bi onesposobili tenkove, drugovi goloruki jurišaju na njih. Drugarica Mica Bjelobaba, vidjevši smrt svoga brata, htela se baciti na tenk. U tom nailazi italijanski oficir na konju, kojem ona priskače i ubija ga. To je bio jedan od mnogih podviga koje su pokazale drugarice Druge brigade.

Ni topovi, ni prasak bacača, ni buka aviona nisu mogli pokolebati ni zastrašiti drugarice naše brigade pa ni tada kad su prvi put učestvovala u borbi, raspoređene po njenim bataljonima.

U mnogim borbama koje smo vodili pokazale su divne primjere junaštva i dokazale da su u stanju zajedno sa muškarcima izvršavati sve zadatke, čak i najteže. Sjajni primjeri herojstva palih drugarica to najbolje potvrđuju.

Jela Končar, borac s puškom u ruci, stupa 1941. godine u redove partizana i juriša neustrašivo s drugovima na bunkere. Pri zauzimanju Tušilovića 1942. godine teško je ranjena u borbi sa tenkom. Podlegla je rani, a njen primjer ostaće u našem sjećanju dokle god smo žive.

Nikad iz našeg sjećanja neće izaći ni sjajan primjer Zorke Gaić, borca Prve ženske čete, za koju nije postojala opasnost kada je u pitanju sloboda njenog naroda. I pod teškom vatrom mitraljeske tanadi neustrašivo se privlačila neprijateljskoj žici i bunkeru hrabreći: »Svaka ne po- gađa«. Jednog dana u borbi na Čatrnji, u blizini Petrova Sela, teško je ranjena u obje noge i pod pritiskom neprijatelja ostala je neizvučena. Ali ni tada nije klonula duhom ta hrabra drugarica. Tukla je iz puške dok je imala metaka, stalno sa uzvicima i parolama, koje su iznenadile i zbunjivale neprijatelja. Iako su joj bile prebijene obe noge, ipak je ubila tri krvnika. Vidjevši da će im dopasti živa u ruke, uzviknula je: »Ne- čete, krvnici, partizan se ne predaje«. Posljednji metak ostavila je za sebe. Kao vječna uspomena blista ispred mojih očiju junački primjer Zorke Dukić, koja je poginula u bataljonu »Ognjen Priča« prilikom kr- vave borbe na Gračacu. Iako su je drugovi odvrćali da ne ide sa bombaškom grupom, Zorka je odgovorila: »Gledajući nepregledna groblja poklanog nevinog naroda, karakter mi ne može podnijeti da ostanem i korak iza bombaša. Drugovi, pustite me, vuče me želja za osvetom«. Takođe sjajan je primjer Kate Bubalo, komesara Druge ženske čete, i Stojanke Matijević, bolničarke, koja je i pod najvećom borbom, izlagala svoj život opasnosti izvlačeći ranjene drugove: »Ne, radije ću život dati nego ranjene drugove ostaviti«, govorila je Stojanka. Više puta sjećamo se odvažnosti u borbi i požrtvovanog rada Stoje Čujić, koja je poginula u Sremu. Sve su to primjeri koji će vječito ostati u našim srcima.

Zajedno sa drugovima podnosile smo najgore teškoće svih ofanziva i defanziva, ali nismo klonule, već pod parolom: »Izdržati do konačnog oslobođenja naše zemlje« koračali smo napred. Pod tom parolom, za ljubav svoga naroda, iako fizički slabije, mi smo izdržale najveće ofan- zive, ginule i krv proljevale, gole i bose podnosile kišu i snijeg, život iz- lagale opasnosti, izvlačeći ranjene drugove. Sve je to dokaz da su dru- garice bile u stanju izdržati i teže zadatke, koje su obično izvršavali samo muškarci.

Borba Druge brigade kroz Dalmaciju ostaje nam u dugotrajnom se- ćanju. Goli, bos i gladni jurišali su borci po dalmatinskim golim čuka- ma, ali skupa sa njima videli smo drugarice, koje su koračale iscrpljene, noseći na leđima mitraljeze i sanduke.

Ni najveća zima na Sujicama, 1944. godine, nije mogla onesposobiti naše drugarice, one su išle naprijed, dajući sve od sebe za opštu stvar našega naroda.

Probijanje za Srbiju bilo je teški fizički napor, koji su jedva izdrža- vali drugovi. Ali drugarice s pjesmom na usnama koračale su preko vi- sokih čuka Crne Gore i služile primjerom kako se i u najtežim momen- tima bori i izvršavaju teški i odgovorni zadaci.

U Srbiji smo nastavili borbu šireći uzvišene ideje bratstva i jedin- stva. Primile su nas majke Srbije kao svoje kćeri. To povjerenje oprav- dale su naše drugarice time što su kroz Srem, Slavoniju i Hrvatsku marljivo i bratski njegovale i lećile djecu i braću iz Srbije koji su stupili u redove Druge ličke proleterske brigade.

Iz dnevnika*

ALEKSANDAR VIDOJKOVIČ

Romantične i pitome padine Fruške gore. Postali su nam dragi ovi živopisni brežuljci puni zelenila, vinograda, oranica i šuma. Srodili smo se sa ovim ljudima, koji nam u kasne večernje časove, kraj tople zemljane peći sa žarom pričaju o borbama i tegobama. Ovde u ovim popaljenim selima u kojima su kraj zgarista svojih kuća našli mučeničku smrt stotine i stotine ljudi, žena i dece, u ovim šumarcima po kojima su rasejani neznani grobovi drugova partizana palih u nejednakoj borbi, slavnoj borbi našoj od 1941. do danas, živi duh slobode. Fruška gora je bila simbol upornosti, pravedne narodne borbe i vere u našu pobeđu.

Lepota kraja nadahnjuje i snaži. Prolazimo čas kroz vinograde, često neobrane, čas kroz jelovu šumu, koja prijatno miriše. Tu i tamo iznenada iskrsne pokoja kuća. U tim kućama je sada naša vojska. Drugovi prozeblili na položaju provode svoj kratak, ali okrepljujući odmor u domovima fruškogorskih seljaka. Sve te kuće sa ljubavlju i ponosom primaju naše borce. Fruškogorci su srećni što najzad mogu onima koje su mesecima čekali, svojoj Narodnooslobodilačkoj vojsci, u dugim prisnim razgovorima, da ispričaju šta su učinili i kako su se borili u teškim danima ropstva...

... Vetrovi i hladni jesenji dani. Huje granate teških bacača, zemlja stenje od eksplozije. Ovde na položaju, na nekoliko stotina metara od neprijateljskih linija, dobro može da se upozna frontovski život sa svim njegovim zgodama i nevoljama...

... Između neprijateljskih linija i položaja 4. bataljona prostire se veliki, neobrani vinograd, pun suvog grožđa. Nedaleko odatle nalazi se jedno malo naselje, nekoliko drvenih planinskih kuća. Burad u podrumima ovih napuštenih domova, koji su često izloženi teškoj artiljerijskoj i bacačkoj vatri, puna su slatkog, rumenog Eruškogorskog vina. Kad se vod Peje Grahovca, vodnika 1. čete 4. bataljona, vratio sa položaja, svi su bili iznenađeni. Pred našim »udarašima« koračalo je tromo 15 zarobljenih Nemaca.

- Evo friceva! - Kako ste ih zarobili drugovi?

Friceve je namamilo vino i grožđe. Naši su ih zapazili kada su se vrzmali oko onih kuća. Noću su zalazili u vinograd i brali grožđe. Vodnik Pejo Grahovac ih je sa svojim drugovima vrebao. Hitro i neprimetno ih je opkolio. Pod čokotima prezrelog grožđa sukobila su se dva gle-

Objavljeno u zborniku *Sesia proleterska divizija*.

dišta na svet. Za tili čas razoružana je i zarobljena cela grupa Nemaca. Nije pravo da fricevi jedu naše grožđe...

Sutradan smo saznali da je našu braću Ruse zainteresovao ovaj slučaj. Dva Rusa sa tankim kožnim opasaćima i šmajserima na ramenima otišli su u pravcu vinograda. Nešto docnije, nasmejani »tovarišči« prodoše pored nas, terajući pred sobom zarobljene Nemce...

... Evo nas i na širokom i kao strela pravom drumu; idemo u pravcu Beograda.

Mi imamo dobru artiljeriju! Pokraj nas hitro odmiču kamioni sa topovima, zaprege sa topovima, topovi, topovi...

Lica su nam ozarena. Pesnice su čvrsto stisnute. Hteli bismo da kriknemo od oduševljenja. Imamo ludu želju da milujemo ove duge mrke cevi koje će ubrzo progovoriti našim jezikom, koje će kroz dan-dva tamo na položaju svojim ognjenim jezikom spominjati naše mučenike, herojske i slavne žrtve i silovito, neumoljivo tražiti osvetu, osvetu za krv, osvetu za patnje.

Posmatramo naše artiljere. Pogledi nam se susreću. U tom čvrstom, muškom i vojničkom pogledu izraženo je mnogo. Za jedan časak, jednim jednim pogledom, mi smo jedni drugima sve rekli, odlično se razumemo. Artiljeri znaju da su naš ponos, naša nada. To defilovanje jednih pored drugih, taj nemi pozdrav oružja oružju, ta zakletva odlučnosti, rešenosti i nepokolebivosti učvršćuje drugarstvo, podiže veru i kao sunce obasjava bliske pobeде.

... Te večeri smo ugledali Beograd. U dugoj koloni, postrojeni, četa za četom maršujemo do Zemuna ka Savskom mostu.

Idemo gradu kome smo zajedno sa ljubljenom Crvenom armijom doneli slobodu, po čijim smo ulicama vodili borbe. Uspomene su čiste i svetle. Sećamo se dobro Topčidera, Dedinja, Vajfertove pivare, one noći u Miloša Velikog kada smo ulazili u kuće, a Beograđani nisu mogli da veruju svojim očima da smo to mi, njihova oslobodilačka vojska i da je tog časa bio kraj patnjama, poniženjima, gaženju, mrcvarenju, sramnom i nepodnošljivom robovanju.

Ponosni i srećni maršujemo ulicama našeg najvećeg, dragog herojskog i mučeničkog grada.

Dah velike varoši uzbuđuje. Beograd ima u sebi nečeg veličanstvenog. Nečeg što tako rećito govori o prošlosti i kao da nagoveštava budućnost. Na ovim brežuljcima, kraj ovoga ušća, odigravalo se uvek nešto sudbonosno.

U ovome ratu Beograd je, kao nikada ranije, podnosio najstrašnije udarce i razaranja.

Beograđani, možda među njima i oni koji su nas u oktobru kitili cvećem, zastaju i pozdravljaju nas svojim toplim pogledima.

Sa prozora svoje kasarne gledamo često dole na ulicu; želeli bismo da odgonetnemo dušu ovoga grada, želeli bismo da mu kažemo da se mi borimo zato da njemu kao i našoj domovini donesemo novo doba, u kome će se nesmetano izgrađivati i kulturno uzdizati kao nikada ranije.

... Velike višespratne kasarne u kojima odzvanja bat vojničkih koraka, odjekuje razgovor i zvoni razdragani smeh, priredbe naših bataljona, u ogromnim prepunim dvoranama divni sovjetski filmovi, kursevi, novi drugovi. Utisci su toliko novi i raznovrsni da na ovo obilje ne možemo da se priviknemo.

Svakodnevno se egzercira. politički komesari i delegati drže predavanja, grozničavo rade bataljonski kulturno-prosvetni odbori, kulturna ekipa, propagandni odsek.

U udarništvu, pregalaštvu, takmiči se na svim poljima četa sa četom, bataljon sa bataljonom, brigada sa brigadom. U naša srca uselila se pesma, radost, sreća. Puni smo snage, poleta, kao da smo preporođeni. Gordi i svesni koračamo beogradskim ulicama, pevamo pesme partizanske. U našem lakom vojničkom koraku čuje se hod novog doba koje donosi mlada generacija.

Živimo kao u groznici. Pred nama se pružaju dani borbe i rada.

Naša sadašnjost, naša budućnost nije stvar o kojoj drugi odlučuju. To će biti rezultat našeg rada i našega zalaganja.

Mi to dobro znamo. To je misao koje smo svakog časa svesni; to saznanje daje nam snagu, smisao u životu.

Sa Kalemegdana, za vreme egzercira uživamo u pogledu na Srem, zurimo u daljinu, u beskraj i tamo kao da čujemo grmljavinu topova. Tamo, na nekih stotinu kilometara odavde naši drugovi vode ljute bojeve. U mislima smo združeni s njima. Doći ćemo uskoro da nastavimo gde su oni stali.

... Evo nas, posle kraćeg putovanja vozom i nekoliko dana marša, opet na položaju.

Nalazimo se pred selom Nemci. Hladni zimski dani, sneg. Zaleđeni Bosut deli nas od neprijatelja koji se utvrdio s one strane. Na nešto oštećeni betonski most budno se motri.

U našim rukama je novo oružje. Neprijatelj će ubrzo saznati da se pred njim nalazi Druga proleterska brigada.

Milan Jezdimirović i Milorad Brđević su novi borci, rodom iz okoline Vranja. Sada su nišandžije teških bacača. Željno očekuju da ispale svoje prve hice na neprijatelja.

Obojica stoje pored svojih bacača. Tamo s one strame reke, Nemci su se ukopali i tuku naše linije minama. Kad je stiglo naređenje da se otvori vatra, naše nišandžije teških bacača znale su šta treba da se radi. Oцениše odstojanje, nanišaniše i opališe dve mine, jednu za drugom. Mine se uz snažni fijuk propese uvis, a zatim pogodivši cilj, riknuše.

Sutradan, kad smo došli u selo saznali smo da je od te dve mine stradalo 18 Švaba.

Ono su prvi hici naših novih boraca.

Te večeri, pre našeg juriša, neprijatelj pokušava da sa šest tenkova pređe most i da izvrši napad. Vod protivtenkovskih pušaka ukopan u sami most pušta tenkovima najbliže odstojanje. Tek na blizini od dvadeset metara drugovi protivkolci otvaraju vatru. Prvi tenk je oštećen i ostaie nepomičan na putu. Ostali se vraćaju. Tek u noć jedan neprijateljski tenk se ponovo približuje i uspeva da ga prikači i odvuče.

Nešto docije Prva proleterska brigada vrši napad. Ona je prešla preko reke Bosuta i potiskuje Nemce. Naš 1. bataljon dobija za zadatak da frontalnim napadom zauzme selo. Oprezno, krijući se iza stubova na mostu, lako gazeći preko leda, prelazi prvo jedan vod, za njim drugi, nazad cela četa. Naši prodiru kroz dvorišta, zauzimaju kuću po kuću, razoičaju neprijateljsku odbranu. Nemci u bekstvu napuštaju selo i zauzimaju svoje izgrađene položaje ispred sela Komletinci.

Krećemo napred. Čvrsto smo rešeni da i ove godine idemo putem pobeđe, putem potpunog oslobođenja, proleterskim putem.

Među ličkim proleterima

Srbijanci u Šestoj proleterskoj diviziji

DRAGOLJUB SIMONVIĆ

Kao sedamnaestogodišnji mladić stupio sam polovinom decembra 1944. godine u 1. bataljon Druge ličke proleterske brigade **Seste** divizije koja se u to vreme nalazila u Beogradu na odmoru. Neki moji drugovi završili su kratku vojnu obuku, ali ja sam već krajem meseca sa jedinicom krenuo na Sremski front i prvih dana januara 1945. godine naša brigada smenila je neke jedinice Dvadeset prve divizije na proložajima kod sela Nemci. Prva četa zaposela je most na Bosutu, a levo od mosta na oko 30 metara bio sam ukopan u rovu pored četnog minobacača. Sa ovom jedinicom učestvovao sam u svim borbama od sela Nemci, Otoka, Male Vašice, Ilinaca, Batrovca, Lipovca i dalje Županje, Vrbanje, Slavenskog Broda, sve do predgrađa Zagreba.

Kao jedan od preživelih boraca iz ovoga kraja, sećam se nekih detalja hrabrosti i drugarstva iako je daleka prošlost mnoge događaje nepovratno ostavila u zaboravu. Tu slavnu jedinicu neustrašivih boraca sačinjavali su gordi i hrabri Ličani naviknuti na ratovanje i mladi golobradi, ali vešti i lukavi Srbijanci čiji su se preci proslavili u mnogobrojnim ratovima, pa su se i oni, iako nedovoljno obučeni, vrlo brzo prilagođavali teškim uslovima ratovanja.

Iako smo bili i mladi, nedovoljno iskusni, ponosni na svoj bataljon koji je nosio ime slavnog heroja, polazili smo na juriše sa pesmom: »Omladino, ne gubi morala, evo vojske Matića Stojana«. Iako se sa Ličanima nismo dovoljno poznavali, prisno drugarstvo je vrlo brzo uspostavljeno. Prilikom preuzimanja položaja od jedinica Dvadeset prve divizije na mostu preko Bosuta u selu Nemci pogođen je mitraljeskim rafalom u ruku politički delegat voda Dane Delić. Četni bolničar je bio daleko od nas i ja sam upotrebio svoj prvi zavoj i previo ruku ranjenom drugu. On mi je tada rekao: »Skini sa mene ovu pelerinu zarobljenu od Nijemaca u borbi za Beograd i obuci je, jer ti ostaješ da se boriš a ja odlazim na liječenje u pozadinu«. Ta pelerina, štiteći me od nevremena i hladnoće, sačuvala mi je zdravlje i skinuo sam je tek po oslobođenju Zagreba.

Prva borba u selu Nemci vođena 4. januara 1945. godine bila je veoma teška i krvava i tek kasno noću zauzeli smo selo i odbacili neprijatelja na liniji Otok - Komletinci. Prvi bataljon krenuo je levo prema Otoku od poslednjih kuća sela Nemci. Iako je bila noć, minobacačima smo tukli nemačke položaje ispred Otoka i sutradan bili prijatno iznenađeni kada smo doznali da je naša mina pogodila štab nemačkog puka.

Na ovim položajima ostali smo sve do 17. januara, kada su Nemci na čitavoj širini fronta preduzeli snažnu ofanzivu. Sećam se da su toga dana napadali u tri navrata. Svaki put smo ih odbacili na polazne položaje. Istovremeno je desno od nas prema Tovarniku vrilo kao u kazanu. Nemci su pokušavali da na tom delu fronta odseku naše uklinjene jedinice. U prvim večernjim časovima počeli smo povlačenje prema Maloj Vašici i već oko 20.30 sati 1. bataljon se prikupljao u rejonu pomenutog sela. Uz mali predah, dok su pridolazile druge čete, grupa boraca neke susedne jedinice vodila je iz pravca Sida zarobljenog nemačkog oficira. Jedan Ličanin je prišao Švabi i preko prevodioca ga upitao: »Kakav vam je cilj u ovoj ofanzivi?« »Da po drugi put zauzmemo Beograd po cenu da nijedan ne ostane živ«, odgovorio je Švaba. Ličanin se nasmejao i dobacio: »A kada će vam to uspeti?«

Pet dana kasnije za 1. bataljon ili čitavu brigadu nastupaju najteži dani. Mala Vašica koju smo brzo zauzeli bila je tek uvod u najteže borbe. Dvadeset drugi januar ostao mi je u sećanju kao najteži dan za sve vreme borbi od Srema do Zagreba. Toga dana pronela se vest da je naš bataljon dobio zadatak da preko noći zauzme Ilince. I već oko podne stiglo je naređenje da očistimo i podmažemo oružje. Podeljena nam je municija, ručne bombe i prvi zavoj, pa smo svakog trenutka očekivali naređenje za pokret. Sneg je bio dubok oko 20 santimetara, a skoro svake noći temperatura se spuštala i do minus 15 stepeni. Bio je to najhladniji dan u toku januara. Međutim, podzemne vode ispod snega nisu se zaledile pa nismo mogli iskopati rovove. Na tom mrazu ledilo se i ulje pa je zakazivalo automatsko oružje. Seljačka odela koja smo nosili gotovo su se raspadala od parenja da bi se istrebile vaške, a obuća je bila sasvim dotrajala. Preko dana je obično bilo oblačno, da bi se pred večer izvedrilo a noću stegao mraz.

Toga dana pred veće 1. bataljon krenuo je u napad na Ilince. Razvili smo se u streljački stroj i krenuli na juriš. Nastao je pravi pakao. Jednog trenutka komesar prve čete, Ličanin, poručnik Petar Dopuđa, uzviknuo je: »Drugovi, bacajte bombe, nemački 'šarac' je deset metara levo od vas«. Bombe su zapraštale i ponovo »ura«. Preskočili smo mrtvog nemačkog puškomitraljesca i Nemci su izbačeni iz prvih rovova, ali su nas dočekali na drugoj liniji odbrane tromblonima i »tenkovskim pesnicama«. Nemci su položaj naše čete osvetljavali raketama tako da se videlo kao u sred bela dana. Rakete su brazdale nebo i često padale na glave naših boraca. U jeku borbe razabrati smo nemačke komande »forvec, forvec«. Borbe su se stišale u kasnu noć. Za to vreme mi smo se ukopavali tamo gdje nije bilo vode.

Posle pola noći Nemci ponovo raketama osvetljavaju naše položaje. U to vreme položaj naše čete obilazio je neustrašivi Ličanin, komandant prvog bataljona kapetan Ilija Rašeta. Kretao se u stojećem stavu kao da je na paradi a ne u uzavrelom kotlu. Na nekoliko metara od položaja našeg bacača pogodio ga je u levu stranu grudi nemački snajperista koji je iskoristio trenutak svetla izazvan raketom.

Bio sam svedok pogibije mnogih boraca, ali zbog stalnih borbi nije bilo vremena za bliže upoznavanje. Zvali smo se međusobno Beograđani, Valjevci, Aleksinčani, Ličani, Srbijanci, Nišlije, Svrližani itd. Tako su mnoga imena ostala nepoznata.

Predvidio vrijeme smrti

MARKO SAŠ/C

U maju 1944. god. premješten sam iz 1. u 3. bataljon za komandira 3. omladinske čete koju su sačinjavali mladići od 18 do 22 godine, hrabri puškomitraljesci: Dušan Sakić, Ilija Lemajić, Stevo Kovačević i drugi, kao i komandiri vodova Ilija Radaković i Dragan Ugarković.

Posebno mi je ostao u sećanju Dušan Šakić, rođen 1924. god. u selu Mekinjaru, Udbina. Omanjeg rasta, čvrsto građen, ružan u licu, vrlo živahan i nemirnog duha uvijek veseo i raspoložen, pomalo tvrdoglav, ali odlučan i hrabar borac. Cim sam došao u četvu, pomoćnik komesara čete Božo Narančić rekao mi je, pored ostalog, za Dušana Šakića da je vrlo hrabar borac, ali da je dosta tvrdoglav i nepokoran u borbenim akcijama, gdje se često istrčavao i prkosio sopstvenoj smrti.

Da je takav bio Dušan **Sakić**, brzo sam se uvjerio. Poslije neuspjelog napada na Livno početkom jula 1944. god., Nijemci su preduzeli napad na naše položaje prema Glamoču. Treći bataljon branio je uzdužnu kosu između puta koji vodi za Glamoč i Glamočkog polja. Treća četa je zaposjednula istaknuti greben kose. Za neposredno obezbjeđenje čete na jedno uzvišenje postavio sam puškomitraljesca Dušana Šakića i njegova pomoćnika, i dao mu zadatak da sačeka njemačku prethodnicu, otvori vatru, a zatim da se povuče u sastav čete. Međutim, Dušan po tom naređenju nije postupio. Sačekao je njemačke izviđače na bliskom odstojanju i likvidirao ih. Uočivši nase mitraljesko gnijezdo, Nijemci su ga obasuli artiljerijskom paljbom. Zvao sam Dušana i naređivao mu da se hitno povuče, ali se i ovdje ispoljila njegova tvrdoglavost i samovolja. Sačekao je njemački streljački stroj na svega nekoliko desetina metara i otvorio rafalnu paljbu iz »šarca«. Tek kada je ostao bez municije, kao strijela se povukao u sastav čete.

Dušan je zatim pregazio Bosnu, Crnu Goru, Sandžak, Srbiju, učestvovao u svim borbama i bitkama i u svima se isticao kao veoma odvažan i hrabar borac. Učesnik je i bitke za Beograd.

Odmah poslije beogradske operacije Druga lička brigada je krenula da goni neprijatelja kroz Srem. Prvi ozbiljniji sukob sa Nijemcima Druga lička brigada je imala ispred sela Veliki Radinci, nedaleko od Sremske Mitrovice. Ovdje smo vodili tri dana teške borbe, i pretrpjeli velike gubitke.

Trećeg dana uoči napada ponašanje hlabrog puškomitraljesca Dušana Šakića bilo je vrlo čudno. Za vrijeme podele ručka tražio je od

kuvara da mu naspe punu porciju glasno rekavši da će mu to biti posljednji ručak u životu. Kada je pojeo sve, tražio je još jednu porciju, jer ne želi da gladan ide na drugi svijet. Svi borci su bili uzbuđeni zbog njegovog ponašanja, i pokušavali su da ga urazume. Jedući tu drugu porciju hrane, Dušan je razborito i raspoložen govorio kako će večeras poginuti. Tada sam mu i ja prišao i rekao mu da ne govori gluposti. »Ma kakve gluposti, ja večeras ginem sigurno!«, odgovori on. Na to mu ja naredim strogo da večeras ne ide u borbu, već da odmah krene u pozadinu, u brigadnu komoru. »Ma kakvu komoru i pozadinu«, odgovori on, »taman posla da mi drugovi kažu kako sam kukavica«.

Za vrijeme podele večere ponovila se ista slika, ali još bučnija i izrazitija o njegovoj sigurnoj pogibiji. Tada sam mu ponovo prišao, zgrabio ga za prsa i naredio mu da odmah ide u pozadinu u brigadnu komoru. Na to mi je on odvažno odgovorio: »Imaš pištolj i ubi me, jer ja večeras moram da poginem, bilo od naših, ili od neprijatelja«.

Odmah po padu mraka bataljon je krenuo u napad. Dušan Sakić sa svojim »šarcem« silovito je krenuo na juriš, pregazio prvi rov, zatim drugi i iz »šarca« kosio uspaničene Nijemce. Ispred trećeg rova je teško ranjen u stomak. Dok su ga iznosili sa poprišta borbe, ja mu pridem da ga vidim. Kada me je ugledao, izustio je: »Druže komandire, jesam li ja rekao da večeras ginem«.

Nakon stotinak metara Dušan je izdahnuo. Tako je izgubio svoj mladi život dvadesetogodišnji hrabri puškomitraljezac Dušan Sakić, koji je svoju pogibiju unapred predvidio.

Nikola Bešir

STEVO STJEU

Rodio se 1918. godine u zadnjoj godini prvog svjetskog rata, koji nije zapamtio niti osjetio njegove strahote. O ratu je slušao kao dječak skriven u nekom uglu, u dugim zimskim noćima od onih koji su proljevali krv u Galiciji, na Pijavi i drugim ratištima širom Evrope. A nijesu mu promicale ni romantične priče o viteškim podvizima ličkih hajduka koji su preko »grabe« upadali na tursku teritoriju i vraćali se sa bogatim plijenom na bijesnim begovskim hatima. U ljudskoj je prirodi, kod ličkih gorštaka posebno, da se ističu i cijene podvizi i junaštvo makar se dešavali i pod zastavama carskog i apostolskog veličanstva. Skromni seoski dječaćić tada nije ni sanjao da će i njegovi ratni podvizi ostati zapisani u istoriji.

U osnovnoj školi stekao je oskudno obrazovanje a čuvajući stoku na sjevernim padinama Plješevice zapatio fizičku snagu i čelično zdravlje i razvio se u mladića blagih i umiljatih crta lica, crnih očiju i pogleda koji je otkrivao plemenitost duše. Svojim ljudskim bićem prosto je privlačio ljude, vezao ih za sebe i sticao njihovu odanost.

Julskih, avgustovskih i septembarskih dana 1941. godine kada je narod Like ustao u odbranu golog života i rođenog ognjišta, iz ustaničke mase izdvajali su se smjeli, odlučni i hrabri borci sa prvim ratničkim iskustvom koji su samo čekali trenutak da u novim uslovima, u čvrsto organizovanim jedinicama dođe do izražaja njihova prirodna nadarenost, hrabrost i do tada stečeno iskustvo.

Za nabranje Beširovih ratnih podviga potrebna bi bila knjiga. Izvanredno je savladao ratnički zanat, najprije kao borac - pojedinac, a zatim ga primjenio i usavršio komandujući jedinicama desetinom, vodom i najzad četom. Kod njega se razvio instinkt i vanredan refleks ratnika. U kritičnim situacijama snalazio se izvanredno. Upravo te odsudne sekunde često su preduhitrile i zbunjivale neprijatelja. Jedan od takvih primjera desio se početkom marta 1943. godine. Napadajući iz pravca Gospića prema Lovincu, ustaška bojna potisla je bataljon »Stojan Matić« sa položaja na Bogunici. Kada su ustaše izbile na položaje koji su dominirali nad tim dijelom Ličkog polja, komandant bataljona Milan Sever naredio je Beširu da spriječi ustaše da se domognu tako važnih položaja. Bešir je prikupio bombe i krenuo sa nekoliko boraca. U trenutku kada su ustaše zaposjedale greben i slavile izvojevanu pobjedu, zapraštale su iznenadno bombe po ustaškim položajima, izazivajući

paniku i bezglavo bjekstvo u pravcu Metka, gdje su se nalazili medački četnici na položajima sa kojih su štitili svoje uporište.

Iz ovog okršaja Bešir se vratio sa pokidanom lijevom remenicom šinjela, gdje ga je pogodilo neprijateljsko zrno. Ovo je samo jedan od nebrojenim Beširovih podviga. Koliko ih je nezabilježanih i zaboravljenih u njegovih 1200 ratnih dana ostalo nikada se neće saznati.

Beširove ratničke sposobnosti bile su prožete često drskom, ali racionalnom hrabrošću, koja je u nekim trenucima imala presudan psihološki uticaj na napadača i na branioca. Na čelu svojih jedinica Bešir se kretao u jurišu kao da se nalazi na vježbi; njegovo držanje unosilo je sigurnost i odlučnost kod boraca, a pometnju i kolebanje kod protivnika. Zbog svoje hrabrosti, istinskog ljudskog odnosa prema drugovima, sa kojima je uvijek opštio kao sa sebi ravnima, bio je omiljen među borcima.

Nikola Bešir je postao živa legenda. Od prvih ustaničkih dana 1941. godine sve do dana kada je bio tako reći na pragu konačne pobjede prolazio je kroz kiše neprijateljskih projektila svih kalibara i iz svih mogućih oružja i prenosio je slavu svojih jedinica a svojom hrabrošću i patriotizmom nadahnjivao saborce. Njegovi podvizi ostali su u sjećanju njegovih preživjelih saboraca, zabilježeni, i u okviru navješto sročanih stihova:

Kraj Bosuta teče rijeka krvi,
Tu Bešir pogibe prvi
Pogodi ga olovo u usta.
Osta četa na bojištu pusta.
Sa Avale kliče vila,
Zove majka Nikolu Bešira.

Nezgodna obuka inženjera

DUŠAN radak

Inženjerijska četa Druge ličke proleterske brigade je formirana decembra 1944. godine u Beogradu. Mlade starješine, bez dovoljno iskustva, morale su za kratko vrijeme obučiti 120 vojnika i od njih stvoriti minere inženjere. To je bio težak zadatak. Četa je nepun mjesec dana poslije formiranja krenula u sastavu brigade na Sremski front gdje su je čekali raznovrsni zadaci. Morala se suočiti sa raznovrsnim minsko-eksplozivnim preprekama koje su Nijemci masovno postavljali. Radi toga je sve raspoloživo slobodno vrijeme korišćeno za obuku budućih inženjera.

Organizovao sam obuku sa cijelom četom u jednoj većoj prostoriji u Sidu. Tema je bila: upoznavanje i rukovanje protivpješadijskom nemačkom minom (SMI-35) koje su Nijemci često postavljali ispred svojih položaja u sremskoj ravnici.

U nedostatku školskih mina obuka je na početku i na kraju izvođena sa pravim bojevim minama koje su izvađene prilikom otvaranja prolaza kroz njemačka minska polja. Mina SMI-35 je bila najopasnija odskočna rasprskavajuća mina primenjena protiv pješadije u drugom svjetskom ratu. Tijelo mine je od lima valjčastog oblika u koje su smještene dva cilindra, veći i manji. U manjem se nalazi oko 500 grama eksploziva a između cilindara šrapnelse kuglice. U donjem dijelu tijela, ispod većeg cilindra nalazilo se pogonsko barutno punjenje, koje je izbacivalo minu na visinu 0,70 - 1,50 metara iznad površine zemlje, gdje je eksplodirala. Prilikom eksplozije SMI-35 je izbacivala 350 šrapnelsekih kuglica koje su ubijale u krugu poluprečnika 20 metara, a ranjavale u krugu poluprečnika 100 metara. Ove podatke sam izneo radi sagledavanja ozbiljnosti situacije u kojoj se našla moja četa.

Opisujući navedenu minu koja je stajala na stolu šipkom od puške pokazivao sam njene dijelove. Zanesen izlaganjem i pažljivim slušanjem vojnika i starješina, mahinalno sam stavio šipku u otvor iz koga je izvađen upaljač mine. Ne očekujući aktiviranje mine bez glavnog upaljača, zaboravio sam na dopunski za barutno punjenje pomoću koga mina odskoče, udario sam dva tri puta kroz cijev u dno mine. Došlo je do iskre i aktiviranja pogonskog baruta. Mina se zadimila, odskočila do plafona i pala na sto.

Nastala je panika. Vojnici i starješine su bježali kroz vrata, iskakali kroz prozor na ulicu, neki su polijegali na pod, a ja sam sa jednim dijelom vojnika stajao kao paralizovan i očekivao eksploziju. Nisam

nepomično stajao zbog hrabrosti, jednostavno, nisam se snašao očekujući strahovite posljedice koje bi mina proizvela svojom eksplozijom. Mina nije eksplodirala. Četa je preživjela moguću tragediju. Imao sam više sreće nego pameti. Iako mineri po pravilu »samo jednom griješe«, ja sam imao sreću da mogu »još jednom pogriješiti«.

Bio sam radoznao zašto mina nije eksplodirala. Odneo sam je u svoju kancelariju, rastavio i pronašao da su inicirajući upaljači bili napako postavljeni. Vjerovatno zbog mahinalne greške montera mine ili namjerne tvorničke sabotaze.

Poslije ovoga događaja neki vojnici su me na nastavi gledali sa dozom nepovjerenja. Objasnio sam svoju nepažnju kao pouku za sve nas. Mina može eksplodirati samo ako se napravi greška prilikom rukovanja ili vađenja postavljene mine. Pažljiv i dobro obučeni inženjerac može izvaditi i demontirati svaku minu ili eksplozivnu napravu.

Kasnije smo se šalili na moj račun, pa bi vojnici u šali na obuci priupitali: »Hoćemo li opet praktično-pokazno vidjeti rukovanje minom«. Svi bi se nasmijali a onda ozbiljno započeli čas praktične obuke. Ipak, do proboja Sremskog fronta moji vojnici su bili dobro obučeni i nijedan nije napravio »minersku grešku«, a izvadili su na hiljade mina, naročito u selu Bingula u Sremu gdje su Nijemci u skoro svakoj kući postavili mine iznenađenja sa dopunskim upaljačima.

Neka ovaj primjer sa SMI-35 posluži kao pouka budućim generacijama minera, jer inženjerac ipak po pravilu »samo jednom griješi«.

Mladi Slovenac*

DOBROSLAV MILVOJEVIĆ

Jedan za drugim, odstojanje deset metara!«, pronosila se komanda od vojnika do vojnika.

Tiho u noć približava se 2. četa 1. bataljona rovovima gdje je trebalo da smijeni drugove iz Prve divizije.

Medu vojnicima čete nalazio se jedan mali, neobično simpatičan Slovenac. O desnom ramenu nosio je omiljenu, svima borcima nepoznatu po dejstvu pušku sa dogledom, zvanu »snajperka«.

Ponosan što je baš on dobio »snajperku«, visoko uzdignutog čela, a očiju široko otvorenih, nesalomivim i snažnim neumornim koracima koračao je mladi Slovenac. To je borac Franc Klastan, jedan od drugova iz Jugoslovenske brigade koji je nedavno došao iz Rusije. U našu četvu došao je nešto prije samog odlaska iz Beograda. Iako je tako kratko bio među nama, uspio je svojim drugarskim ophođenjem i primjernom vojničkom disciplinom da osvoji srca, kako nas boraca, tako i rukovodilaca naše čete.

Ceta je lagano koračala preko širokih njiva zasađenih kukuruzom. Svuda je naokolo bilo mirno. Ni jedna jedina riječ se nije čula. Samo je lagani povjetarac narušavao ovu noćnu tišinu, probijajući se kroz neobrane njive kukuruza. Hladno je, ali se na borcima 2. čete ne primjećuje, jer u njima gori želja za osvetom, za toliko željenom slobodom.

Posle kratkog marša kroz noć, četa stiže na određeni joj cilj. Smjena je izvršena. Zaposjela je položaj. Zora je lagano svitala, a sa njom se postepeno preko sremskih ravnica širio prostrani vidik. U rovu od drumma, naslonjen na grudobran sa svojom »snajperkom« na gotovs, budno je motrio naš hrabri Slovenac u pravcu neprijatelja koji se nalazio na drugoj strani reke. Njegove su oči lutale po prozorima i krovovima kuća, po šljivarima i cijeloj okolini sela.

Iznenada sa lijeve strane crkve njegovo oštro oko primetilo je jednu grupicu koja je htjela da se prebaci preko uskog brisanog prostora do susednih kuća. Ruke mu čvrsto stegoše »snajperku«. Srce radošno zakuca i omiljena »snajperka« planu ječTan, dva, tri puta. Od grupe Švaba ostaše dvojica mrtvih na zemlji, dok se treći šepajući i vičući »Hilf!« jedva sakrio iza susjedne kuće.

Lice mladoga borca se ozarilo. Ruke mu još čvršće stegoše »snajperku«, a oko je još budnije počelo da motri preko zalijeđene rijeke.

Kada smo se oko 10 časova smijenili, pritrčasmo veselo omiljenom Francu da mu čestitamo na postignutom uspjehu, ali je on mirno i savim skromno odgovorio - »No, dva Nemaca manje!«

Iz lista *Udarnik*.

Okršaj kod Radinaca

VLADAN PETROVIC

Kod sela Radinci, tamo iza Rume, Nemci nas sačekaju iz neprekidnih i dubokih rovova povezanih po frontu i dubini. Raizvismo se u strelce i krenusmo napred, ali zakratko. Iz naše 1. čete 2. bataljona pet boraca bi ranjeno. Slično se dogodi i kod drugih Četa i bataljona. Uzmakosmo. Pripremamo se za noćni napad. Za to vreme neprijateljska artiljerija i minobacači gađaju kao rukom - gde god se malo okupimo. Išli smo onda u napad noću. Potisli smo Nemce iz prvih rovova, pa iz drugih i trećih, a meni se učini da ti rovovi nigde i nemaju kraja. Razvila se borba pa prašti i seva sa svih strana. Bilo je tu i Nemaca ubijenih, ali opet mnogo više naših mrtvih i ranjenih. Mitraljezac Gadžurić bi teško ranjen. Ja, njegov pomoćnik, prihvatih se odmah da ga previjam. Nekako sam ga previo i kad htjedoh da zovem bolničare i druge u pomoć, videh da je sve bilo uzalud. Gadžurić je umro. Ipak zovem, ali se niko ne odaziva. Dok sam ga previjao naređeno je povlačenje, a ja to nisam čuo. Povlačio sam se sam sa mitraljezom, puškom i municijom. Dozivam i dalje i napokon mi se odazva, ko bi drugi nego, moj komšija iz Valjeva Dule Vojinović. I on, kao i ja, ostao usamljen. Mislim, zajedno ćemo lakše, kad malo dalje naiđosmo na ranjenog komandira našeg voda Milana Hinića Ličanina. Treba ga nositi. Krupan čovek, težak. Stavimo ga u čebe. Idemo po deset koraka, pa ga spustamo i odmaramo. Noć, vedrina je, a mesec nekako bledunjav. Vidimo jednom nešto neobično sija pred nama. Uplašismo se. Sa strahom i oprezno pridismo, kad ono mrtav Švaba, a mesečina mu se od naočara odbija.

Batrgamo se tako dalje i neko nas reskim glasom zaustavi: »Stoj! Ko ide?« Kažemo lepo sve ko smo i koga ranjenog nosimo i još koješta govorimo, a onaj nam ništa ne veruje nego naredi: »Lezi i ne mrdaj!« Legli smo. Što se mora, mora se. Ostadosmo mi tako i duže od sat vremena, sve do svanuća i dok njemu ne dođoše u obilazak njegove starešine. Bila je to neka jedinica iz Kosmajске brigade. Dadoše nam još dva borca da nam pomognu da nosimo Hinića i pokazaše nam mesto našeg bataljona. Predali smo Hinića u ambulantu bataljona i javili se našem komandiru čete. U četi su nas svu trojicu već bili »otpsali«, mislili su da smo poginuli.

U toku dana artiljerija i avijacija Crvene armije sručile su ogromnu vatru na ove nemačke položaje, pa kad smo po treći put u napad krenuli, Nemci su pobešli.

Odrediše me na Sremskom frontu za sekretara kulturno-prosvetnog odbora bataljona. Odbor je pripremao razne kulturno-zabavne programe i priredbe u pauzama borbi i u selima gde bismo se odmarali. Meni je, međutim, bila konkretna i velika dužnost i odgovornost da opismenjavam nepismene. Svako slobodno vreme sam koristio da okupljam nepismene u nekoj kući, štali, salašu i drugde. Moj rad se merio samo brojem opismenjenih. Sa svih strana sam sakupljao hartiju, olovke i drugo. Dobro smo radili i nepismeni borci su želeli da se što pre opismene. Dešavalo se da su mi najbolji polaznici tečaja ginuli ili bili ranjavani, pa su mi očekivani rezultati izostajali. Zato ja na jednom sastanku postavim zahtev da se nepismeni borci malo više prištede, bar dok tečaj ne završe. Drugovi se nasmejaše, a neki mi i zameriše rećima da neprijateljski kuršumi ne dele pismene i nepismene.

Posle proboja Sremskog fronta bilo je i gladovanje. Jurili smo toliko brzo za neprijateljem da nas naša komora sa hranom nije mogla stizati. Srećom, bila je to Slavonija bogata, pitoma i partizanska. Čim bismo u koje selo ušli, narod iznosi hranu i razne ponude kao za najdraže goste. Bolja, lepša i raznovrsnija hrana nego kad je naša komora uz nas, pa da čovek poželi da se to naše »gladovanje« i dalje produži.

Desetar Vasilije*

R. GLAMOCANIN

Druge četa našeg bataljona ima dosta boraca koji se slažu svim srcem i dušom kada je u pitanju da se brani otadžbina, da se pravilno kazni neprijatelj. Među njima se naročito ističe desetar Vasa Tomič, koji je prilikom napada na M. Vašicu, pokosio svojim mitraljezom sedam neprijateljskih vojnika. I ne samo to već u svim borbama gde je njegova desetina Vasa se ističe hrabrošću i pokazuje primerom ostalim drugovima kako se mrzi neprijatelj, a voli otadžbina. Zbog toga ovaj ponosni omladinac nosi na svojim grudima medalju za hrabrost.

Telefonista - mitraljezac*

MIHAJLO VASIC

Utesnom vlažnom rovu sede tri druga, telefonisti 1. bataljona »Stojan Matić«. Ističe se Marko Kostić iz Trlića, srez tamnavski. Ima 22 godine. On je znao da će večeras četa kojoj je dodeljen ići u akciju bombama. Zato bez predaha osluškuje na telefonu očekujući naređenje za napad.

Neustrašivi omladinci krenuli su da izvrše svoj zadatak.

Već se naziru konture rovova Teren je vrlo težak za prilaženje - pusta ravnica. Uz to često obasjavan neprijateljskim raketama. Primećeni su. »Šarac« je zapevao, čuje se tihi zov ranjenog druga... Bio je mitraljezac a zadatak mu je bio da posle izvršenog napada štiti povlačenje čete. Ali njegov mitraljez je ubrzo našao nišandžiju u hrabrome Marku Kostiću - telefonisti, koji ga je dograbio pošto je predao dužnost svome drugu govoreći: »Dežuraj, molim te, kraj telefona, moraš me razumeti, svi drugovi se moraju vratiti iz akcije« - i nesta ka drugovima koji su već u blizini neprijateljskih rovova. Prve bombe su prasnule. U uspravnom stavu noseći mitraljez u desnoj a dva sanduka u levoj ruci, trči telefonista Marko ka drugovima, koji su već i poslednje bombe pobacali. Neprijatelj se pribrao i otvorio paklenu vatru. Sav oznojen, ne hajući na zvižduk olova, ukopava se Marko. Njegov mitraljez se lagano zagreva sejući smrt na neprijatelja. Četa se povlači u celosti.

Marko ulazi ozaren u svoj rov kraj svojih drugova telefonista ostavljajući mitraljez.

»Žao mi je što ga moram dati drugome, jer znam da imam svoju dužnost, ali to ne smeta da i drugi put pomognem drugovima u samoj borbi«, rekao je Marko.

Na Komletincima*

D. DIMITRIJEVIĆ

Te noći 1. bataljon držao je položaj Komletinci - Nemci. Stajali su borci u rovovima do pola napunjenim vodom. Noć mračna kao retko kada. I mesec se naljutio na nas, sakrio se iza teških namrštenih oblaka i nijednim zračkom nije hteo da osvetli teren ispred nas, nije hteo da svojim zracima oda neprijateljske vojnike koji su se neprimetno privlačili našim rovovima. Cela priroda kao da se zaverila protiv nas: brisani prostor, na kome smo se nalazili ukopani, prekriveni lakim slojem snega, služio je kao odlična zaštita švapskoj gamadi, koja je bila zaogrnuta belim platnenim ogrtačima. Pa ipak, naši mladi proleterti rugali su se hladnoj namrgođenoj noći.

Najednom eksplozija nekoliko bombi u našim rovovima. Kratka zabuna. Ima nekoliko ranjenih drugova. Krvavi nacisti, uvijeni u bele ogrtače, neprimetno su se privukli na deset metara od naših rovova i uspele da ubace nekoliko bombi. Vodnik Jovanić brzo se snašao u onoj trenutnoj zabuni i komandovao je brzu paljbu. Smajseri su počeli da pevaju svoju krvavu pesmu smrti. Ali »šarac« u neposrednoj njegovoj blizini nije se čuo. Priskočio je »šarcu«. Mitraljezac ranjen, ležao je kraj »šarca«.

Nije bilo vremena za razmišljanje. Jovanić dohvati »šarac« i raspali po Švabama. Nekoliko Švaba pade pokošeno rafalom. Iskoristi zabunu i baci dve bombe na mrsku rulju, pa opet dohvati »šarac«. A on samo kosi, seje smrt. Nacisti se povukoše praćeni smrtonosnim mecima iz Jovanićevog »šarca«.

Nekoliko drugova izađe iz rovova da bi proverili dejstvo svoga oružja. Na petnaest metara ispred rovova naiđoše na gomilu leševa nacističkih hulja, koji su se drznuli da napadnu na nas, na proletere. Nabrojano je 35 leševa i nekoliko automatskih oružja.

* Objavljeno u listu *Udarnik*.

Čiča Marinko*

TRJD

Na svoja pleća Marinko Petronijević iz sela Koraćice srez miodenovački natovario je »šmajser« i 69 godina života i kreće prema neprijateljskim bunkerima. Mladički korača a za njime trčkaju njegov unuk i mladi proleter i jedva ga sustižu. Oni su se javili dobrovoljno da napadaju neprijateljske bunkere.

Već su se približili prvom bunkeru. Vide se i Švabe kako šetaju ispred bunkera. Čiča Marinko, kao stari iskusan borac, solunac, stišava »mališane« kako on kaže. Ne sme da se čavrlja, jer Švaba može da utekne. Odnekud se stvori 2. četa. Spazivši Švabu, oni nadadoše dreku... Hitlerovci se zbuniše i počеше da beže. Četiri padoše pokošeni mitraljeskim rafalom. Stari čiča Marinko legao i čeka Švabu koji beži prema njemu. Kada je bio na desetak metara ispred njega, čiča Marinko skoči i viknu: »Halt!« Stade Švaba kao ukopan i diže ruke uvis.

I tako čiča Marinko još jednom pokaza svoju rutinu i staloženost koja mu je pomogla da uhvati živog neprijateljskog vojnika.

Junak Šain*

MIHAJLO STANKOVIC

Jovan Šainović zvan Šain rodom iz Svračkova Sela, srez Udbina. U svojoj petnaestoj godini stupio je u 1. bataljon »Stojan Matić« u želji da pomogne svojim drugovima u borbi za uništenje fašističke nemani. Mali i kržljavi dječak počinje svoj vojnički život 1942. godine kao konjovodac, ali ne potraja dugo i on odlazi u četu gdje se ističe svojom hrabrošću i neustrašivošću tako da biva unaprijeđen za desetara a uskoro i vodnika. Cesto mu je život bio u velikoj opasnosti, ali to na njega nije imalo nikakvog uticaja. Sa dugačkom puškom učestvovao je gotovo u svim jurišima. Jedan od uspjelih pohoda Šainovih bio je kada je sa protivkolkom na ramenu pošao riješen da uništi neprijateljski protivavionski mitraljez koji ga je često obasipao vatrom. Približivši mu se vješto, obasuo ga vatrom protivkolke. Mitraljez bi ućutkan. Izvršivši svoj zadatak Šain se vrati među svoje drugove hladnokrvan i ćutljiv kao i uvijek, dok su mu drugovi veselo stiskali ruku.

Izviđači brigade

DOBRIVOJE BLANUŠA, DRAGAN POPOVIĆ

Izviđačka četa, »oči i uši« brigade, stvarana je u borbi i u toku pokreta za Srbiju 1944. godine. Kad je brigada stigla u dolinu rijeke Moravice, do Arilja i Užičke Požege, pristupilo se formiranju Izviđačke čete. Njen prvi komandir bio je Dobrivoje Blanuša a komesar Rade Milošević, koga će ubrzo zamjeniti Miloš Končar. Prvi zadatak 5. septembra četa je izvršavala oko Užičke Požege - sela Visibaba i Gorobilje. Nešto kasnije, na prilazima Valjevu, četa je imala i prve uspjelije akcije. U selu Rajkovići zarobila je grupu četnika, među kojima i jednog kapetana I klase, i došla do dragocjenih podataka o rasporedu i namjerama neprijatelja

U nastupanju ka Beogradu četa je dejstvovala u sastavu privremeno formiranog izviđačkog odreda divizije, držeći stalno »vezu« i borbeni kontakt sa Nijemcima, četnicima i ljotićevcima, koji su se uglavnom nalazili u zaštitničkim dijelovima. Mestimično su te snage pružale dosta žestok otpor, dok su se glavne snage povlačile i grupisale za odbranu Beograda.

I u borbi za Beograd četa se angažuje na specijalnim zadacima. Usko saraduje sa aktivistima, sa narodom i snagama otpora u prikupljanju podataka o neprijatelju. Zarobljava pojedince i grupice neprijateljskih vojnika, a među nekima koji se predaju pronalazi i okorjele neprijatelje, izdajice naroda.

Po oslobođenju Beograda četa izvjesno vrijeme ostaje u gradu, stavljajući se na raspolaganje organima Ozne. U akciji čišćenja grada od ostalih neprijateljskih vojnika i pritajenih saradnika okupatora četa uspješno izvršava mnoge zadatke. Istovremeno se popunjava novim borcima, pretežno iz redova radničke omladine. Novoprišli borci bili su dobri poznavaooci grada, što će izviđačima olakšavati izvršavanje niza zadataka.

Konačan izgled u kome će krenuti u završne borbe i dočekati kraj rata četa dobija u Sremu - u rejonu Sida. Februara 1945. godine, kada je vršena reorganizacija divizije, formirana je potpuno nova izviđačka četa. To je označilo prelazak na jedan nov kvalitet, tj. stvorena je Jugoslovenska armija.

Komandni kadar čete i vodova bio je sledeći:

- komandir čete Dobrivoje Blanuša iz Drežnika - Slunj,
- komesar čete Jovan Velenderić, beogradski skojevac,
- zam. komesara Dragan Popović, iz Donjeg Lapca,
- četni bolničar Mićo Zdravković, iz Rakovice - Beli potok, i

- četni rukovodilac SKOJ-a, koji je ujedno odgovarao i za rad ak-tiva SKOJ-a u svim prištabskim jedinicama brigade, bio je Petrović Sr-dan, iz Beograda.

Komandiri vodova bili su:

- komandir 1. voda Vlado Ćujić, iz Ćujić Krčevine
- komandir 2. voda Nikola Pjevač, iz Čitluka - Gospić, i
- komandir 3. voda Petar Knežević Pelja iz Široke Kiile.

Pisar u komandi čete bio je Žarko Radosavljević iz Beograda, a kuriri Dragoš Paunović Bombaš, iz Kosjerića i Mićo Jovanović iz Beograda.

Kao po pravilu i za vrijeme borbe i na odmoru sa četom su bili obaveštajni oficir brigade Slobodan Stefanović Cine, sa Cukarice, i nje-gov pomoćnik Miodrag Đokić Dole, od Užičke Požege, koji je kasnije postao obavještajni oficir brigade. Njihovo prisustvo u komandi čete imalo je velikog opravdanja. Omogućavalo je komandantu i Stabu bri-gade da četu koriste brzo i efikasno i da odmah raspoložu podacima do kojih ona dolazi izviđanjem i borbom.

Starješinski i borački kadar čete sačinjavali su ratnici koji su birani po posebnom kriteriju. Uz pokazanu ličnu hrabrost, morali su biti veoma disciplinovani, dovtiljivi i snalazljivi u svim situacijama, pismeni i u svakom pogledu sposobni. To je bilo pravilo za jedinicu specijalne na-mene. Uspostavljanje i održavanje stalnog borbenog dodira sa neprija-teljem, poznavanje i praćenje njegovog rasporeda i pokreta, dejstvova-nje najčešće na »ničijoj zemlji«, na spojevima i bokovima brigade, a po-nekad i u neprijateljevoj pozadini, mogla je činiti samo jedinica sa oda-branim boračkim i komandnim kadrom. Svakodnevni borbeni zadaci su nalagali da komandant i Štab brigade raspoložu raznovrsnim podaci-ma o neprijatelju koji moraju biti »sveži ko jaje«. A te podatke, uz ostale izvore morali su obezbjeđivati obavještajci brigade i izviđačka četa. Radi toga četa je uvijek bila u dejstvu, uglavnom samostalno, pa i onda kad se druge jedinice odmaraju.

Na opšte zadovoljstvo i čete i Štaba brigade, četa je sve zadatke, kako na Sremskom frontu, tako i u borbama kroz Slavoniju, Moslavinu i do Zagreba, izvršavala sa puno uspjeha. U svakodnevним sukobima sa neprijateljem četa je do kraja rata imala osjetnih gubitaka. Skoro svi komandiri odeljenja i znatan dio boraca su izranjavani ili poginuli. Po-sebno su se teško podnijeli gubici posljednjih sedmica i dana rata: 26. aprila je ranjen komandir 2. voda Nikola Pjevač i trojica boraca, 27. apr-ila je ranjen komandir čete Blanuša i 7 boraca, a jedan je borac nestao. Na dan 8. aprila gine vodnik Đuro Tišma, prvoborac od Udbine, koji nije htio da ostane u brigadnoj ambulanti jer su mu noge bile prosto istrunule od vlage. Nije htio poštudu ni posljednjeg dana, a to ga je koš-talo mladog života. Tada je ranjen i komandir odeljenja, desetar Mile Mamula iz Gorskog kotara i nekoliko boraca. To su, u stvari, bile i po-sljednje žrtve u ratu i zato su neun i teško pale.

Sa znatno smanjenim brojnim stanjem četa dočekuje kraj rata, ali sa ponosom i vedrinom. Poslije kraćeg zadržavanja u Zagrebu, četa od-lazi na Velebit, gdje će učestvovati u čišćenju terena i uništavanju ustaške bande. I taj zadatak je uspješno izvršila. Njen mirnodopski, kasarn-ski život počeo je ravno godinu dana po završetku rata. Za nju je u iz-vjesnom pogledu i dalje trajao rat - bez rata. Takva je sudbina izviđača i oni su svoje zvanje nosili časno i pošteno i u ratu i u miru.

U hladnoj februarskoj noći*

DIMITRIJE BULATOVIC

Padao je sneg i pokrivaio staze kojima smo prolazili. Noć se polako spuštala dok je hladni vetar duvao. Uskoro su nas stigli kuvari koji nam na brzinu razdeliše večeru. Očekivali smo da će noćas biti napad, i zaista uskoro je stiglo naređenje. Odmah smo pripremili svako svoje stvari, oružje i sedeći pored vatre veselo smo razgovarali. Noćas ako uspemo da isteramo Švabu iz sela, postići ćemo dobar uspeh. U tom stiže naređenje i vodnik povika: »Spreman za pokret!« Brzo smo uzeli svako svoje stvari i poiskakali iz bunkera napolje. To je bilo oko 11 časova uveče. Odmah smo se razvili u streljački stroj i krenuli u pravcu neprijatelja. Drugovi prenose među sobom: »Tišina i pazi na rastojanje - 10 metara jedan od drugog«. Tako u najvećoj tišini privukosmo se do neprijateljskih rovova, ali nas osetiše i osuše vatru iz »šarca«. Naš komandir 1. čete Slavko Sladić izdaje naređenje: »Napred i otvaraj vatru«, i ide zajedno sa svojim drugovima u napad.

Hiljade metaka poleteše u pravcu neprijatelja. Obostrana jaka vatra. Vatra bi na momente prestajala da bi kasnije otpočela još većom jačinom. Mitrалjezi su kao i uvek dominirali. To je trajalo nekoliko minuta, zatim se malo umirilo. Neprijatelj koji je bio zastrašen našom vatom s vremena na vreme obasipao bi nas vatom iz »šarca«. Sledi komanda: »Prekini paljbu«, a posle nekoliko trenutaka ovlada tišina. To zatišje pred buru trajalo je nekoliko minuta. Nestrpljivo smo očekivali komandu za napad. Snažno izgovorena reč »juriš« i gromoglasno »ura« prolomiše se kroz noćnu tišinu.

Sa bajonetima na puškama i sa po jednom bombom u ruci. razvijeni u strelce, pojurismo na neprijatelja. Iznenađeni neprijatelj počeo je tući bez ikakvog plana. Naši mitraljezi sa strane upućivali su smrtnе rafale. Evo nas već pred samim rovovima. Otpoče bombardovanje ručnim bombama i potpuno obeshrabri neprijatelja, koji iskače iz rovova i povlači se. Uskočismo u njihove rovove i osusmo jaku vatru. Neprijateljski vojnici, koji se nisu mogli povući iz rovova bili su ubrzo likvidirani. Veći broj mrtvih i ranjenih, koje neprijatelj nije uspeo izvući dokazuju žestinu borbe. Prilikom raščišćavanja neprijateljskih rovova i bunkera zaplenjen je jedan teški mitraljez, dva puškomitraljeza i nekoliko pušaka.

* Objavljeno u listu *Udarnik*.

Napad je potpuno uspeo. Neprijatelj je razbijen, isteran iz sela i pretrpeo znatne gubitke. Mi počesmo sa utvrđivanjem novoosvojenih položaja. Već se potpuno umirilo. Sneg je i dalje padao, dok je vetar svojim fijukom dopunjavao i zamenjivao štektanje neprijateljskih mitraljeza, puščani plotun i oduševljeni poklič »ura!«

Tmina noći postepeno nestaje i bleđi zraci svetlosti februarskog jutra blago obasjavaju smrzlu zemlju. Nastaje nov dan koji će svojom svetlošću obasjati stvarna dela u protekloj mračnoj, tajanstvenoj, hladnoj noći.

Na mrtvoj straži

MIODRAG CEPERKOVIĆ

Danima se nalazima na levoj obali reke Bosuta, na položajima koji su utvrđeni nakon teških borbi vođenih u toku januara i februara 1945. godine.

Rovovska »vojna« se odvija po svojim unutrašnjim zakonima. Protivnici se oružjem sporazumevaju, dnevni red je sa malim izmenama poznat.

Nemci počinju artiljerijskom paljbom oko 5 časova ujutru, i to sa prekidima traje do mraka. Povremeno vrše nasilna izviđanja. To je sve sa njihove strane.

Mi dejujemo uglavnom noću. Posebno mesto u noćnim operacijama, pored izviđanja, jeste upad u pozadinu neprijatelja, stalno držeći u neposrednoj blizini neprijatelja mrtvu stražu.

Vodnik Mija i delegat voda Jovica nas obilaze jednom noću - nas je ukupno trojica - puškomitraljezac, pomoćnik i jedan snajperista.

»Svaki 40 minuta po jedan kraći rafal - danju potpun mir«. Sledovanje hrane dobijamo oko 4 sata ujutru. I to je sve.

Moj pomoćnik je iz Niša, ja iz Vrnjačke Banje, snajperista iz okoline Valjeva. Nakon nedelju dana na toj mrtvoj straži - odlazimo u malu kolibu koja je od ivice šume udaljena oko 400 m - brisanog prostora. Ispred nas je hrastova šuma - po dubini oko 500 m a onda dalje njive. Na suprotnom obodu šume je nemačka artiljerijska jedinica sa tri topa i manjim obezbeđenjem. Na njihovom desnom krilu je reka Bosut a na levom je livada - širine oko jedan kilometar, onda čestar pa njive.

Verovatno da nema duže noći od one na mrtvoj straži. Razmišljam o našem dolasku u vojsku. Najteže mi pada oproštaj sa majkom. Kada je naše odeljenje VI razreda gimnazije »odlučilo« da ide u rat, naše predstave o njemu nisu bile sasvim jasne. Mi smo sami sebe »rasporedili« kuda će ko ići - jasno, najviše u Prvu i Drugu proletersku - jer smo dosta starijih drugova imali tamo - poznanika uglavnom iz Kraljeva. Nismo ni sanjali da najveći broj njih nije odavno u životu. Oni su pali negde na dugoj ratnoj stazi od Kraljeva, preko Užica do Drvara i nazad. Međutim jedan drug nije prihvatio unapred »spremljen raspored« i mi smo se razišli.

Uzeo sam ranac, nešto odeće i otišao u kasno leto 1944. prema Beogradu i priključio se Šestoj ličkoj diviziji »Nikola Tesla« - Druga brigada - 4. bataljon - 1. četa komandir Petar Dražić, komandant bataljona Dmtar Olbina.

Pred očima mi je često bila slika mog rastanka sa majkom - ona - stajala sa tri mlađa brata, otac u nemačkom zarobljeništvu. Njen komentar je bio: »Da je barem on kod kuće (mислеći na oca), onda idi - "i bolje je da se ja ne mešam u te vaše stvari«. Okrenula se - ja sam ^{fr}išao.

Moja predstava o ljudima u novoj sredini je počela od mog komanda Petra Dražića. Vršili smo pripreme za ponovni odlazak na Sremski ^{fr}nt - bili smo smešteni u Sokolani na uglu Deligradske i Tiršove ulice. Meni je dodeljen nemački trofejni »šarac« - kome je bio napola od ^{fr}čen drveni kundak prilikom desanta na Drvar. Nikako nismo mogli 4 ga podesimo za brzu paljbu. Dražić je uzeo »šarac«, namestio ga na ^{pl}ozor prvog sprata i odjednom ispalio 150 metaka: »Evo ti to, krušnu mu litvicu - radi ko sat. Drži i udri.« Zatim je počeo da govori postrojenoj ^{fr}ti o fašizmu - jednog momenta se uhvatio ispod pazuha i bacio vaš: to je sve doneo fašizam, krušnu mu mrvicu i nedjelju svetu!«

Davno pre rata - učeći zemljopis - znao sam da je Lika poveća ^{fr}vavan između Velebita, Plješevice i Male Kapele. Moj dobri učitelj u ^{fr}^jačkoj osnovnoj školi Dušan Tošić nas je učio: »U lepom i divnom ypskohrvatskom jeziku ima sedam padeža« - na prijemnim ispitima u ^{fr}"aljevačkoj gimnaziji profesori su po ovom odgovoru đaka znali da ^{fr}^o učenici učitelja Tošića. Eto. ispred reke Bosut, u jednom od »tri ^{fr}lca junačka« - na ciči zimi se sada sećam svega što je prošlo - rano ^{fr}l^tinjstvo, divne ferije preko leta, sitni nestašluci detinjstva, zatim tužna ^{fr}^41 - propast države, dolazak Nemaca, nastajanje slobodne teritorije ^{fr}^41, borba za Kraljevo, teške godine okupacije, nastajanje domaće ^{fr}^Maje.

Sada stojimo jedan prema drugom do zuba naoružani i čekamo po- ^{fr}^dan trenutak obračuna - borba na život i smrt. Poslednji meseci ži- ^{fr}v^la su veoma uzbuđljivi. Mnoštvo novih ljudi i predela, borbe, novo ^{fr}^oružanje - za mojih nepunih 17 godina, mnogo utisaka, mnogo patnji ^{fr}stradanja.

i Mnogo razmišljam o mom desetaru voda - Miru. Mlad Ličanin, stalno nasmejan, tih u govoru. Sve ga interesuje - tamo u Vrnjač- ^{fr}5 Banji - kako se ljudi leće, zašto se leće. Posebno ga zanima zašto ^{fr}^slaju 21 dan. Sve sam mu objasnio, ali ove tri nedelje ni njemu ni ^{fr}Vni nisu sasvim jasne. Pričam mu o Kraljevu. Još davne 1938. god. Voznao sam komuniste. Moj veliki drug Bora Stefanović - slavni ko- ^{fr}Vsar Vule, poginuo je u borbama na Stublu 1943. kao komesar u Jast- ^{fr}^bačkom odred. Moj veliki prijatelj sa Korduna Rade Kuvekalović, ^{fr}^j"dnik fabrike aviona u Kraljevu - poginuo je posle napuštanja Užica ^{fr}^41. I tako redom.

Vidim da moj Miro to sve prati - i dalje postavlja razna pitanja - ^{fr}^irno i razumno mi objašnjava mnoge pojmove za mene nove. Posebno ^{fr}^vaja narod od izdajica - dovikujući: »Jel' da tako ne može biti? U sva- ^{fr}^m žitu ima kukolja«. Ja sam znao - u globalu - za glavne i moje nep- ^{fr}^iatelje Nemce i Bugare, te četnike, ljotićevice i nedićevice - a nisam ^{fr}^o, sem iz priče, za ustaše. A moj Miro je video i drugu stranu me- ^{fr}dije. On je doživeo, borio se od njegove rodne Like, prešao dug i težak ^{fr}^t. Ja ću tek nakon oslobođenja Zagreba - na putu preko Banije i Gor-

skog kotara - do mora, a posebno dolaskom u Liku - shvatiti razgovore sa mojim Mirom. Saznaću istinu o ulozi jedne od najslavnijih jedinica naše revolucije, Šeste proleterske divizije »Nikola Tesla« - posebno njenom ličkom jezgru, o tim div-ljudima. Najveći deo razgovora smo vodili u srušenoj biblioteci na uglu Knez Mihajlove ulice.

Kako su dani prolazili i ja sam, kao i moji novodošli drugovi i drugarice, shvatio surovost rata, sve više smo razumevali Dražičeve reči o fašizmu trebeći vaši, provodeći dane, nedelje i mesece u snegu, blatu i vodi, uz neprekidne i iscrpljujuće borbe sa okrutnim, odlično opremljenim i veoma iskusnim neprijateljem. Naše iskreno drugarstvo sa Ličanima se produbljivalo i širilo - jedan dan rata u nekim domenima ljudskog življenja je ekvivalent decenije u mimo doba. Postupno smo saznavali istinu o nesreći koja je zadesila pojedine delove zemlje, o stradanjima naroda. Mnogo kasnije to ćemo sve i svojim očima videti.

Da li zbog mladosti, da li zbog ukupnog optimizma, koji nas je svakog dana sve više osvajao, jer su vesti bile sve bolje i bolje - bližio se kraj fašizmu - svi smo postajali vedriji i orniji. Posebno su drugarice, Ličanke, unosile vedrinu - svojim rečima u deminutivu: maći, bratić, Mićaga, te još mnogo toga što je uvek u teškim danima dočaravalo dobru i plemenitost tih devojaka iz daleke, a bliske Like. Kako se vreme proboja fronta bližilo, sve češće se čula pesma »Sto porodi Banija i Lika to je, brate, tvrde od čelika«, »Aoj Liko, uiput si gorila - al se nijesi nikom pokorila«, a najlepše je bilo kada Ličani pevaju »Krajišnici, jabuke vam gorke, Ličani ljube vam djevojke«, a Krajišnici iz Pete krajiške odgovaraju isto samo zamenjuju reči - prave komšije.

Proleće 1945. je bilo na pragu. Počele su poslednje pripreme za proboj fronta - kod sela Vrbanje. Dugo i uporno smo se probijali kroz bosutske šume da bismo neprijatelja iznenadili - što je uspelo. Dolaze borbe za Đakovo, Gorešnicu..., konačno i Zagreb je oslobođen. U leto 1945. konačno smo mogli da sa Ličanima, već u diviziji malobrojnim, dođemo u njihovu rodnu Liku.

Najveći deo sela je spaljen. Nemaština na svakom koraku. Počinje obnova, život se postupno normalizuje. Dolazi i prva pomoć u hrani i odeći spolja - UNRRA.

Posmatram moje već stare ratne drugove i drugarice - kod mnogih je pomešana tuga i radost. Tuga za najbližima kojih više nema i radost što je sloboda konačno stvarnost.

Ono što je ostalo trajno - Ličani su ostali dostojanstveni - u osvetu nisu išli, što je za pokolenja koja dolaze najveći pouk i najviša moralna vrednost Ličana, sa kojima sam proveo 16 meseci svog života - od toga najveći deo u ratu.

Moj Miro i Mijo su poginuli kod Čazme, ja sam ranjen 8. maja 1945. u 8 sati kod sela Mojkovca ispred Zagreba.

Rad na opismenjavanju boraca u izviđačkoj četi

DRAGAN POPOVIĆ

I ako su u izviđačku četvu kao po pravilu raspoređivani pismeni borci, morao se ponekad primiti i poneki nepismen ili polupismen mlad borac. Rad na njihovom opismenjavanju odvijao se redovno i organizovano, tako reći svakodnevno. Držali smo se parole »Kad ne radi puška, radi olovka«.

Rad analfabetskog tečaja naročito je bio intenzivan u Sremu. Već se nazirao kraj rata i dolazak slobode, a pobjedu i slobodu je trebalo dočekati bez ijednog nepismenog u četi. Nije to bio nimalo lak zadatak ni za učenike ni za učitelje. Neki su govorili, a i mislili su tako, da bi radije išli u borbu i na juriš nego na čas tečaja za opismenjavanje.

U izviđačkoj četi rad sa nepismenima bio je poveren vodnom delegatu Vujatoviću. On je to shvatio sasvim ozbiljno, kao što bi shvatio i borbeni zadatak i radio je neumorno sa nepismenima. Pošto je četa bila stalno u dejstvu, kako kao celina, tako i po vodovima, rad sa nepismenima odvijao se i po grupama, pa čak i pojedinačno u vodovima. Taj posao su obavljali srednjoškolci i visokoškolci koji su u četvu pristigli za vreme borbi u Srbiji i Beogradu. I pored tako organizovanog rada, kraj rata su dočekala trojica koji se nisu potpuno opismenili, pa je organizovana dopunska nastava sa njima.

Krajem 1945. godine izviđačka četa je izvestila Stab brigade da je likvidiran problem nepismenih u četi. Izašli smo i tu kao pobjednici u neravnopravnoj borbi. Slikovito rečeno, u borbi gdje je odnos brojno bio 1:30. Pobjedili smo i u tzv. »osmoj ofanzivi«. Ta pobjeda je utoliko vrednija pažnje što je vođena i izvojevana u borbi, za vreme rata, kao i za vreme izvršavanja mnogih zadataka na čišćenju terena i uništavanju odmetnika ustaša i četnika u Lici i na Velebitu. I taj zadatak je iziskivao velike napore i samoodricanje boraca i starešina, svakodnevno i danonoćno.

Rad sa nepismenim borcima bio je samo jedan vid kulturno-prosvetne delatnosti u četi. Pevački hor, diletantska grupa, učešće u folklornoj grupi i muzičkoj sekciji prištabskih jedinica brigade upotpunjavali su kulturno-prosvetnu delatnost. Samo za vreme borbi kroz Slavoniju i Moslavinu nije bilo vremena za ovu vrstu aktivnosti, niti za organizovanje zabavnog života. Ali osnove toga života koje smo postavili još u ratu dogradili smo i razvili odmah po završetku rata. U ovom pogledu četa je zauzimala čelnu poziciju. Nije trebalo mnogo vremena pa da se u četi zaori pesma, zaigra kolo ili izvede neka humoristička tačka. Četa se znala zaista i dobro tući, a i provešeliti.

Iz Ljiga i okoline u Drugoj brigadi

M. GOJKIC

Iz Ljiga i okolnih sela bilo nas je 110 u Drugoj brigadi, priča Aleksandar Milić Leso iz Kadine Luke. Bilo nas je možda i više, ali naša boračka evidencija nije nikada potpuno i tačno sređena. Od septembra 1944. do maja 1945. godine najbrojnija pisma su se prenosila i putovala između jedinica Druge brigade i sela oko Ljiga: Kadina Luka, Slavkovića, Paležnica, Cvetanovac, Moravci, Ivanovci, Jajčić, Baljkovci, Lalinci, Gukoši, Veluševci, Babaići i druga. Ljudi, žene (naročito majke) i omladina ovih sela su se svakodnevno raspitivali ima li i kakvih novih vesti iz Druge brigade. Svi su obično hitali u onu kuću u koju bi prispelo pismo da saznaju novosti, a novosti, na žalost tragičnih, bilo je često. Pisali smo mi svi svojim o sebi, ali smo izveštavali i o komšijama i poznanicima sve što smo znali. Ginulo se a ranjavanja su bila još mnogo češća. U borbi na Viziću u Sremu bio sam ranjen, pa kad sam se treći dan u bolnici malo pribrao i oporavio, napisao sam i poslao kući pismo u kojem sam, pored sebe, izvestio za još sedmoricu saboraca iz Kadine Luke ranjenih na Viziću. Posle borbe na Velikim Radincima izvestio sam da su poginuli Živko Pantić i Slobodan Đurić. Izveštavale su i komande, ali ovo naše je bilo potpunije. Slobodana sam nosio teško ranjenog, pa me je zavetovao da prenesem njegove poslednje pozdrave i poruke. Umro je na nosilima ispred bataljonskog previjališta. Slične vesti su stizale i u druga sela okoline Ljiga i iz drugih borbi koje je vodila Druga brigada i njeni bataljoni. Druga brigada je bila i brigada Ljiga i okoline, bila je *NAŠA BRIGADA*.

U borbi za Beograd, kroz prozor jedne zgrade prema drugoj, iz tzv. »džonbula« gađao je lično komandant našeg Udarnog bataljona kapetan i prvoborac Milan Drakulić. Bio je teško ranjen. Sticajem borbenih okolnosti, našao sam se tu prvi uz njega. Izvukao sam ga na drugi kraj zgrade. Brzo su se tu našla i nosila i jedan drug Valjevac i ja, trčeći i naprežući se što smo mogli više nosili smo ga nazad prema previjalištu. Brzo smo stigli, ali na žalost, pomoći nije bilo. Izdahnuo je.

Vraćajući se, na jednoj raskrsnici vidim mrtvog borca Crvene armije. Borba se tu vodi pa privilegija iza ugla. Drugi borac Crvene armije sa puškomitraljezom dopuzao je do ovog mrtvog. Mislim, izvlačiće ga, pa hoću da mu pomognem, a ovaj onog mrtvog uze kao zaklon, nasloni puškomitraljez na njega i rafalima tuče na Nemce. Sa čuđenjem sam ga posmatrao desetak minuta, a on je stalno pucao i psovao Nemce.

Ova slika mi je trajno u sećanju i ja se još uvek dvoumim nismo li mi možda i preterivali (ubedivali su nas uvek da se tako mora) kada smo po svaku cenu i uvek brzo izvlačili naše mrtve i ranjene i zbog toga davali nove i mnogobrojnije žrtve. U već pomenutoj borbi na Viziću prvi je bio ranjen Jovo Opačić Ličanin, zamenik komandira naše čete. Zatražio je pomoć, ali do njega je odstraga bilo teško, jer je bilo sve golo i ravno i Nemci tu mogu da gađaju kako hoće. Najpre potrči bolničarka Dušanka - visoka i lepa lička devojka. Odjednom se samo zanjihala i unazad pala. Nije se ni oglasila. Rafal ju je po grudima sasekao. Pošao je zatim jedan Beograđanin, pa i on pogibe. Još trojica su bila ranjena. Ja sam sa Jovom bio nekako u ravnoj liniji i tuda je bilo prikrivenije, pa sam do njega dopuzao. Tim istim pravcem sam ga, puzeći, kao čebe vukao. Izvukao sam ga, a bio sam čak osmi u tom pokušaju. Potom smo ga jedan drug i ja nosili na nosilima. Nosili su i druge ranjene. Kad sam mislio da smo prikriveni od neprijateljske vatre, ja dobih kuršum kroz butine i mošnice. Dva meseca lečenja u Petrovaradinu, pa opet u bataljon do konačne pobede.

Milan Mišković iz Kadine Luke kaže da je najpre bio borac u 3. bataljonu, prošao borbu za Beograd i sve borbe kroz Srem do Neština, a po povratku u Beograd bio je preraspoređen u novoformiranu izviđačku četvu brigade. Mnogo je sećanja i borbenih doživljaja, ali u izviđačkoj četi, kaže, bilo je uvek najriscantnije. Tražilo se stalno sve o neprijatelju ispred nas, njegovo brojno stanje, raspored jedinica, tačni položaji rovova, minskih polja, bunker i teška oružja (topovi, minobacači, mitraljezi i druga). Sve se to moralo tačno utvrditi. Omaške nije smelo biti, a to je uvek značilo najveći rizik. Smrtna opasnost pred izviđačem lebdi tako blizu da joj se odvrtni dah neposredno miriše. Cesto smo se kao pašad provlačili kroz neprijateljske položaje sa ciljem da tamo njima iza leđa uhvatimo nekog živog Nemca ili ustašu, tzv. »živ jezik« i da ga isto tako provučemo do naše komande. Uspevali smo mnogo puta, ali smo i platili veliku cenu. Ja nisam vodio nikakvu evidenciju, ali sam siguran da više od polovine boraca i starešina čete formirane u Beogradu nije došlo do Zagreba. Prvi komandir čete Voja Šakić poginuo je krajem januara na mestu zvanom Gradina tu negde blizu Bosuta. Drugi komandir čete Dobre Blanuša, nakon mesec i po dana, pri jednom provlačenju kroz neprijateljske položaje, bio je teško ranjen. Tek je treći komandir čete (sva trojica su bili Ličani - prvoborci) Vlada Čuić doveo četvu do 15. maja. Pali su mnogi vodnici, desetari i borci. Teško je bilo biti izviđač i ja sam zato ostao puno ponosan.

Tihomir Todorović, takođe iz Kadine Luke, seća se živo i verno svih borbi i događaja od septembra 1944. do 28. aprila 1945. godine, kada je kod reke Ilove bio ranjen. Istakao se već u prvim borbama u Beogradu i u Sremu u 3. četi 3. bataljona. Već posle borbe na Radincima kao hrabar i dovitljiv bio je određen za bataljonskog kurira. Po povratku u Beograd primljen je u SKOJ, a u februaru 1945. godine na Sremskom frontu, primljen u Partiju, odlikovan za hrabrost i određen za komandira grupe kurira u bataljonu. Tog perioda Tihomir se i

najradije seća. Bilo nas je - kaže - sedam kurira, a među nama niti starijeg od devetnaest, ni mlađeg od šesnaest godina. Imam i sliku sačuvanu, a slikali smo se u Sidu pred proboj Sremskog fronta. Lako je bilo biti komandir ove grupe. Svi su uvek i za sve kurirske zadatke bili dobroljci, bez obzira na nevreme, hladnoću, umor i opasnosti od neprijatelja. Svi smo bili skojevci i članovi Partije. Drugarstvo među nama je bilo da se bolje ni zamisliti ne može. Starešine su nas najviše cenile i uvek smo bili pod njihovom najvećom pažnjom i brigom. Naročito se o nama brinuo komandant bataljona kapetan Jovo Bosnić. Zvao nas je »Moji dićaci«. Na žalost, on je 21. aprila negde kod Slavenskog Broda bio ranjen, to po drugi put za poslednja tri meseca. Iako nije bio teško ranjen, mi kuriri smo plakali kao da nam je rođeni otac. Tu nam je poginuo i komandir voda za vezu Miloš Biga i bataljonska bolničarka Borka Obradović - oboje Ličani i stari borci. Mnogo smo ih žalili. Nekoliko dana kasnije i ja sam ranjen i tu se završilo moje ratovanje.

Bio sam borac i desetar u 2. četi Udarnog bataljona - kazuje Jordan Radivojević iz sela Jajčić. - Najviše mi se u sećanje urezao napad na nemačke položaje u selu Komletinci 14. januara 1945. godine. Bio je sneg i velika hladnoća. U napad smo krenuli u 9 sati uveče. Levo i desno od našeg bataljona išle su u napad neke druge jedinice, a sve je to u beskraj ravno i jednolično. Na našem pravcu Nemci su već bili svu zemlju izrovali i pretvorili u neprekidne rovove i saobraćajnice, ali je sneg sve pokrio i maskirao, pa kao da nigde nikog i nema. Na pedesetak metara ispred razvukli su bodljikave žice i položili mnogo mina. Sneg je i to sve maskirao. Mi se ogmuli u bele čaršave da nas po snegu ne primete, ali od toga ne bi mnogo fajde. Dok smo se približavali naišli smo na mnogo leševa u snegu boraca 21. srpske divizije koji su pre petnaestak dana tu pali i ostali. Puzali smo po snegu do same žice i kada smo počeli da je prosecamo, Nemci su otvorili tako gustu vatru kakvu ja do tada, pa ni kasnije, nikad nisam čuo. Cini mi se da je ispred nas bilo na stotine mitraljeza i automata, a pušaka bez broja. Prikovali su nas u sneg. Sigurno je da su naš napad spremni očekivali i da su nas mnogo ranije primetili i pustili da im priđemo bliže. Sa raznih mesta, jedan za drugim, samo se razležu jauci i pozivi za pomoć naših ranjenih drugova. Potrajalo je to manje od pola sata i naređeno je povlačenje i izvlačenje ranjenih. Izvukli smo se, izvukli smo ranjene i više mrtvih, ali ih je i ostalo - izgubilo se. Ostao je mrtav i komesar čete Milan - Ličanin. Prebrojavali smo se. Velike gubitke smo imali. Sledeće noći smo išli ponovno, ali samo da izvlačimo mrtve. Izvukli smo ih sve, i komesara i one iz 21. divizije koji su ranije poginuli. Pokazalo se kasnije da su podaci što su ih naše starešine dobile od jedinica koje su tu ranije bile, o broju Nemaca i utvrđenosti njihovih položaja bili sasvim netačni. Nemaca je bilo i desetak puta više nego što se tvrdilo.

Otišao sam posle toga na neki kraći kurs za desetare u selu Gibarac kod Sida. U tom vremenu Udarni bataljon je napadao na Batrovce, gde je opet imao mnogo gubitaka, a ja, kad sam se vratio u četvu, videh da iz moje desetine nema još trojice. Bili su ranjeni. Nisam našao ni

komandira čete poručnika Racana Svilara, koji je poginuo i koga sam najviše cenio i voleo.

Slobodan Maksimović iz Jajčića govori takode o mnogim događajima i doživljajima. Oni najtragičniji nekako se i najduže pamte. U napadu na nemačke položaje kod Velikih Radinaca bio je pomoćnik na puškomitraljezu »šarcu«, a nišandžija je bio - kaže - jedan mnogo otresit i hrabar drug iz Beograda. Zvao se Paja. Nismo uspeli probiti nemačke položaje, pa kad je naređeno povlačenje, ja zovem Paju. Bio je nekoliko metara od mene, ali se ne odaziva. Ja se privukoh i dodirnuh ga, a on mrtav. Metak ga pogodio u glavu i nije se ni oglasio. Izneo sam mitraljez, pa sam zatim zvao Jordana. Išli smo natrag da iznesemo Paju i izneli smo ga, a to je bilo na svega petnaest metara ispred neprijateljskih rovova. Isto tako smo na Viziću Jordan, ja i bolničarka naše čete izneli poginulog Lazu sa Milovca sa svega nekoliko metara ispred neprijateljskog bunkera. Kad smo se kasnije povlačili, ja sam naišao na ranjenog mog komšiju Ljubivoja Lazarevića. Bio je ranjen kroz usta. Izvukao sam ga do previjališta.

Zdravko Petrović iz sela Paležnica mogao bi satima kazivati svoja brojna i upečatljiva sećanja. Seća se on i stihova svih pesama koje su onako spontano u rovovima i drugde nastajale (»komponovane«) i pevane. Sesnaestorica nas - priča on - iz Paležnice dođosmo tamo u selo Sokolovo. Nekakva muzika svira i vojničko kolo igra. Biće ovde dobro, pomislih, ali to ne potraja dugo. Postrojili se mi, pa se još više jedan uz drugog pribijamo da nas ne razdvoje i da ostanemo zajedno, kad ono jedan kapetan dođe i ispretura nas sve po jednog ili dvojicu u čete i vodove 1. bataljona »Stojan Matić« i 3. bataljon »Mićo Radaković«. Mene je rasporedio u 2. četu 1. bataljona. Dadoše mi pušku sa desetak metaka, ali mi i saopštiše da sam pomoćnik Boži Mihailoviću i da najpre treba njega da slušam. A taj Boža nišandžija na nekakvoj protutenkovskoj pušci. Bio je on u četnicima (dvadeset dana mobilisan) pa se na Jelovoj gori predao, i to baš ovoj našoj 2. četi u kojoj je i ostao. Prekaljen je on već u borbi, seljak iz okoline Kragujevca, a i drugarčina. Nekoliko dana kasnije kod Ripnja ispred Beograda tukli smo oklopni voz koji je dolazio od Ralje. Naši su prethodno srušili deo pruge, pa je voz stao, ali Nemci iz njega daju otpor kao iz bunkera. Noć je. Boža hladnokrvno po vagonima gađa i sigurno ih probija. Jednom on, bez naročitog uzbuđenja, reče da je ranjen. I zaista bio je ranjen po vratu, ali ne opasno. Bolničarka ga previ i on ne htede nikuda dalje, ali protivtenkovska puška nam je bila oštećena i neupotrebljiva. Donesoše odnekud puškomitraljez »šarac« i dadoše ga Boži. Ostadosmo neko vreme zajedno, ali već trećeg dana kod Beograda i meni dodeliše puškomitraljez. Biće da me je Boža predložio. Pri oslobodjenju Beograda i sve do Neština ja bih puškomitraljezac i uvek su me isticali da sam hrabar i pouzdan. Kad smo se vratili u Beograd i meni i Boži dadoše nove ruske protivtenkovske puške. Meni za pomoćnike dodeliše dva nova borca - Sremca: Petra Kantića i Jovana Hrastovića

Otišli smo ponovno na Sremski front. Kod sela Nemci gađao sam u toranj crkve iz kojeg je tukao nemački mitraljez. Učutkao sam taj

mitraljez, ali je radi toga i Bosut trebalo preći. Kad smo se vraćali led je pukao i ja sam do vrata upao u vodu. Izvukli su me, a jedan borac se utopio. Ne prode dugo, a minobacačka granata eksplodira na dva-tri metra od mene. Dobio sam sedam rana i težu kontuziju. U bolnici u Sidu major dr Stajić me je operisao i izvadio mi tačno sedam gelera. Dao mi ih za uspomenu, ali ih kasnije negde zaturih.

Dva meseca sam ostao u bolnici, a kada sam u martu ponovno došao u 2. četu, mnogo sam se rastužio. Boža je bio teško ranjen i negde u bolnici, a od starih boraca i starešina Ličana našao sam samo komesara Proku Čudića i vodnika Stojana Graovca. U međuvremenu su poginuli: komandant bataljona Ilija Rašeta, komandir čete Dušan Vlaisav-Ijević, zamenik komesara čete Stevo, vodnik Jovo Milanović i bolničarka kojoj sam ime zaboravio. Ostali su bili ranjavani.

Oko pedesetak još živih boraca Druge brigade iz Ljiga i okoline imaju ovakva i slična kazivanja. Retko ih kazuju, i to uglavnom između sebe i pri slučajnim susretima.

Palijino posljednje naređenje*

DRAGAN RAKIČ

Ikada se na garavim, znojnim, umornim i neispavanim licima proletera mogla pročitati radost još jedne izvojevane pobjede, stigla je vijest, koja je potresla svakoga - major Palija je smrtno ranjen...

Sve do malo prije znali su da je živ. Zapovijedao je Artiljerijskom brigadom. Osjetili su to po granatama, koje su poput tuče padale po neprijateljskim položajima. Vidjeli su njegovo uvijek nasmijano lice, koje je u najtežim trenucima ulijevalo samopouzdanje. Vidjeli su ga u streljačkom stroju kako lično nišani topom, minobacačem. A log trenutka on se borio sa smrću. To je bila surova istina, koja je grčila srce, izazivala suze u očima.

Major Palija ležao je pored svoje osmatračnice na samom rubu šume Oštarije razmrskanih grudi. Usta su mu bila otvorena. Iz njih je malo prije izdano naređenje artiljeriji za djelovanje po ostacima neprijatelja koji se povlačio iz Batrovaca prema sjeveru. Artiljerija je izvršavala naređenje svog komandanta, a on se oprštao sa svojim stariim drugovima. Ležao je mirno, kao onaj gordi spomenik u Sremskoj Mitrovici koji su mu Sremci podigli nekoliko godina kasnije, na mjestu gdje je pokopan.

Za neprijateljem

Puni gnjeva borci Druge artiljerijske brigade gonili su u stopu neprijatelja, koji se povlačio u pravcu sjeverozapada. Treća brigada je u međuvremenu zaobilaznim manevrom brzo prodrila južno kroz šumu i odmah iz pokreta osvojila Vrbanju, koju je - međutim - malo kasnije protunapadom neprijatelj uspio vratiti. Pošto su Druga i Treća brigada u svom brzom nadiranjju poodmakle od ostalih jedinica divizije, iz pretpostavljenog štaba stigla je naredba da se dalje djelovanje dviju brigada u likvidaciji neprijatelja u rajonu Vrbanje objedini pod zapovjedništvom komandanta Druge proleterske brigade.

Veza s Brzicom - kako su zvali komandanta Treće brigade - odmah je uspostavljena. Na jednoj oranici pored šume, istočno od Vrbanje, sastala se grupica starješina: komandant Druge brigade, komandant Treće brigade Brzica te komesar i pomoćnik komesara Treće brigade.

Iz zbornika *Sesia proleterska divizija*.

Drug Brzica je izložio trenutačno stanje i dao prijedlog za likvidaciju neprijatelja u Vrbanji. Komandant Druge brigade držao je raširenu kartu i pratio izlaganje Brzice.

Odjednom je nešto tresnulo. U prvi mah nitko nije bio svjestan što se dogodilo. Svi su bili ošamućeni. Kad su se malo pribrali, primjetili su da nema Brzice. Eksplozija ga je raznijela - naprosto je iščezao.

Komesar Treće brigade stajao je opuštenih ruku. Niz dlanove tekla mu je krv. Mišić na ruci bio mu je presječen. Njegov pomoćnik bio je ranjen u nogu. Komandant Druge brigade je stajao. Jedva je mogao gledati od baruta i zemlje što ga je osula po licu, rukama i cijelom tijelu. Karta i torbica, koje je trenutak prije držao u rukama, bile su izrešetane.

Neprijateljska granata raznijela je jednog, privremeno onesposobila ostalu trojicu, ali nije mogla da razbije njihovu odluku da izvrše zadatak. Tamo gdje je pao Brzica, zamijenio ga je drugi, isti takav junak, koji je isto toliko cijenio i volio svoju zemlju i isto toliko mrzio fašiste.

I ličke brigade su poput lavine nezadrživo produžile po utvrđenom planu. Vrbanja je oslobođena. Pokret je nastavljen prema Vinkovcima, Slavonskom Brodu...

Rasformiranje Udarnog

TOMISLAV MILIC

Deseti mart 1945. godine bio je tužan dan za Udarni bataljon. Preko pet stotina boraca i starješina, pošto su tek prije dva dana izašli iz blatnjavih rovova Sremskog fronta, ovdje, na jednom čistom prostoru na periferiji Sida, bilo je postrojeno po svim tada važećim normama vojničkog postrojavanja. Komandant bataljona Dmtar Olbina, koga sam kao komesar slijedio, primio je raport i obišao cijeli stroj.

Tišina je dominirala kao ni u jednoj prilici do tada. Svi smo već znali da su to posljednji zajednički trenuci Udarnog, da se poslije ovog stroja razilazimo, a u duši smo osjećali tegobu ravnu onoj kada se za uvijek opraštamo od najmilijih.

Zašto smo se rasformirali, i to baš u vrijeme kada je konačna pobjeda bila poznata i već na bliskom vidiku? Naše rukovodstvo, nešto po ugledu na formacije i ratna iskustva Crvene armije, a mnogo više na bazi naših posljednjih borbenih iskustava na Sremskom frontu i drugdje, donijelo je odluku da umjesto dotadašnje četvorne, predemo na trojnu formaciju osnovnih jedinica. Naime, do tada smo u divizijama imali po četiri brigade, a u brigadama po četiri bataljona podjednakog sastava u ljudstvu i naoružanju. Nismo, međutim, imali razvijene jedinice rodova: oklopne, artiljerijske, protivoklopne, protivavionske, inženjerske, protivhemijske zaštite, a i neke koje smo već imali bile su malobrojne i nejakе - izviđačke, jedinice veze i sve pozadinske jedinice za snabdijevanje i sanitetsko zbrinjavanje. U brigadi je trebalo da se formira artiljerijski divizion, specijalna četa automatičara, inženjerska četa, a i da se ojačaju izviđačka četa, četa veze i pozadinske jedinice. Tako je učinjeno i kod nas i u ostalim brigadama i divizijama gdje su formirane nove artiljerijske brigade i ostale specijalne jedinice podrške. To je zahtijevao rat i suvremena oružana frontalna borba, u kojoj, za onoga ko se brani, dominiraju jaka utvrđenja i prepreke i u kojoj smo već bili na domaku konačne pobjede. Znači, trebalo je da se brzo prestrojavamo radi pobjede, a naoružanje (teško i specijalno) ćemo, rečeno je, dobiti od saveznika, prije svega od Crvene armije, pod uvjetima o kojima naše rukovodstvo vodi računa. Vjerovatno da ne komplikuje, i da ubrza proces rasformiranja, naše rukovodstvo je odlučilo da se sve osnovne jedinice koje su u dotadašnjim formacijskim sastavima nosile broj četiri (četvrta brigada, četvrti bataljon i si.) rasformiraju i ugase bez obzira na njihovu dotadašnju borbenu prošlost i vrijeme formiranja. Ta odluka

je. normalno, zahvatila i Četvrti - Udarni bataljon Druge ličke proleterske brigade. Dan-dva prije ovog postrojavanja u Stabu brigade komandant Olbina i ja smo nastojali da dokažemo da Udarni bataljon, koji je po našem ubjedenju bio jedan od najboljih, ne treba da se rasformira, već neka to bude neki drugi, ali odluka starijih je bila konačna i mi smo je kao vojnici i ratnici prihvatili, uz obavezu da je doslijedno i dobro sprovedemo.

Poslije obilaska stroja popeli smo se na jednu improvizovanu tribinu - toliko da sve vidimo. Komandant Olbina je čitao naredbu komandanta brigade o rasformiranju Udarne bataljona. Tajac. U naredbi su bili kratko iznijeti razlozi rasformiranja, a zatim je poimenično slijedilo svakom starješini i borcu kuda ide, na koju dužnost, kome, kada i gdje treba da se javi. Sem nekoliko starješina koji su otišli na dužnosti van brigade, svi smo ostali raspoređeni po drugim bataljonima naše brigade i njenim pratećim jedinicama koje su se razvijale. To što se nismo nadaleko razilazili nije nam bila gotovo nikakva utjeha, ali, takođe, niko nije imao ni najmanju primjedbnu na to gdje je raspoređen.

Pošto je komandant pročitao naredbu, govorio sam ja, po nekom već pripremljenom konceptu. Nešto šire nego u naredbi obrazlagao sam razloge rasformiranja. Dao sam kratak presjek trogodišnjeg ratnog puta Udarne bataljona, govoreći o njegovim velikim pobjedama i žrtvama koje je dao. Govorio sam o drugarstvu, disciplini i visokoj svijesti koji su uvijek krasili bataljon. Prenio sam borcima i starješinama velike pozdrave i zahvalnost svih pretpostavljenih komandi i starješina i pozvao ih da na novim dužnostima i u drugim jedinicama ostanu dosljedni ratnici Udarne bataljona. Posljednje rečenice govorio sam sa suzama i kroz plač. Komandant Olbina se okretao u drugu stranu, ali suze nije mogao sakriti. I da smo se nas dvojica suzdržali, to ništa ne bi značilo, jer su svi u stroju već brisali suze. Dali smo »voljno« sat ili dva vremena. Borci i starješine su se, svaki sa svakim, dugo, muški grlili. Bilo je tu mnogo i onih koji su pune tri godine išli rame uz rame kroz borbe i teško su se iz zagrljaja razdvajali. Kada je već bilo vrijeme da se kreće po grupama u raznim pravcima, nikome se nije žurilo. Svi smo željeli da zaustavimo vrijeme. Još uvijek je bilo u nama želje da se možda i po treći put poljubimo, rukujemo i jedan drugom uputimo najljepše želje. Tako smo se, na ovoj ravnici, tužno i sporo razilazili.

Sretali smo se u borbi kasnije. Sretali smo se poslije rata, a pri susretima uvijek jedan za drugog i jedan za sve druge raspitivali kao za svoje najrođenije. Na jubilarnim proslavama brigade i divizije, kada smo se okupljali, bez obzira na svoje kasnije jedinice, funkcije i dužnosti, svi smo dolazili na mjesto određeno za Udarni bataljon.

Razlozi rasformiranja su bili objektivni i ubjedljivi, ali svi preživjeli ratnici bataljona i ja, u svojim grudima još uvijek nosimo žal što nismo još i ta dva mjeseca do konačne pobjede ostali svi zajedno u našem *slavnom Udarnom bataljonu*.

Objašnjenje iz prve ruke

M.B.

Tih dana u Šestoj proleterskoj diviziji »Nikola Tesla« mnogo se govorilo o potpisanom sporazumu Tito - Subašić. Bilo je dosta nerazumevanja i straha od ovog sporazuma, naročito među starijim borcima.

Spuštalo se veće kada je došao jedan drug sa pozivom da pođem na sastanak u školu. Bili smo tada u Sidu. Pitao sam ga kakav je sastanak, o čemu, nije znao ništa, sem da će biti sastanak. Ušao sam u neveliku učionicu škole, bila je već ispunjena starešinama Seste divizije. U prvi mah pomislio sam da ćemo ubrzo krenuti u ofanzivu za razbijanje Sremskog fronta.

Međutim, uskoro se pojavio drug Beve - Kardelj, koga je komesar divizije Nikica Pejnović predstavio skupu. Drug Kardelj je odmah prešao na stvar. Kredom na tabli nacrtao je brdo, preko njega povukao je horizontalnu liniju na jednu trećinu do vrha.

»Evo, dovde smo stigli pred sporazum, kao što vidite, do vrha nam ostaje još dosta. I ne samo da na vrh treba doći već se na vrhu, vi to kao vojnici znate, treba i održati«.

Dalje je drug Kardelj rekao da sporazum treba da omogući priznavanje i materijalnu pomoć saveznika za nastavljanje borbe.

Za manje od deset minuta bilo je sve jasno. Nikada se više u jedinici nije govorilo o sporazumu, znali smo da treba stići na vrh i tamo se održati.

Sjećanje na davna vremena

MILADIN JEVTIC

Bilo je to 10. oktobra 1944. godine. U naše selo došla je Druga lička brigada, 3. bataljon, 3. četa, 3. vod. Naše selo bilo je malo sa malo kuća, ali u svakoj kući živele su brojne porodice sa dosta ukućana. I u našoj kući bilo nas je trinaest ukućana, a malo zemlje, oko 4 hektara. Sa tako malo zemlje bilo je teško da se hranimo tako da smo vazdan radili kod gazda. A bilo je i nekih koji su imali i po 30, 60 ili 75 hektara zemlje a imali male porodice. Jedina brojnija od naše porodice u selu bila je kuća Đinda Pajića u kojoj je bilo skoro 65 odraslih, i kuća Gruice Nikolića od 70 ukućana a zemlje preko 80 hektara, tako da smo morali večitno da radimo kod njih za hranu ili za ogrev za zimu.

I tako mi 1944. odosmo u partizane u Drugu ličku kod Miće Radakovića u četu. Krenuli smo iz Mesaraca prema selu Banjani gde smo zanoćili i ujutru krenuli u selo Vrelo. Od Uba nisu se čule borbe. Četnici su bili razbijeni, a i Ijotićevci. Povlačili su se prema Beogradu. Stigli smo u Slovac gde su bili razoružani žandari i pušteni kućama. U jednom selu, nisam zapamtio kako se zove, mislim Bogovađa, vidim skupio se narod. Komesar bataljona držao je govor. Tada su neki stigli sa terena i javili da su se četnici ponovo vratili. Odmah smo se razbili u trojke, a i nije nas bilo mnogo. Vidim jedan četnički četa nam se predao. Mlad dečko, imao je i bradu. Kaže da će sa nama. Primili smo ga. Ubrzo su došli četnici, nisu pucali i svi nam se od reda predali. Kažu da samo hoće kućama. Šta da radimo? Dali su nam i puške ali po dve ne možemo da nosimo.

Stigli smo u Ripanj. Čuju se borbe u Beogradu. Prolaze tenkovi. Krijemo se pošto pucnjava ne jenjava. Vidimo Ruse. Ziveli Rusi! - vičemo. Tu su nas Cigani dočekali raznim jelima i pićem. Počela je i šala. Moj delegat voda govori da je Nedić neprijatelj naroda, a jedna Ciganka stoji po strani i drži u kecelji punu peksimita rakije, konzervi i dvopeka. Lemajić, politički delegat voda, ponovo započinje šalu. Tad će Ciganka: »Slušaj ti, gospodine. Ako je Nedić vaš neprijatelj naš nije. Da ne bi oca Nedića nas Švabe sve pobiše«. Tada će Lemajić: »Slušaj ti, drugarice. Daj ti to što imaš u kecelji makar ti Nedić bio i brat«. »E, ne dam kada si ti takav vojnik« - reče Ciganka. »Slušaj, snajka, daj ti to nama. Nemoj njemu dati« - opet će Lemajić. Kada je video da ona nema nameru da da ono što se nalazi u kecelji. Lemajić opet poče: »Slušaj, drugarice.

Znam da ste to opljačkali iz nekog magacina«. »Ako smo i opljačkali, to je iz Svabinog a ne iz vašeg magacina« - spremno će ona. »E, onda ako ne daš nama daj nekom od friceva«. Ciganka pošto nije znala šta to znači »fric« odgovori: »E, vala nemam ja ni jednog strica, sve su Švabe pobili na Banjici«. A vojnik će opet: »A kako ti osta?«. »Spasila me jedna gospoja što sam kod nje radila. Znala nemački«. I posle ovolikog ubeđivanja žena nikako da otvori kecelju. Vidimo ispred nas bježe jedan bataljon. Švabe dobro skrivene u kućama biju li se biju. Najedared počeo jedan mitraljez da kosi. Ciganka pade, ispusti kecelju i niz brdo počeo da lete neke flaše. Jedan vojnik je otišao, pokupio flaše i doneo nam. Delegat je ono hrane što je tu ispalo podelio na ravne časti. Mi lako siti počesmo da se šalimo na račun Ciganke kad stiže vest da krenemo dalje. Pošli smo put Grocke.

Stigli smo u Grocku i naišli na jedan kamion put hrane. Vidimo ima i raznih para. Ali šta vredi, jedva pušku i glavu živu nosimo. A šta nam sada pare i vrede? Bilo je i cigareta u izobilju. Ja sam uzeo jedan džakčić koji sam kada smo prešli u Srem dao jednom seljaku rekavši da čuva i da će mu to trebati. Sećam se da je to bilo selo Ugrinovci gde smo imali odmor tri dana. Taman smo se bili smestili kad vidimo jure kuriri. Sigurno da nije ništa dobro čim nam ni odmor ne daju. Krenuli smo prema selu Vojka. Tu sam uzeo jedno bosansko kljuse koje je ostavila neka jedinica. Narod Vojke izašao na ulicu, čeka nas i dariva šta ko ima. Neko čarape, neko košulju... Tada na jednoj strani vidim dve žene. Pitaju ima li ko od Vladimira i Mesaraca. Kažem da sam ja iz Mesaraca a one ne veruju. Ja tada okrenem ono moje kljuse i krenem dalje kad čujem jednu kako viče: »Ej, vojniče, a od kojih si Jevtića. Poznaješ li ti Duku. Izvini molim te, a jeste li svi živi?« »E jesmo za danas ali ne znam kako će biti sutra« - odgovorih. Tada se setih da su to bile moje ujne koje me nisu mnogo interesovale. Kretoh dalje.

Stigosmo u Staru Pazovu. Vidim jedan kurir juri, pita me koja je to jedinica. Kažem mu da je to Druga lička, bataljon Miće Radakovića. Pita gde su štabovi. Odgovaram da ne znam jer su svi u pokretu. Iz Stare Pazove stižemo u Novu Pazovu. Slovaci stoje na ulici i nešto pričaju ali ja ništa ne razumem. U Indiji se raspoređujemo po kućama, praznim, švapskim. Svi pobjegli i ostavili prazno. Tražimo nešto za jelo. Svega ima samo hleba nema. Tada nađem brašno, umesim pogaču i potražim furunu da je ispečem. Dok je jedan vojnik ložio vatricu ja uhvatim živinu i ošurim u vodi. Taman je sve bilo gotovo kad naiđe Lemajić, onaj delegat voda Opsova kada vide šta smo uradili ali je morao na sastanak u bataljon. Kada se vratio mi se već najeli i Ijuštimo vino. Tada mu je neko rekao da smo mi sve pojeli i da nismo njemu ništa ostavili.

U Đipšu smo dobili popunu, sredili se i malo odmorili. U selu je ostao samo Budimir Petrović iz Mesaraca, nismo imali vremena da ga uzmemo. Tada smo dobili i smenu. Smenila nas Kosmajaska brigada. Ja sam se vratio po Petrovića ali ga nisam našao. Samo sam našao jednu čizmu, bila ga je odvela neka druga jedinica.

Borbe su se dalje nastavljale. Krenuli smo prema selu Vizici i Iloku, gde smo loše prošli. Poginuo je komandir čete. Pokušao je da ga iznese Radimir Dević ali je i njega snajperka dokrajčila. Lakše je ranjen i Živomir Todić a Marko Janković teže. On je zemljoradnik, sada živi u Omoljici. Ranjen je tu i Aleksandar Živanović. Dosta je tu izginulo kao i kod Radinaca. Sećam se, tada sam se jako razboleo i dobio temperaturu i u Beočinu bio u bolnici. Pošto su tu ležali tifusari i bolesni od žutice pobeo sam bez otpusne liste u jedinicu. Vidim, ide neka vojska. Pitam koja je to jedinica jer sam se plašio da me ne uhvate bez otpusne liste. Odgovoriše da je to Šesta lička divizija, Treća brigada. Tada sam naišao i na četuju koju je vodio Ilija Radaković, poručnik, Ličanin. Komesar je bio Miladin Dopuđa, a zamenik Mića Orlović.

Stigli smo u Beograd i smestili se u mušku gimnaziju. Idemo na političku nastavu. Nama dosadno. Niko ne zna kada će odmor, a mi treba da primimo oružje, neko novo naoružanje jer su Prva proleterska i Dvadeset prva divizija primile rusko naoružanje. Sećam se da je to bio januar 1945. Bilo je veselo. Slavili smo doček Nove godine. Bilo nam je lepo. Rusi igraju svoje igre, kozačke, a mi naše. Veselju nigde kraja. Kad negde oko ponoći, mislim da je bilo jedan sat posle pola noći, upadoše kuriri i dežurni. Šapatom nam saopštavaju da požurimo u jedinice. Zgrabih oružje kad jedan do mene dobaci: »More rđavo nam se piše«. Stojimo onako u stroju, obukao i obuo šta je ko' stig'o, samo naš Tadić nikako da nađe cokule, još uvek je bos. Jedan tada dobaci: »Sta ćeš kada ima nogu ko car Trajan«. »Dosta galame« - viču desetari. Ućutasmo se.

Krenuli smo u dugačkoj koloni. Neko veli da nas je sto dvadeset. Neki Selimir iz Loznice Sabačke tada veli: »Znaš ti, brale, da je ovo Srem. Zakopaš se u rov, ako se ne zakopaš Švaba te ubi«. Mislim, dosta je prošao, zna, stari borac. Drugi kaže da ako sam sebi ne napraviš brdo ispred - Švabin si. Milorad Nikolić tada reče deseteru da oni samo nas čekaju i da će skupo prodati svoju kožu jer Švabo zna da do Berlina neće stići. »Vidiš, reče, onomad kada se predaše njih deset, gledam ja a oni jadni i bedni«.

Zaboravio sam da napomenem da između Vaševca i Adaševca kada je patrola moje desetine krenula u izviđanje došao je jedan vojnik i kaže da na sred drumu nešto leži. Vođa patrole traži da ja krenem i pogledam šta je to. Privukli smo se i videli sanke a u njima načve, one u kojima se mesi hieb. U sankama leži Švaba. Pomislim da je mrtav i pridem bliže. Opipam ramena i vidim oficir je a na nogama mu cipele. Tama za našeg Tadića, pomislim. Uzmem nož i isećem pertle, skinem jednu cipelu a druga nikako neće. Uto se ta noga pokrenu i Švaba me ritnu pravo u lice. Moj drug hoće da puca, ali mu ne dozvoljavam, čučega. Da se ne bi čulo vojnici su ga izboli bajonetima.

Pođosmo dalje, ali izveštaja od moje prethodnice nema. Za desetinu kažu da se ili predala ili je zarobljena. Tada sam otišao kod komandanta bataljona. Čekamo šta će dalje biti. Dolazi kurir i javlja da smo naišli na rovove na frontu i da tu zaostanemo do mraka. Treći vod je tada

upućen u predstava. Otišao je i Dragan Ugarković, pronašao bunker, čiji je bio nije mi poznato, tako da smo se svi smestili u njega. Onako umorni svi smo zaspali. Tada se začula jaka detonacija. Čekali smo da od Dragana dode izveštaj a njega nema. To je komandiru bilo sumnjivo. Kaže mi da pođem do Dragana i vidim šta se dogodilo. Polazimo. Vidimo mrtvog stražara, razrušen bunker a u kukuruzima leži Dragan Ugarković mrtav. Bio je pogođen u stomak. Kada me je video moj komandir kako plačem i da ne mogu da mu odgovorim na pitanje da li su svi izginuli, počeo je i on da plače. Kada smo videli da su svi izginuli plakali smo a komandir je samo ćutao i nije ništa govorio. Tada je neko iza naših leđa osuo vatru vičući da se predamo. Bile su to ustaše. Jedan rafal me je pogodio pravo u plećku. Moj desetar, Kruševljanin, pride mi i upita da li sam ranjen. Povukli smo se bez panike. Nas trojica smo bili ranjeni. Dva lakše i ja teže. Moj »šmajser« ostao je bio u vodi.

Krenuli smo dalje. Odjednom mi se nešto zamračilo i ja sam pao. Kada sam došao sebi pored mene je sedeo komandir čete Dobrivoje Jevtić. Upitao sam ga ima li mrtvih. Odgovorio je da smo samo nas trojica ranjeni i da ćemo biti prebačeni u Sremsku Mitrovicu na operaciju, pa u bolnicu u Rumu a možda i dalje. Tada sam upitao komandira da li ću moći i dalje da ratujem jer sam se zakleo. On je tada rekao: »Leći se ti, došli su novi drugovi i ja mislim da ti više nećeš trebati«. Tada su došli i moji nastavnici sa kursa.

Zatišje*

M. MILOVANOVIC

Izbacili smo daleko ispred glavne linije svoje predstraže. Levo od nas je selo Ilinci a desno Tovarnik. Nalazimo se u dobro iskopanim rovovima. Borci su zadovoljni svojim dobro izgrađenim bunkerima i sa ponosom tvrde kako im u njima ne mogu ništa ni švapski bacači. Zatišje traje na našem sektoru već duže vremena. Ali naši borci ne sede besposleni. Ispisuje se zabadanjem zrna kukuruza u zemlju naš proleterski znak, poklici drugu Titu, našoj borbi, ASNOS-u itd.

Ulazim u štab bataljona - jedan dobro izgrađen bunker. Tu su naročito lepo izrađene parole kukuruzom. Kurir Vasilije Tomić pokazuje mi sa ponosom svoje delo. Pomoćnik komesara Rapajić sedi na jednoj gredi i čita govor druga Tita povodom sastavljanja nove vlade. Na kolenu mu leži prvi broj našeg brigadnog lista »Glas udarnika«.

Lepo je vreme. Mnogi drugovi su izašli iz bunkera. Ciste svoje oružje i osmatraju u pravcu neprijatelja. Zabavljeni svaki svojim poslom, mi nismo ni primetili kad se jedna formacija sastavljena od 5 bombardera i dva lovca približila švapskim položajima. Trže nas krkljanje mitraljeza i prasak bombi. Borci izlaze iz bunkera i sa zadovoljstvom posmatraju. Avioni su preleteli iznad Švaba i obrću preko nas.

- Još! - viču drugovi.

Kao da su čuli šta im dovikujemo, opet se naši piloti ustremljuju na neprijateljske položaje i bombarduju ih.

- E, Švabo, da vidiš kako je kad zazvrji nad glavom! - dovikuju radosno borci.

Posle sedam-osam uzastopnih naleta, naši avioni napuštaju bojište u plamenu. Komentariše se događaj. »Sad je trebalo jurišati na 'riceve«, govori mladi borac, Kosmajac Gradimir Krđić. »Bome, dobro ga izlupaše!«, zaključuju sanitetlije i polako se vraćaju u svoj bunker. Idu da nastave čitanje i razrađivanje jednog članka iz sanitetskog lista »Zdravlje«.

Borba za Vrbanju

SIMO DULOVIĆ

U pohodu za konačno oslobođenje naše zemlje i proboja Sremskog fronta u selu Vrbanji vodila se žestoka borba gotovo sedam dana. Ovo selo, kroz koje prolazi željeznička pruga Brčko - Vinkovci, predstavljalo je za neprijatelja značajno uporište. Nijemci su žilavo branili Vrbanju relativno jakim snagama uključujući brojne ustaške i domobranske jedinice. Sa naše strane u napad su bile uključene sve tri brigade Seste ličke divizije »Nikola Tesla«, od kojih kompletna Treća brigada.

Danas, kada je od tada prošlo više od četiri decenije, nije se lako sjetiti detalja, ali su ipak neki upečatljiviji momenti iz borbe na Vrbanji ostali u sjećanju i pored toga što su na pobjedonosnom pohodu do Zagreba vođene mnoge borbe - u Slavonskom Brodu, Županji, Đakovu, Garešnici, Čazmi i drugim mjestima.

Sa dijelom prateće čete i u ulozi političkog delegata voda, bio sam pridodat za podršku 2. četi našeg 2. bataljona, koja je u noći otpočela nastupanje sa jugoistične strane Vrbanje. Približavali smo se neprijateljskim položajima u mrkloj noći grobnom tišinom i ostali, neprimjećeni sve dok se nije prolomio gromki glas »Ura, naprijed proleterii!« Vatra je otvorena iz svih oruđa - ruskih »šmajsera«, lakih i teških mitraljeza, bacača, protivtenkovskih pušaka, bombi i dr. Oglasila se i naša artiljerija tako da je ključalo kao u kotlu. Neprijatelj na rastojanju od 150 do 200 metara nije popuštao, naprotiv, uzvraćao je sa sve jačom i žešćom vatrom. Borba se rasplamsavala cijelu noć sve do zore. U samu zoru vatra je počela da popušta s jedne i s druge strane.

Napredovali smo samo stotinak metara uslijed ubitačne neprijateljske vatre i vrlo loših vremenskih prilika - kiša i blatnjav teren. Kopanje zaklona nisu ometali ni tamna noć ni loše vrijeme, jer stalni rafali iz svih oruđa osvetljavali su teren i prisiljavali svakog borca da se zaštiti od ubitačne vatre.

Poslije paklene noći zatišje bi umornim borcima omogućavalo makar i u rovovima kratak predah, pa su se vojničke komande prenosile tiho od rova do rova - preko veze - da bi se zavarao neprijatelj kako nikoga nema u našim rovovima i postiglo iznenađenje i najpovoljniji momenat za novi napad.

Zatišje je vladalo samo na našem dijelu fronta, dok se na lijevom i desnom krilu borba rasplamsavala. Neprijateljska teška i dalekometna

aitiljenja pojačavala je intenzitet vatre. Neprijatelj ojačan nadmoćnim snagama i potpomognut tenkovima napadao je u gustim strojevima položaje naše Treće brigade. Više neprijateljskih juriša naše jedinice grčevito su odbijale, ali uslijed protivnikove nadmoći, naše snage duž cijelog sela bile su prinuđene na povlačenje.

Povlačenje sa brisanog ravničarskog i dobro preglednog terena sa gusto postavljenim neprijateljevim vatrenim sistemima predstavljalo nam je težak problem, ali drugog izlaza nije bilo. Pod zaštitom teških mitraljeza, otpočelo je organizovano povlačenje i uz nadćovećanske napore do 11 časova cjelokupno ljudstvo i naoružanje nalazilo se na periferiji sela. Neshvatljivo je da neprijatelj nije krenuo u gonjenje, što je bilo presudno za izvlačenje. Pred nama su ostala još 3-4 km brisanog prostora. Odlučili smo zauzeti streljački raspored, ukopati se i na tom položaju zadržati neprijatelja sve do noći, a zatim pod zaštitom mraka povući se u sastav svoje jedinice. Ostali smo odsječeni i iscrpljeni - umor, glad, žeđ, san, dosta ranjenih i iznemoglih itd. I dok smo mi odsječeni sve ovo preživljavali, u našoj matičnoj jedinici na našu sudbinu gledalo se sa velikom zebnjom i već se četni starješina pripremao da nas iz spiskova živih prenese u rubriku nestalih. Ali po nastupanju noći mi smo se uspješno izvukli iz obruča i došli u sastav jedinice.

Nakon kratkog predaha naša prateća četa u potpunom sastavu bila je drugog dana ponovo ubačena u borbu za konačno oslobođenje Vrbanje, kada smo krenuli i u pobjedonosni pohod na kojem se nismo zaustavili sve do Zagreba.

Izviđačka četa u neprijateljskoj pozadini

DOBRIVOJE BLANUŠA. DRAGAN POPOVIC

Borbe Druge brigade u Moslavini krajem aprila i početkom maja 1945. godine bile su veoma teške i uspješne. Naročito se pamte borbe oko reke Ilove, koju su borci nazvali »Krvava Ilova«. Doznali smo da su ustaše rešile najupornije braniti »novu Zvonimirovu liniju«. Na reci Ilovi protezala se spoljna linija odbrane grada Zagreba nazvana po imenu hrvatskog kralja Zvonimira. I stvarno su je uporno držali sve do 2. maja, kada su je počeli napuštati, mestimično i bez otpora.

U popodnevnim časovima 26. aprila izviđačka četa u žestokom okršaju sa ustašama oslobađa selo Kajganu i dolazi u situaciju da se može baciti u neprijateljsku pozadinu. Koristeći se tom prilikom, Stab brigade šalje četi kao pojačanje vod automatičara i naređuje da se četa što dublje probije u pozadinu neprijatelja i dođe do podataka o pokretu i namerama neprijatelja.

Pod zaštitom noći četa se probila nekoliko kilometara u neprijateljsku pozadinu i pre svanuća 27. aprila sačekala i zarobila kompletnu izvidnicu artiljerijskog puka 6. legionarske divizije. Izvidnica od oko 30 legionara sa natporučnikom i još 4-5 oficira bila je potpuno iznenađena i nisu verovali da smo mi tu u njihovoj zoni pa su odbijali naše zahteve o predaji. Ipak su shvatili da sa nama nema šale, sišli su sa konja, predali oružje i krenuli pod pratnjom jednog voda ka reci Ilovi u našu brigadu. Saznali smo da za njima kreće artiljerija, ali nas nisu obavestili o pešadiji. Sklonili smo ih brzo s puta i nakon nepunih pola sata sačekali artiljerijsku kolonu od 6 topova. Svaki top su vukla po dva para konja.

Artiljerci su još više bili iznenađeni susretom sa nama, čak su pokušali da se srede i pruže otpor, ali sve je bilo kasno i posle kratke komande i nekoliko rafala iz automata povrh glava prve zaprege, skrenuli smo ih sa glavnog na poljski put u pravcu naših položaja. Nismo ih ni stigli razoružati, ali, začudo, slušali su naša naređenja i ubrzali kretanje. Žurili smo jer se već svanjivalo, a primetili smo da u našem pravcu, i to u trku, kreće ustaška legija. Četa se našla u veoma delikatnoj situaciji. I dalje smo ubrzavali kretanje već savladanih artiljeraca, a morali smo pružiti i otpor veoma brojnoj i već za borbu razvijenoj ustaškoj legiji. Kad smo otpočeli borbu sa legijom, artiljerci su obustavili kretanje, zalegli, ali nisu otvarali vatru. Čak su nam pojedinci savetovali da se ne

izlažemo mnogo nadmoćnijoj vatri pešadije. Odbili smo prvi juriš, ali su legijaši dobili pojačanje i mi smo teška srca napustili plen. Ceta se smelo, organizovano i uz sopstveni prihvata počela odvajati od neprijatelja. Nešto kasnije pritiču nam u pomoć i podržavaju vatrom jedinice jedne makedonske brigade.

Uz malo više ratne sreće ova akcija mogla se pretvoriti u veoma uspešnu akciju i svrstati u ratni podvig izviđača, ali eto to se ipak nije desilo. Rat je rat. Nama izviđačima ona je ipak ostala u prijatnom sećanju, jer smo, iako za kratko vreme, prosto blistali od sreće. Na svakog od nas dolazilo je preko 10 zarobljenika, čiji broj i veličinu nismo mogli ni videti dok nije svanulo. Znali smo da topove ne možemo preterati preko reke Ilove jer nije bilo mosta na tom delu, ali smo se ponadali čudu, koje se ipak nije desilo. U toj borbi ranjen je komandir čete Dobrivoje Blanuša i sedam boraca, a jedan borac je nestao.

U analizi borbi oko reke Ilove komandant Seste proleterske divizije, general Đoko Jovanić, odao je priznanje izviđačima Druge brigade, ali im je, istina u blagoj formi, i zamorio što nisu izvuki ili onesposobili neprijateljske topove. Čak je jednog dana napravio i šalu na naš račun govoreći kako nas tuku »naši topovi« misleći na one koje su izviđači imali u svojim rukama samo dan-dva ranije.

Ustaški obaveštajac u koloni

BOZA MILANOVIĆ

Pokisla kolona 2. bataljona, komandanta Dušana Opačića, otežalih nogu. natovarena municijom do punog sledovanja, kretala se kroz kišnu noć bez glasa. Išlo se brzo, koliko su to naše snage dozvoljavale, jer već 20 dana nije bilo poštenog zastanka i odmora. Otkako je probijen front, stalno idemo prema zapadu. Naš cilj je Zagreb, gde treba da stignemo do 1. maja, ali i neprijatelj ima svojih računa.

Teren kojim idemo je brežuljkast, na mahove ulazimo u šumu, pa opet Čistina i tako skoro celu noć.

U razmišljanju da li ćemo stići do Zagreba za 1. maj, koji se primicao, neko me poteže za ruku. Bio je to jedan od skojevaca iz 2. čete. Brzo je govorio:

»U koloni je jedna drugarica, ali to nije drugarica«.

»Kako nije drugarica?«

»Nije«.

»Pa otkud znaš da nije drugarica«.

»Znam, podi sa mnom pa ćeš videti«.

Pošli smo prema ćelu kolone. »Evo je«, pokaza mi drug rukom na »drugaricu« koja je imala maramu na glavi, što se kod naših drugarica retko događalo.

»Ti je drži za levu ruku, a ja ću za desnu«, rekao sam.

Prišli smo »drugarici«, šćepali je snažno za ruke, koje smo odmah zabacili na leđa. Drugom rukom skojevac je povukao maramu i - pred nama se našao muškarac. Odmah smo mu vezali ruke na leđa.

»Ko si ti?«, upitao sam »drugaricu«. »Ja sam ustaša, ništa vam više neću reći«. Odmah smo pozvali druga Priču. On je u hodu saslušavao vezanog ustašu. To je bio ustaški oficir, koji se u toku noći uključio u našu kolonu...

Kasnije sam razgovarao sa skojevcem, čije sam ime zaboravio. Pitao sam ga kako je bio siguran da to nije bila drugarica. Seretski se nasmejao i odgovorio: »Pa drugarice imaju sise, a ova nije imala«.

Milan Medaković*

D. MURGOVIĆ

On je stalno pored svog borca puškomitraljesca, koji još nema dovoljno borbenog iskustva i rutine. Svojim pametnim savetima i rasporedom vatre vodi svoje borce kroz najveće okršaje. Nije redak slučaj da u njegovim rukama progovori »šarac«. Tada se on seća natčovečanskih borbi po Lici, Dalmaciji, Bosni, kada su besnele neprijateljske ofanzive. U tim ozbiljnim časovima pređe njegovim licem osmeh zadovoljstva za sve postignute uspehe i prevaljene nedaće. Toga momenta sa još većim elanom i rečitije progovori automat u njegovoj ruci, a bojni poklič juriša još gromoglasnije navre iz njegovih prsa i grla.

Ovakvim komandirima borci se ponose i verno ga slede. Prepreke u njihovom zajedničkom naletu ne postoje.

Tako i sada dok se juriša na Brodsku Varoš Medaković je u streličkom stroju sa puškomitraljezom. Nalet je silovit i prodor u selo je izvršen.

Mnogo juriša on je lično vodio. Jednom prilikom kada je neprijatelj iznenadio našu brigadnu ambulantu on se sa svojom četom nalazio negde u blizini nje, gde se posle žestokih borbi minule noći odmarao sa svojim borcima. Brzo je prozreo situaciju i uvideo opasnost koja je pretila kako ambulanti tako i jedinicama koje su nešto dalje vodile borbu, te je sa svojom četom pošao odmah u protivnapad. I ovde kao i uvek, neštedimice je išao rame uz rame sa svojim borcima. Napad neprijatelja na ambulantu bio je odbijen.

Onda kada se borba privodila kraju - kada su likvidirana poslednja uporišta pred selom Tomašicom, već jednom ranjen u ovoj borbi, Milan Medaković bio je smrtno pogođen u momentu kada je njegova četa smelo nastupala ka poslednjem neprijateljskom uporištu ovoga sela.

Ilija Palija*

SIMO RADAKOVIĆ

Slavne su stranice naše borbe, slavni su primjeri jedinica, kao i pojedinaca u ovoj velikoj borbi. Bolovi i rane naših junaka mulijevali su snagu za još veća junaštva i samoprijegore. Među tim najboljim i najhrabrijim sinovima naših naroda, bio je drug major Ilija Palija. U svim borbama u kojima učestvuje dolazi do izražaja njegovo junaštvo.

Prije rata probijao se drug Palija kroz život osjećajući sve njegove surovosti i tegobe. Odmah po kapitulaciji, pošto se oslobodio ropstva zahvaljujući svojoj odlučnosti, dolazi u Liku i stupa među borce narodnog heroja Staniše Opsenice. Sa ovim drugovima učestvuje on u slavnim bitkama na Ljubovu. Za vrijeme ovih borbi, u kojima je ranjen, bio je drug Palija uvijek u prvim redovima. Poslije osam mjeseci liječenja, napušta bolnicu i vraća se u svoju jedinicu rekavši da ne može više da bude u bolnici dok se vodi borba na sve strane. Svojom odlučnošću i hrabrošću stekao je ljubav svih drugova, te je kao takav već oktobra 1942. godine postavljen za komandanta bataljona »Pekiša Vuksan«. Velika su junaštva što ih je taj bataljon učinio pod njegovom komandom. Dovoljno je samo da spomenem borbu sa Nijemcima na Divuši (nedaleko od Kostajnice) u kojoj je on prebio dvije puške. »Mlati ih, udri ih«, to su njegove riječi u svakoj bici.

Mnogi su primjeri njegova junaštva u borbama oko Gospića. Kao komandant bataljona »Stojan Matić« pokazao je nebrojene primjere hrabrosti i odlučnosti. Za vrijeme borbi na Brušanima i Oštariji bio je i po treći put teže ranjen. Po velikoj kiši u noći donijeli su ga u Divo-selo. Pošto se malo ogrijavao u jednoj seoskoj bajti, počeo je da pjeva. Za njega nije bilo teških časova. Sve vrijeme u borbi provodio je u vedrom raspoloženju sa pjesmom. Svako je osjećao najveću radost što se nalazi u njegovom društvu.

Naše borbe u Bosni i slavni put za Srbiju također su ispunjeni njegovim junaštvom. Ovi najteži bili su ujedno i najslavniji dani jedinice kojom je komandovao. Sve velike bitke kroz Bosnu, oko Travnika, Kupresa, Glamoča vezane su za njegovo ime. Poslije teškoća koje smo preživjeli na tom putu, oslobođen je veći dio naše zemlje, a 20. oktobra oslobođen je i Beograd. Prešli smo u Srem i drug Palija je sa nama. Hrab-

Objavljeno u listu *Udarnik*.

ri borac, do tada sedam puta ranjavan, nalazio se u našim redovima. I ovdje, u sremskoj ravnici, tuče jednako neprijatelja, kao što ga je tukao u brdima Like, Bosne i Dalmacije.

Drug Palija postaje komandant Artiljerijske brigade. Moglo se čitati na njemu kolika je velika ljubav prema našoj artiljeriji. Redovno je bio među topovima, proučavao ih je u slobodnom vremenu kako bi neprijatelju zadao što teže udarce. Predan do krajnjih granica interesima borbe, on se stalno nalazio uz svoje oružje i pratio njegovo dejstvo. Vršeći tako svoju dužnost prema narodu i domovini, ranjen je osmi put. Ova osma rana oduzela je iz naše sredine prvoborca druga Iliju Paliju.

Neka je vječna slava ovom hrabrom sinu naše domovine!

Nek se ne zaboravi

DULE VOJINOVIC

Doček u Ugrinovcima

Dругi dan po oslobođenju Beograda bataljon »Ognjeg Priča« uđe u sremsko selo Ugrinovci. Selo ušoreno sve sa jedne strane blatnjave ulice, a sa druge strane bara po kojoj beže mnogo gusaka. Sve se beli. A narod, od najmlađeg do najstarijeg, izašao da nas dočeka. Razdraganost i veliko veselje. Uzvikuju se parole i pozdravi, a ima i suza radosnica. Naša kolona zastade kao da smo samo dotle i išli. Raspoloženje ovog naroda prenosi se i na nas. Devojke i žene iznele slatko i vodu na poslužavnicima i nikog ne mimoilaze. Nude i po više puta. Iz ovog sela, rekoše nam, ima ih mnogo u partizanima. Tu već odavno radi Narodnooslobodilački odbor i sve druge organizacije, ali je ovo ipak prvi dan potpune slobode sela, dolazak prve veće partizanske jedinice, pa hoće zajedno sa nama da to proslave. Ubrzo nastade gakanje i cika onih gusaka, kokošaka i prasića i zamirisashe šerpe, lonci i pekare. Očekivali su oni ovo. Spremao se bogat ručak, prava gozba, ali negde oko jedanaest časova nama narediše pokret. Omamljujući mirisi ostadoše, a mi sa uzdahom odosmo. Kad smo već napuštali Ugrinovce u osvrtnanju vidimo da u selo dolazi neka druga naša jedinica. I ovog puta bi po onoj narodnoj: »Nije kome je namenjeno. nego kome je suđeno«.

Gde je Šesta lička?

Krajem novembra na položaju ispred Iloka jedna minobacačka granata rani drugaricu Milku Ančić i mene. Mene nekako prebace preko Dunava u selo Futog u bolnicu. Ostadoh tu na lečenju ceo decembar i do polovine januara. Jednog dana rekoše nama šestorici, koji smo prezdpravili, da se spremimo na front, ali u neku vojvođansku jedinicu. Mi odgovorismo da nećemo nikuda nego u našu Šestu ličku. Naročito smo mi Valjevci u svom zahtevu bili toliko kategorični da smo odbijali i pomisao i raspravu o bilo kojoj drugoj jedinici. Govorili su nam da je Šesta negde daleko, a da su oni dobili naređenje da nas šalju u vojvođanske jedinice. Ja onda rešim da se sam snalazim. Uz Dunav pešačim gore i dole, ali nigde mosta. Nema nikog da me preveze. Prošvercujem se nekim kamionom do Bačke Palanke. Crvenoarmejski su odatle gađali kaćušama tamo negde u pravcu Vukovara. Ukrcam se ja u jedan njihov

kamion, oni prečutaše i ja se nađoh na sremskoj strani. Pitam svakog: »Gde je Sesta lička?« i rekoše mi, svi koji znaju, da je u Sidu. Krenem dalje peške. Vreme gadno, zimsko. Ponekad malo sunce zablista, pa onda opet vetar i snežna vejavica. Hladno je. Krećući se tako drumom vidim da mi u susret dolaze kola sa konjskom zapregom. Kad pridoše bliže, ugledah u njima dvojicu u nemačkim uniformama. Pomislih Nemci, i pretrnuh od straha da će me ucmekati. Skrenuh malo s puta u stranu, tek onako, kad ono jedan od njih povika: »Gde si, Dule, drugarčino stara?« Prepoznao me je prvi. Bio je to Milan Bosnić sa kojim sam do uoči rata radio zajedno u Vojnotehničkom zavodu u Kragujevcu. Raspitamo se o svemu i svačemu i on mi reče da je moj 2. bataljon u selu Adaševcima. Stigoh u Adaševce, kad bataljon postrojen. Cita se presuda jednom borcu koji je sam sebi pucao u šaku da se onesposobi i da tako izbegne borbu. Bio je to jedan od onih mobilisanih. Eto, na žalost, bilo je i takvih, a rekoše mi da su iz nekog drugog bataljona dvojica dezertirala, da su ih uhvatili i sudili im kao i ovome. Sretoh tu i drugaricu Milku, koja je svoju ranu prebolela brže nego ja i ranije se vratila u bataljon.

Toma Manojlović

Toma je bio prava ljudeškara. Visok dva metra, a snažan za trojicu prosečnih. Cipele za njegovu nogu se nigde nisu mogle naći. Uvek je skrpilao kojekakve opanke i nanule, a čini mi se da je najviše prošao polubos. Izgledalo je da je trom i spor, ali nije takav bio. Na Moslavačkoj gori Toma je mnogima iz naše čete spasio život. Tek što je počelo proleće. Šuma još nije olistala. Išli smo napred, a tačan položaj neprijatelja nismo znali. Toma je bio nekako najistureniji ispred nas. Odjednom nešto se zalamata i nastade preturanje i krkljanje. Vidimo: Toma se uhvatio u koštac sa jednim Nemcem koji je isto bio isturen ispred njihovih položaja. Svi mi zauzesmo zaklone i počesmo otvarati vatru. Oglašise se i Nemci, ali mi smo brojniji i nadmoćniji. Na Tomu više i ne mislimo, jer smo sigurni da će on brzo Švabi »vrat napipati«. Tako je i bilo.

Da ne bi Tornine pažnje i odvažnosti, Nemci bi nas sigurno pustili još bliže i onda bi nam iznenadnom vatrom naneli velike gubitke. Ovak o smo prošli bez ijedne žrtve i brzo proterali Nemce. Pitamo posle Tomu kako mu bi sa Švabom, a on hladno odgovori: »A ništa, pridavio sam ga«.

Ljubomir Medie Brzi*

S.

U praskozorje potpune slobode naših naroda - kada su se pod udarcima naših jedinica lomili zlikovački bunkereri u sremskim ravnicama i na prilazima pitome Slavonije - pao je još jedan sin slavne i nepokorene Like, drug major Ljubomir Medić Brzi, komandant Treće proleterske brigade, one brigade koja je prva primila borbu u fašističkoj sedmoj ofanzivi i koja je branila i odbranila vrhovno rukovodstvo naše narodnooslobodilačke borbe prilikom napada fašističkih padobranskih razbojnika na Drvar, 25. maja 1944. godine. Pao je prvih aprilskih dana, kada je sa svojom brigadom, u okviru zadataka Seste proleterske divizije, smelim, brzim i hitrim manevrima zadavao smrtno udarce fašističkom desnom boku u nepreglednim sremskim šumama, na prilazima Županji i Vinkovcima. Pao je, ali su njegovi hrabri borci iz bataljona »Štulića«, »Krbave« i »Velebita« u svom silovitom nalletu ostavili iza sebe gomilu telesa zelenih švapskih gadova i njihovih domaćih prirepaka.

Rođen je u Doljanima kraj Donjeg Lapca, u maloj, kršnoj, ali herojskoj Lici. Kada su 1941. godine sevnule prve osvetničke puške, prvi dolazi u redove narodnih boraca. Od tada za njega kao i za sve njegove drugove nastaje put tegoba - pun iskušenja: put napora, borbi, gladi, fizičkih iscrpljenja, ali put slavan i čovekoljubiv, put koji je vodio slobodi i boljem životu naših naroda. Idući tim svetim putem, kao i svi rukovodioci naše mlade armije, razvijao se kroz borbu od borca do rukovodioca, zauzimajući postepeno rukovodeća mesta. Zbog njegove hitrine, okretnosti i brzog govora, drugovi su ga nazvali Brzi.

Godine 1943. postaje komandant 1. bataljona »Velebit«, kojim je uspešno i odlično rukovodio. Sa svojim bataljonom naročito se odlikovao u borbama za Široku Kulu, koja je nekoliko puta prelazila iz ruke u ruku; zatim u borbama za Bilaju, Otočac, oko Gospića i u Gackoj dolini.

Docnije postaje načelnik Štaba Druge proleterske brigade iste divizije, gde dolaze do izražaja njegove sjajne osobine vojnog rukovodioca: smelost, pregled borbe, pravilna ocena situacije i hitrina u donošenju odluke.

Sa te dužnosti, u novembru 1944. godine, postavljen je za komandanta Treće proleterske brigade, i u to doba kada su naše jedinice prelazile sa gerilskog na frontalni rat. Neverovatnom marljivošću i strplje-

njem uspeo je da brigada taj prela/ brzo savlada, nastojeći da njegovi borci postanu majstori u taktičkoj upotrebi novoga oružja. Prema njemu borci su osećali neverovatno poštovanje, ljubav i poverenje. To poverenje naročito se izražavalo u teškim situacijama. Ne sumnjajući u uspeh borci su govorili: »Brzi zna šta radi« i sa još većom upornošću i žestinom nastavljali borbu.

Ljubomir Medić Brzi pao je pri kraju, ne dočekavši da uživa plodove novoga života i slobode za koju se tako dugo neustrašivo i nesebično borio. On je pao, ali će njegova uspomena živeti u sećanjima drugova prvoboraca iz Like i njegovih novih ali hrabrih boraca iz Valjeva, Kruševca, Trstenika, Svrljiga i ostalih krajeva naše domovine. I onda kada nestanu svi tragovi fašističkih varvarstava sa lica naše zemlje i kada počne kucati puls novoga srećnoga života Brzi će živeti. Živeće u priči našeg sela i u pesmi koja će se možda bolno izvijati u gudurama kršne i herojske Like. Njegovim primerom i primerom ostalih narodnih i antifašističkih boraca napajaće se pokolenja iza nas za sva pozitivna stremljenja.

Slava palom narodnom borcu - majoru Ljubomiru Mediću Brzom!

Na prilazima Brodu

MILIOS MILOVANOVIC

U napornom maršu preko šumovitih ogranaka planine Dilj stigli smo nadomak Slavonskog Broda. Neprijatelj se utvrdio na kotama ispred sela Brodska Varoš spreman da odbije svaki naš pokušaj napredovanja. Pred veće dobijamo naredenje za opšti napad. U četama se vrše poslednje pripreme.

Treba najpre likvidirati neprijateljska gnezda na kotama ispred oba krila. Ali to nije lak posao. Vodnik Sladić nailazi sa svojim ljudima na žestok otpor. Odonud se pojaviše tri neprijateljska vojnika. Ali kada je Sladić pošao da jednom od njih skine pušku, on je brzo uperi u njega. Na vodnikovim grudima nije zabadava visio repetirani automat. Tri metka u ustaške grudi su bila odgovor. Odmah zatim i ostala dva protivnika su se valjala u lokvi krvi. »E, nećeš, pobeći! Stari sam ja vojnik!«, prosišta Sladić i brzo prileže da bi se sklonio od švapskih mitraljeskih zrna. Tučemo njegova gnezda iz svih oružja, ali on i dalje kevdce kao štene.

»Trebalo bi obići ova gnezda, pa produžiti dalje«, razgovaraju u Stabu bataljona. **Cete** se spuštaju niz paaínu i kreću niz potok. Uzalud nam sa leđa sikću »šarci«, njihovo se pucanje čuje sve slabije iza nas. Pomoćnik komesara 2. čete Ceca Zjača dovikuje Nemcima koje smo obišli: »Bogme čete nam se u zoru živi predati, kad vas opkolimo«. Stalno se čuje: »Napred! Ognienovci!« Borci sa oduševljenjem prodiru sve dublje i dublje. Stab bataljona je stalno u streljačkom stroju sa borcima. Već se naziru prve kuće sela Brodska Varoš. »Samo napred!«, dovikuje komandant Opačić.

Jedna manja grupa boraca je prodrila do glavne ulice u selu. Pred njima je zabavna slika. Put je zakrčila kolona kamiona i kola. »Udri!«, povikaše svi u jedan glas. Nastade strašan metež. Neke Švabe podigoše ruke za predaju, ali mala grupa boraca nije smela dati predaha tolikoj koloni. Automati započeše Krvavu žetvu. Ljudi su izmešani. Jedan Švaba drži pušku o desnom ramenu. Prilazi mu kapetan Rakočević i upire pušku u njega: »Predaj se!« Ovaj, kao da nije svestan situacije, hvata rukom za cev uperene puške. Kapetan mu daje metak posred grudi. Pod jednim kamionom leže tri Nemca. Komandir 3. čete Branko Gulan ubi dvojicu iz automata. Treći njega ranjava u bradu. Razljućeni Gulan sasus njega desetak metaka. »Predaj se! Idete na rad kao zarobljenici!«, dovikuje im na nemačkom telefonista Pasarić. Oni tumaraju tamo amo. Od čitave kolone ko uteče, uteče; ko ostade bi ubijen.

Noć je uveliko osvajala, borba je završena. Pristižu i ostale jedinice. Bojište je prekriveno polomljenim kolima i kamionima, pobijenim Švabama i njihovim konjima.

Put za Slavonski Brod je probijen.

Iz lista *Udarnik*.

Srbijanci i Ličani na jurišu

PETAR STEVCIC

Prva četa 1. bataljona vodila je uporne bojeve tokom cele ove ofanzive. Napadalo se uvek i svugde. Za njih nije bilo prepreka. Neprijatelj je to najbolje osjetio na svojim leđima. Malo je takvih koji su tako uporno i jedinstveno tukli neprijatelja. Do sada je uništeno oko 40 a ranjeno oko 95 neprijateljskih vojnika i 15 konja. Teško je reći koji je od boraca bio najbolji, od boraca koji svojom borbom i samopožrtvovanjem dokazaše kako se mrzi i uništava neprijatelj. Bilo je hrabrih u ovoj četi. Junaci su Boško Gvozdenović, Vojislav Sekulić, delegat, koji je bombom uništio kamion, Jordan Ninković, Dušan Novković, Milan Ilić i Todor Mihajlović, koji su neustrašivo jurišali na neprijatelja. Svetli su primeri junaštva ovih drugova i neka nam služe kao ugled.

Panično povlačenje neprijatelja iz Slavenskog Broda sprečavala je 3. četa istog bataljona. U noći je vršila snažne napade na put kojim su se Švabe povlačile. Četa je bila pojačana protivtenkovskim puškama. Tri puta se jurišalo na neprijatelja. Bombe i mitraljezi su ga uništavali. Dva automobila i oko 150 neprijateljevih vojnika izbačenih iz stroja su rezultat ove borbe. Naročito se Toma Marković istakao sa svojim mitraljezom koji je kosio neprijatelja. U borbi kod Slavenskog Broda je bio ranjen i nije hteo nikako da napusti položaje, sve dok ga sam komandir nije naterao da ode u sanitet.

U noći između 8. i 9. aprila imala je 3. četa zadatak da preseče komunikaciju kod sela Vrbanje. Zadatak je odmah izvršen. Uskoro su se u daljini čuli šumovi koji su najavljivali da neprijatelj dolazi putem. To je jedna nemačka baterija odstupila iz mesta Brčko. Komandir Božo Mrda i komesar Obrad Rašeta, sa još dva najbolja mitraljesca Dragoljubom Aleksićem i Stevom Borojevićem, rešili su da napadnu iz zasede neprijatelja bombama. Sa njima je bio i desetar Jovan Stefanović. Raketa je zazviždala i već su bombe padale između iznenađenih Švaba. Četa je otvorila vatru iz svih oružja na izbezumljene Švabe. Izgledalo je da svaki metak pogađa. Neprijatelj nije uspeo da ispali nijedan metak. Konji i ljudi ležali su zajedno po putu kada smo poslednje bombe bacili u cevi topova. Rezultat: 150 neprijateljskih vojnika izbačeno iz stroja i oko 20 konja pobijeno.

»Matićevci« se bore hrabro i nezadržljivo. Oni mrze neprijatelja, jer ga znaju kakav je. Takvom borbom i takvim radom mi ćemo ostvariti ono na šta smo se zakleli. Kroz sve ove borbe naročito se ističu omladinci, koji ostaju verni zavetima datim u Omladinskoj nedelji.

Od Šida do Čazme

MIODRAG CEPERKOVIĆ

Selo Nijemci

Hladna zimska noć. Tu i tamo prošarana odbljescirna topovske paljbe i nekog čudnog povremenog mira, a onda opet jaka paljba iz lakog oružja, pa tako redom.

Čuju se glasovi da je Bugarska armija bez ikakve najave napustila levo krilo tog velikog fronta prema Budimpešti i Beču, odnosno našeg desnog krila. Povlačimo se u obruču noseći ranjenike, tako da svaki ranjenik znači četiri manje u borbenom poretku. Strašna je ova noć i jedva čekamo da zauzmemo krajnji položaj za odbranu - negde između Sida i Tovarnika. Sviće zora. Nailazi prvi talas avijacije, srećom, ovaj put naši, što nam daje hrabrost da izdržimo nekoliko časova kad zauzmemo odbrambene položaje, sa kojih ćemo nekoliko meseci kasnije krenuti u konačni obračun sa probojivačima i domaćim izdajnicima.

Vrbanja

Konačno, počeo je proboj Sremskog fronta. Nakon višednevnih probijanja kroz močvare na levoj obali Save, izbijamo u predeo Vrbanja-Drenovac-Soljani. U nezadrživom naletu likvidira se jako nemačko uporište u Vrbanji i preseca put nemačkim trupama za povlačenje iz Bosne. Sudar je žestok i nemilosrdan. Usput vidimo leševe naših drugova iz Kosmajске brigade koji su u borbama decembar 44. - januar 45. izginuli u Bosutskim šumama. Zarobljenih nema. Streljani u potiljak u sedećem stavu.

Po drugi put u pratnji komandanta bataljona Dmitra Olbine vidim komandanta naše Armije generala Peku Dapčevića. On raportira. Peko je ogrnut kišnom pelerinom i pila Dmitra Olbinu »ima li zarobljenih?« Kapetan Dmitar Olbina odgovara »biće, družе generale, dug je put do granice«.

Polazimo nazad. Naši tenkovi ustremljuju se u pravcu Đakova. Komanda pada: usiljenim maršem na Đakovo. Tamo je opkoljena 21. srpska divizija. I ovaj put, slavna 6. proleterska lička divizija hita u pomoć svojim.

Spasoje

Vodile su se ogorčene borbe za Cazmu. Spasoje je sa svojom »vintovkom« skidao snajperiste stalno se smejući. »Valjevci ne promašuju«, govorio je. Već smo dugo zajedno i računamo da će to tako da ostane i posle rata. Sa crkve u Čazmi snajperisti stalno dejstvuju, koseći iz lakog oružja sve one koji su u prethodnici. Spasoje ne može da miruje. Dosadio mu je jedan snajperista sa crkve, prelazi preko brisanog prostora sa »vintovkom« na gotovs i odjednom se prući na zemlju licem okrenutim njoj. Metak je udario u čelo mog Spasoja.

Bolnica Pre annije u Čazmi

Nakon ranjavanja kod sela Majkovca 8. maja, nalazimo se u armijskoj bolnici u Čazmi. Pored mene leže dva mrtva Mađara. Budim se i vidim na pragu sedi naš četni bolničar Šljanta. Pitam ga: »Šljanto, koji je datum i ko su ovi ljudi pored mene? Sto ih niste odneli kad su već odavno mrtvi?«

Šljanta jede hleb i potpuno službeno mi odgovara: »Dosta te već dugo čekam da se probudiš pa da te vodim na operaciju, a ovu dvojicu ne mogu da sahranim jer je nekoliko hiljada ranjenika prispelo u bolnicu poslednjih dana. Radimo 24 sata«.

»Dobro Šljanto. A šta je sa odelom i satom«, pitam. On mi opet službeno odgovara: »Budi srećan što sam ti ovaj ćaršav pozajmio jer mogao si da budeš tako teško kontuzovan u drugoj grupi«.

Stvarno, sa Šljantom smo od oslobođenja Beograda i moramo da ga poštujemo, ne znajući da li je on bolničar, lekar ili nešto treće.

Kroz šumu

D. MURGOVIĆ

Napreduje se ka Čazmi. Naše su jedinice išle šumom koja se proteže ispred sela. Drugi vod 3. čete dobio je zadatak da bude ujedno i rezerva i bočno osiguranje. Neprijatelj potisnut od naših snaga pokušao je da nas zaobilaznim putem - kroz šumu - napadne. Štab bataljona bio je u šumi. Drugi vod pristupio je izvršenju zadatka - razvio se u strelce i pošao bočno napred. Iznenada naši borci primetiše kako se kroz šumu u susret njima kreću kolone vojnika, to su bile Švabe i ustaše. Nekoliko desetina metara svega. Komanda je pala: »Brza paljba!« Na sve spremni borci drugog voda otvoriše vatru iz svojih automata koja se silovito sruči na neprijatelja. On bi iznenađen ovakvim dočekom. Nije imao kud, nego u neredu pobeže natrag ka svojim utvrđenim bunkerima, odakle je tek otvorio vatru na naš drugi vod.

Naši borci tada jurišaše. Stišalo se jedno po jedno utvrđenje i uporišta neprijatelja, sve dok šuma nije bila potpuno očišćena. Zaplenjen je »šarac«, ubijeno više od 10 neprijateljskih vojnika i veći broj ranjen.

Teški mitraljezi 3. bataljona

Izvršen je prodor u Čazmu. Neprijatelj je iz nje isteran i prebačen preko reke. Ogromna količina materijala ostala je u mestu. Pešadijske čete 3. bataljona Druge brigade već su se razvile bočno od mesta i u streljačkom stroju prolaze kroz samu Čazmu. Ali borba za Čazmu još nije završena. Iznenada neprijatelj dobija pojačanje i po svaku cenu hoće da zadrži naš prodor ovde, jer je to druga odbrambena zona, koja štiti Zagreb. Neprijatelj vrši protivnapad.

Teški mitraljezi - naši »maksimi« bili su već postavljeni u sredini naseljenog mesta - na dominantnom brežuljku kraj crkve.

Naša pešadija je na desnom krilu potisnuta, polako se povlači i nalazi na kolonu Nemaca. Vode se besne borbe. Teški mitraljezi prihvataju borbu. Oni nisu napustili svoja mesta. Nemci su već u sredini sela. Njihove guste kolone izbile su već na glavni drum. Ni trideset metara prostora ne odvaja naše mitraljeze od neprijatelja. Sve dotle oni su ćutali. Iznenada otvaraju silovitu vatru na »friceve« koji su u očajničkim časovima umirućeg pravili poslednje trzaje i nadirali. Dobro oko nišan-

džije Pante Trifunovića nije omanulo. Kolone Nemaca i ostale bagre su posrtale pokošene mitraljeskim zrnima. Među komorom nastao je lom. Kola su naletala jedna na druga. Motorna vozila voze po komori i neprijateljskoj pešadiji. Vozila su se preturala, konji padali.

Pomoćno osoblje na mitraljezu radilo je punom parom. Na vreme je stizalo da nahrani uvek gladnog »maksima«. Nizao se rafal za rafalom. Praštalo je po neprijatelju.

Drugi teški mitraljez je na desnom krilu. Njime upravlja Franc Terrek, desetar. On čuva isto tako našu pešadiju, koja se morala povući. Ostao je na položaju sve dok je imao municije.

Rezultat ove borbe bio je: preko stotinu mrtvih Švaba i veliki broj ranjenih, a među kolonama prava pustoš. Bezbroy zaprega i kola je uništeno.

Tako se borilo mitraljesko odeljenje vodnika Kostića. Tako će se ono uvek boriti kada to dužnost iziskuje - i kada se verno sledi uzvišenom cilju - borbi za narod.

Hrabri Talijani"

DOBRA MILOJEVIC

Furtima Salvadori i Vitorio Brosi su Italijani koji su posle kapitulacije Italije stupili u redove naše Narodnooslobodilačke vojske da se u njoj bore za slobodu svoga naroda. Salvadori je uzor-borac i u borbi na Šujici ranjen je u glavu. Kada je ranjen, stisnuo je zube, nešto rekao na svom maternjem jeziku, a poslije se nasmješio na drugove, koji su ga iznosili i dodao: »Dođem ja, brzo, mene ne boli«.

Vitorio je majstor na malom bacaču i sav od radosti sija kad uz pesmu i vrisak njegov bacačić počne da sije smrt po neprijatelju.

Dobro su se sprijateljili sa našim borcima koji ih zbog njihove hrabrosti neobično cene i vole...

Rade Opačić, vodnik iz bataljona »Stojan Matić«, ranjen je teže u borbi kod Sujice. Kada su ga drugovi ponijeli za bolnicu, rekao je tihim glasom: »Drugovi, želim vam mnogo sreće u daljnim borbama, tucite neprijatelja istim žarom kao i do sada«...

Drugarica Jeka Radaković, bolničarka 3. čete bataljona »Stojan Matić« istakla se svojom požrtvovanošću prilikom eksplozije nagazne mine pod jednim drugom. Otrčala je do ranjenog druga, previla ga i iznijela sa mjesta nesreće, ne misleći pri tom na opasnost da i sama nastrada od nagazne mine. Mnogo se puta drugarica Jeka istakla i poslužila primjerom da savjesno vrši svoju dužnost...

U borbama kod Malovana istakli su se u borbi mladi vodnik Nikola Končar i borac Jovo Cukić koji su iz »šarca« šibali po neprijatelju i tom prilikom sa nekoliko rafala uništili oko 30 neprijateljskih vojnika. Poslije su govorili da oni samo ispunjavaju svoj dug prema narodu, a i to da su mislili na utakmicu - treba očuvati zastavicu koju je dobio naš 4. bataljon.

Stanite, račun treba platiti!*

R. GLAMOČANIN

Rano u zoru krenuo je 2. bataljon »Ognjen Priča« za neprijateljem koji je bežao. Žurili smo za Zagreb.

Nismo odmah uočili ko je pred nama. Tek kada smo im prišli na desetak metara, videli smo da su to Švabe i ustaše. Odmah smo ih napali. Oni su bili mnogo brojniji od nas, ali naše borce nije bunila ova velika kolona i brojčana nadmoćnost. Brzo su zauzeli položaje i osuli paljbu na neprijatelja, koji je bio iznenađen. Otpočela je žestoka borba. Fašisti se brane očajnički, jer se boje zaslužene kazne. Cilj im je da se izvuku po cenu života. Uložili su sve svoje snage da bi izvukli komoru, ali uzalud. Našem bataljunu je stigla pomoć. Opkolili smo neprijatelja i jurnuli na glavni drum, gde se nalazila njihova komora. Fašisti su se zbnuli. Nisu imali kuda... Počeli su da beže. Naši su ih jurili, lukli i skidali jednog po jednog. Stanite, predajte se! Stanite!...

Stanite, stanite, vi nećete dalje,
Životnog prostora vi ste hteli;
Dobićete to od nas svakako.
Ali ne koliko ste želeli.

Stanite, račun treba platiti:
Oko za oko, glavu za glavu,
I tada se možete vratiti -
Na večni počinak i sramotnu slavu.

Kapetan V. Rakočević, koji se nalazio na čelu 2. čete, pored nekoliko drugih kamiona, bombama je uništio kamion štaba divizije i ubio jednog nemačkog potpukovnika. Svuda po okolili i po putu ležali su mrtvi Nemci i uništeni materijal.

Bombaši

Vodi se borba u Čazmi. Levo naše krilo je nešto popustilo. Drugi vod 3. čete dobija zadatak da izvrši protivnapad. Zorko Pucer i delegat Branko Rapaić. krenuše sa svojim vodom napred. Predosećali su tešku borbu i uviđali ozbiljnost, te su utoliko više bili hladnokrvni i pribrani. Bili su spremni na sve.

Objavljeno u listu *Udarnik*.

Prvi nalet ovoga voda bio je i prvi uspeh u ovoj borbi. Dominantni brežuljak koji je neprijatelj držao osvojen je.

Noć je. Tok borbe ne može se pravilno pratiti. Nailazi neprijateljska kolona drumom. Veliki broj kola i motornih vozila zakrčuje put. Njihove pobočnice štite ovu kolonu. Oni nailaze na naš vođ koji je napao brežuljak. Nastaje borba prsa u prsa. Blisko odstojanje dovodi do upotrebe bombi. Na sve strame čuje se njihov prasak. Naši nisu štedljivi. Oni bacaju bombe na pobočnicu, bacaju bombe i na kolone vozila. Kola su naletala jedna na druga, kamioni se preturali gazeći konje i svoje ljude. Tako je bilo na drumu. Švabe su još uvek štatile kolone koje su se povlačile bez ikakvog reda. Borba je bila na život i smrt. Zorko Pucer, Novica Rajković, Života Skorić, Dragoljub Vučković, Života Vlajić, komesar čete Lazo Kosanović i drugi prosto su se takmičili heroizmom. Svaki od njih bacio je na desetine bombi na neprijatelja, koji je u bekstvu napustio borbu.

Komandant divizije u streljačkom stroju

BOZA MILANOVIC

Po kani vidim da se nalazimo već u blizini Zagreba, da uskoro treba da izbijemo na put koji iz Zagreba vodi za Varaždin. Pre nas na jedan sat prošla je tim putem Trinaesta proleterska brigada »Rade Končar«. Idemo u koloni opuštenu, potpuno sigurni da pred nama nema neprijatelja. Noć je, tišina, negde oko 2.30 časova. Nemamo čak ni isturene izviđačke patrole ispred čela 2. bataljona Druge proleterske brigade, jer brigada je prošla pre nas. Mi idemo u susret Zagrebu, sa zakašnjenjem od sedam dana, kao da se rat već završio.

Odjednom, sa brda sa kojeg se spuštamo na put čuje se buka motora i vide se noćna svetla na vozilima.

»Nemci, levo i desno zauzmite položaje!«, bilo je sve što je u mah rečeno. Celo se brzo povuklo unazad za 30-50 metara. Ogromna nemačko-ustaška kolona izvlačila se iz Zagreba. Otvorili smo vatru, i za nekoliko minuta bili smo zasuti jakom vatrom iz flakova (četvorocevni protivavionski mitraljezi). Postajalo je sve vidnije, a vatra sve žešća.

Spustio sam se putem kojim smo došli da bih video ima li još zaostalih ljudi iz 2. bataljona, i tada sam ugledao prizor koji ni do danas nisam zaboravio. Pukovnik je gurao top prema našim položajima. Upitao sam jednog borca koji je ovo drug, a on mi je odgovorio da je to komandant Prve proleterske divizije, Vaso Jovanović.

Uskoro je top počeo efikasno da dejstvuje, tako da je kasnije na putu ostalo dosta mehanizacije koju su Nemci i ustaše ostavili bezglavo bežeći, posebno teško naoružanje.

Ovaj top je za trenutak rešio našu tešku situaciju, jer su Nemci i ustaše krenuli ka nama s namerom da nas odbace sa vrha padine koja je nadvišavala put. U međuvremenu su stigli i delovi Druge brigade, kao i delovi Prve proleterske divizije.

Iz ovog slučaja zapamtio sam da uvek moraš tražiti neprijatelja ako nećeš da on tebe prvi pronađe.

Zagreb... *

NIKOLA VVKOBRA TOVIČ

Naša divizija, koja je u velikoj i završnoj ofanzivi s najvećim uspjehom izvršavala svoj zadatak, približavala se glavnom gradu federalne Hrvatske - Zagrebu.

Samo jedna misao precintala je svakog borca i svakog rukovodioca: stići što pre u Zagreb i osloboditi ga. Donijeti slobodu herojskom gradu, koji se junački borio četiri godine, dokazao da je nepobjediv i da ga ne mogu pokolebati ni najgora okupatorska i ustaška nasilja, gradu na čijim su ulicama čitavo vrijeme okupacije nalazili smrt nemački i ustaški banditi, koji je dao hiljade boraca za slobodu, koji je odgojio prvoborce, junake i heroje, kao što su bili: Ognjen Priča, Otokar Keršovani, Rade Končar, Božidar Adžija i mnogi drugi sinovi slavne Komunističke partije koje su ubili ustaški zlikovci.

Zagreb je već prvih dana okupacije 1941. godine visoko digao zastavu slobode, koja se neprekidno vila čitave četiri godine okupacije.

Znali smo da nas narod Zagreba željno očekuje već četiri godine, da mnoge majke sa nestrpljenjem očekuju svoje sinove - borce... To nam je davalo još više snage i poleta. To nas je vodilo još brže napred, i nije bilo te sile i prepreke koja bi nas mogla zaustaviti u našem pobjedonosnom maršu na zapad.

Mi smo žurili uništavajući razbijenog neprijatelja. Rijetko je kada među našim borcima vladalo takvo raspoloženje kao tih dana kada smo jurili i hitali da konačno oslobodimo čitavu našu zemlju. Narod slavonskih sela i gradova dočekivao nas je radosno, divio se našim naporima, našim uspjesima, našim pobjedama.

Ogromna radost i raspoloženje osećali su se kod svih boraca, a naročito kod drugova Srbijanaca, koji su se radovali što im se pružila prilika da pomognu bratskom hrvatskom narodu da se oslobodi, da se otrese okupatorskog i ustaškog jarma, da se oduže borcima Hrvatske koji su se samoprijegorno i junački borili za oslobođenje Srbije.

Trebalo je samo pogledati na duge i prašnjave kolone koje su maršovale prema Zagrebu. Na oružjima, tenkovima, kamionima i topovima bile su ispisane parole: »Na Zagreb«, »Na zapad«, »Mi ćemo prvi ući u Zagreb«.

Neprijatelj je pokušavao da stabilizuje front na padinama Zagrebačke gore. Ništa mu nije pomoglo. To je bio njegov smrtni ropac. Svuda

Objavljeno u listu *Udarnik*.

gdje je pokušao dati otpor on je ostavljao čitava groblja svoje tehnike i ljudstva.

Nalazimo se na Zagrebačkoj gori. Gledamo Zagreb. Našem oduševljenju nema kraja. Spuštamo se niz obronke i ulazimo u predgrađe Zagreba: Sesvete i Dubrava. Dočekuju nas radosno prvi građani. Na Maksimirskoj cesti groblje nemačke tehnike. Prije pet minuta ovdje je neprijatelj još davao otpor. To je bio i posljednji njegov otpor, posljednja borba. To je bila njegova smrt - konačna propast.

Pobjedonosno maršujemo zagrebačkim ulicama. Ogromne mase naroda izišle su na pločnik. Sve je zahvatio val oduševljenja. Izgleda da niko nije ostao u kući. Sve vri kao u košnici. Pjesma naših boraca stapa se sa pjesmom oduševljenog naroda. Prolaze naši tenkovi, kamioni, topovi, pješadija. Sve tutnji i grmi... Tresu se pločnici. Narod posipa cvijećem naše borce, čudi se našem moćnom naoružanju. Mnogi građani plaču od radosti...

Nailazak svake naše jedinice narod pozdravlja sa još većim oduševljenjem. Zagrepčani prvi put gledaju »kozaračko kolo«, koje ih odmah privlači i oni se hvataju do boraca. Sve se raduje velikoj pobjedi, skorom oslobođenju cele naše zemlje.

Majke željno očekuju svoje sinove, junake Zagrebačkog korpusa i drugih naših jedinica.

Stojim pored jedne starice i jedne mlađe žene, koje posmatraju prolazak naših jedinica. Na njihovim licima vidi se da nekoga naročito očekuju. Odjednom se trže starica i poče glasno plakati: »Evo našeg Ive, pogledaj ga... « Okrenem se na tu stranu i vidim mladića kome ima otprilike 16 godina. Plave kose, vedar, čvrsto korača. Na njegovom licu ogromna radost. Nije ovo samo jedan slučaj. Ovakvih primjera vidio sam mnogo.

U gradu je nastalo opšte veselje, kakvo on još nikad ranije nije doživio. Došao je praznik pobjede i na njegove ulice. I zagrebačkim ulicama pobjedonosno maršuju junaci iz herojskih borbi sa Kozare, Zelenogore, Durmitora, Neretve, Sutjeske i drugih slavnih bitaka, koje je vodila naša junačka vojska.

Zagreb se radovao. Zagreb je slavio pobjedu slobode nad ropstvom. Zagreb je trijumfovao.

Zagrepčani su u srcu, u duši, mislima bili zajedno sa nama čitave četiri godine borbe, oni su se radovali svakoj našoj pobjedi, svakom našem uspjehu. Oni su sa zebnjom i strahom slušali vijesti kada je neprijatelj vršio ofanzive na oslobođenu teritoriju, palio sela i ubijao naš nevini narod.

Zagreb se riješio ustaških razbojnika i pljačkaša i njemačkih fašista. Slavio je konačnu pobjedu. Zajedno sa njim slavio je čitav naš narod.

Ulazak u Zagreb, njegovo oslobođenje, ostaće duboko u sjećanju i vječnoj uspomeni u srcu svakog borca i rukovodioca naše brigade, kao dan radosti i sreće, dan pobjede nad fašističkim okupatorima i domaćim izdajnicima.

Nad Zagrebom se ponosno zalepršala zastava slobode, zastava pobjede. zastava ljepšeg i sretnijeg života naših naroda.

Živjela Druga lička brigada

DRAGAN POPOVIČ

Ova parola ispisana je crvenim slovima na belom platnu i razvijena na zidu jedne zgrade u ustaničkoj Peijasici na Kordunu oktobra 1971. godine. I sa prilične daljine bila je veoma uočljiva, pa je privlačila pažnju mnogih učesnika manevra »Sloboda-71« koji su za vreme pripreme i izvođenja manevra prolazili kroz Perjasicu. Prisustvo jedinica JNA i TO, silna tehnika na zemlji i u vazduhu »crvenih« verovatno su piscu parole dali podsticaj i pobudili sećanje na davnu ratnu 1942. godinu.

Parola je isticala svojevrstu zahvalnost borcima te proslavljene ličke brigade. Takvo sećanje i zahvalnost su utoliko vredniji što dolaze od naroda ustaničke Perjasice, koja je na oltar slobode dala 500 boraca NOV i 1500 žrtava fašističkog terora. To je svojevrstni čas istorije za sve koji su parolu videli i potražili potpunije objašnjenje.

Vratimo li se u prošlost 29 godina, u oktobar 1942. godine, sve će nam biti jasno. Na tom terenu Poloj - Perjasica, 17. oktobra 1942. godine, Druga lička brigada je u susretnom boju, izvojevala veliku pobedu nad razularenom i pobesnelom vojskom talijanskog združenog odreda. Pored crnokošuljaša, odred su sačinjavale tenkovske, konjičke i artiljerijske jedinice (oko 1800 vojnika).

Odred palikuća i pljačkaša kretao se od Karlovca pravcem: selo Tušilović - Perjasica - Slunj i u svojstvu kaznene ekspedicije ubijao i zlostavljao stanovništvo Korduna, pljačkao i palio njegovu imovinu. Teško bi bilo sagledati kraj toga krvavog pohoda da se u pravo vreme i na pravom mestu nije našla kompletna Druga lička brigada, sastavljena od već iskusnih i prekaljenih boraca i sposobnih starešina, uvek ornih za borbu.

Brigada se u pokretu razvila za borbu, propustila tenkove, a sačekala crnokošuljaše i konjicu, bliskom i snažnom vatrom nanela im osetne gubitke i smelim jurišem razbila i naterala u beg neprijatelja. Iz stroja su izbačena 162 naprijateljska vojnika, brigadi je palo u ruke mnogo ratnog plena: jedan tenk, dva topa sa 100 granata. 135 pušaka, 6 teških mitraljeza »breda«, 6 puškomitraljeza, 7 kamiona sa opremom i hranom i 34 konja. Izveštavajući Vrhovni štab, Glavni štab Hrvatske navodi da se ova akcija brigade može smatrati najuspešnijom dosadašnjom operacijom u Hrvatskoj.

Ova akcija brigade je, uz sjajan materijalni efekat, imala i veliku moralnu vrednost. Prekinula je neprijateljev krvavi pohod i poštedela narod ovog kraja od fašističkog terora i pljačke. Poraz koji je doživela ta kolona na Poloju i Peijasici prisilila je neprijatelja da se odrekne daljeg pohoda i povuče u pravcu Karlovca. Narod tih sela mogao je mirnije dočekati zimu u čitavim kućama i sa mnogo manje ljudskih žrtava. Od tada je Druga lička brigada i njihova brigada, pa nije čudo što je se sećaju i nakon tri decenije. I ne samo da se sećaju već joj i kliču da živi, a brigada zaista još uvek živi i neguje svetle tradicije iz borbe širom naše zemlje.

Piscu parole, narodu Perjasice i Korduna koji na tako dirljiv način izražava sećanje i zahvalnost Drugoj ličkoj brigadi mi preživeli učesnici te i mnogih drugih akcija naše brigade izražavamo punu i trajnu zahvalnost. Iz dna srca i sa punim glasom uzvikujemo: ZIVEO HRABRI NAROD KORDUNA I HVALA MU STO NE ZABORAVLJA SVOJE BORCE LICANE!

Ne možemo a da ne istaknemo da nas ovaj gest naroda Perjasice čini ponosnim što pripadamo Drugoj ličkoj brigadi. Istovremeno nam budi nadu da nas nije zaboravio ni narod: Banije, severne Dalmacije, Bosne, Hercegovine, Crne Gore, Sandžaka, Srbije, Srema, Slavonije i Moslavine, kuda se u toku NOR-a kretala i uspešno borila Druga lička brigada. Ako je ceniti po tome što je brigada još u ratu stekla zvanje »proleterska« i dobila niz visokih odlikovanja, među kojima i Orden narodnog heroja, a to je priznanje naroda, onda smo sigurni da nismo zaboravljeni.

Grupa kurira 3. bataljona na Sremskom frontu. Sleva nadesno: Dane Kovač, komandir i. čete i Lazo Kosanović, komesar 3. čete (s pištoljima), Tihomir Todorović, Stevo Delić, Ilija Cosić i Dane Radaković. U donjem redu: Ceda Petrović, Milivoje Stošić i Dragoslav Pavlović

Grupa telefonista i radista Udarnog bataljona sa posljednjim komandantom Dmitrom Olbinom na položajima kod Rume u Sretnu, krajem 1944.

*Lija Pulija, poginuo kao komandant
Artiljerijske brigade Seste ličke divizije
na Sremskom frontu 1945.*

*Didan Miljković, borac Druge ličke
brigade. Snimak iz februara 1945.*

*Slušaoci kursa oficirske škole.
Stariješine Druge brigade posle povratka sa položaja oko Iloka u Sremu*

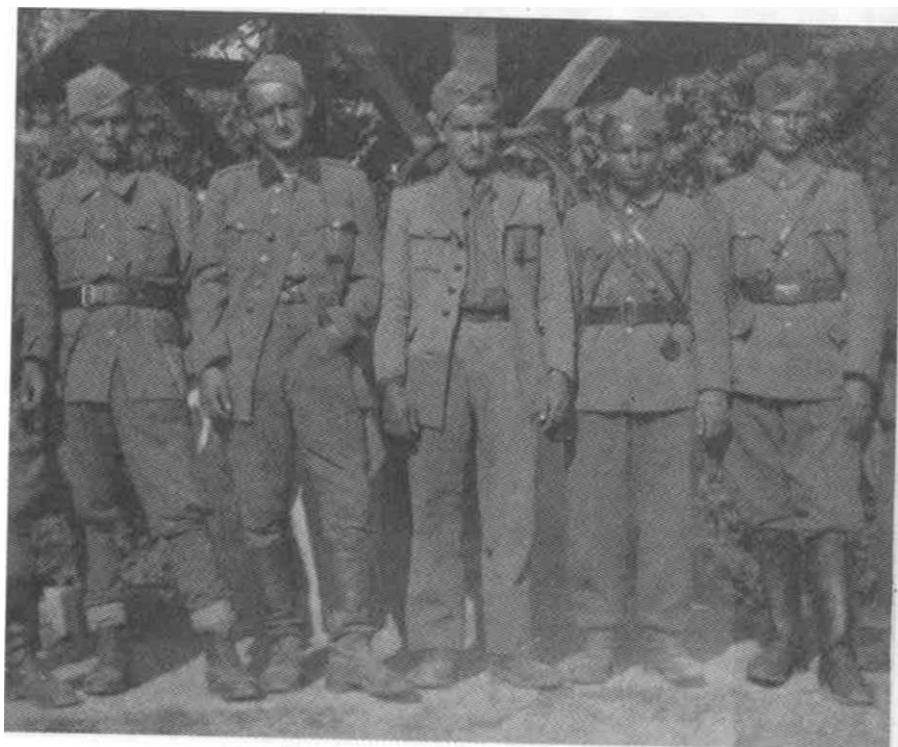
Duro Mileusnić (levo) i Vasilije Gončarov (desno) borci Druge ličke brigade

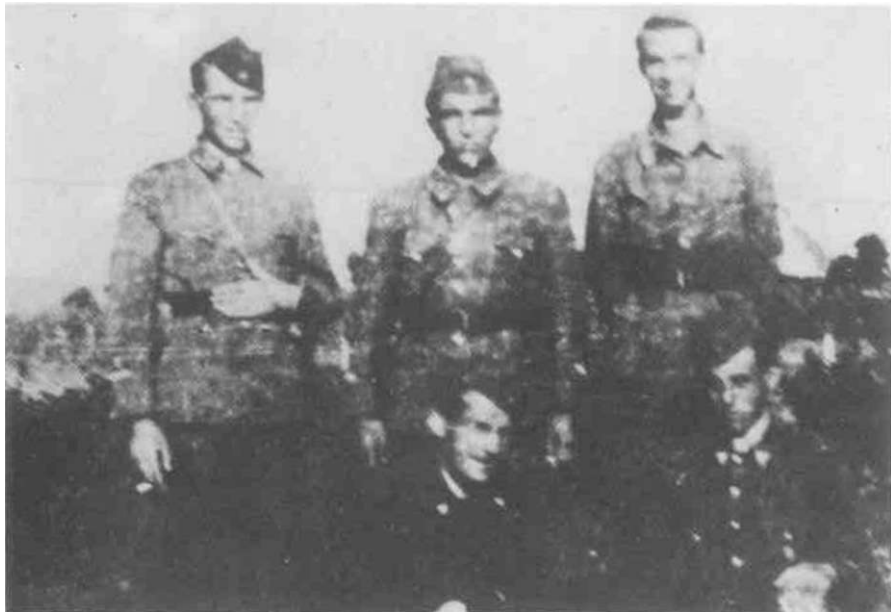

Izviđačka četa Druge brigade. Rad na opismenjavanju nepismenih

Komanda izviđačke čete Druge brigade u Sremu 1945.

Komanda Ininjske čete Druge brigade u Sretnu. Sleva nadesno: Dušan Radak, komandir čete, Nikola Bogdanovič, zamjenik komesara čete, Dušan Colović, delegat voda. Čuče: Miloš Marinković, komesar čete i Prvislav Nikolić, komandir voda

Predaja prelazne divizijske zastave 2. bataljonu neposredno pred početak borbe za Vrbanju. Sleva nadesno: Simo Dulović, borac Prateće čete 2. bataljona, borac-kurir u štabu Bataljona - Valjevac, nepoznato ime i Vujo Rakočević, instruktor u Slabu 2. bataljona

